

Festung Ploiești

Editura „PRINTEURO” Ploiești
2004

FESTUNG PLOIEȘTI

DE CE FESTUNG PLOIEȘTI?
Căminul Culturii

Festung Ploiești

Vol. 1.

Coordonatori:

Gavril Pudea

Ilie Manole

Engel Stănescu

Editura PrintEuro Ploiești

2003

itazid89 pinstu87

DE CE FESTUNG PLOIEȘTI ?

Comandor (r.) dr. ILIE MANOLE

Cartea de față izvorăște dintr-o pagină de istorie zbuciumată, care aduce în prim plan acțiuni derulate în al doilea război mondial în conexiune cu țiteiul din zona strategică Valea Prahovei, cu al ei centru vital: Ploiești. Pentru a ajunge la această pagină, trebuie să amintesc unele secvențe premergătoare alcătuirii ei.

În 1993-2003 am avut privilegiul de a alcătui - împreună cu prietenul Horst Kossack și numeroși alți prieteni și combatanți într-un adevăr - periplul mai multor reuniuni științifice, cu prielnice străluminări, ale cărui repere se cheamă București, Ploiești, Târgoviște, Snagov, Sinaia, Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca, Arad, Oradea, Timișoara, Iași, Constanța, Breaza, Tulcea, Mangalia, Pitești, Râmnicul Vâlcea, Seciu-Prahova, Roman, Piatra Neamț, Vărătic etc. Ținta fiecărui reper, mărturisită la oricare dintre întâlnirile acestea: rememorarea, reconstituirea, restituirea - cui? A câtorva secvențe de istorie, sociologie, politologie ș.a.m.d. numite *Societate și armată în Europa secolului XX*, *Cetățeni în uniformă*, *Istoria așa cum a fost*, *Interferențe geopolitică-istorie*, *Marile conferințe internaționale și aranjamentele lor geopolitice*, *Armata și Biserica* etc. De mai multe ori, la aceste reuniuni, istoria țiteiului prahovean a devenit *personajul nr.1* deschizător de alte și alte dialoguri. Din ele s-a ivit și gândul edițiilor succesive purtând pecetea *Festung Ploiești*.

De ce acest nume? Fiindcă, în general, zona strategică Valea Prahovei și, în special, Ploieștii și împrejurimile sale au constituit în istoria celei de-a doua conflagrații mondiale o *fortăreță* (în germană, *festung*), râvnită de ambele tabere beligerante. Cine cercetează acest fenomen observă că dacă una din taberele

beligerante stăpânea fortăreața Ploiești și îi folosea hidrocarburile în logistica armatelor sale, atunci tabăra cealaltă acționa pentru a nu-i permite celei dintâi să absoarbă binefacerile zăcămintelor petroliere și să se întărească datorită acestei materii prime strategice: țițeiul. Pentru el s-au confruntat, cu înrâncenare, în acest spațiu, luptători ai celor mai mari coaliții și luptători din cele mai puternice armate din secolul XX – americani, britanici și canadieni, germani, români etc. Au fost misiuni, acțiuni și operații incredibile ca amploare, spațiu, durată, intensitate și urmări.

A reconstitui și a rememora astfel de segmente istorice am considerat a fi o datorie și un respect față de acele vremuri și de oamenii lor. Au răspuns inițiativei specialiști aparținând mai multor entități: omniprezenta Fundație Hanns Seidel, instituții de învățământ, Cercul militar și garnizoana Ploiești, muzee, arhive, Asociația Națională a Veteranilor de război, Patriarhia B.O.R., Alianța pentru Pace din România filiala Prahova, TVR și alte componente mass-media, ministerele care diriguiesc Apărarea și Internele, administrația publică etc. De-a lungul acestor demersuri, s-au ivit și întrebări ca acestea: sărbătorim pe cei care ne-au bombardat? comemorăm jertfele atacatorilor ori pe ale apărătorilor? Răspunsul a lămurit o parte din întrebări: *noi rememorăm acțiuni istorice și cinștim pe cei care și-au făcut datoria, așa cum le-au cerut-o țările lor! Și chemăm să-și dea mâna – ei între ei – inamici de atunci. Și rugăm combatanții de pe frontul istoriografic să onoreze momentul împăcării și să-și prezinte rezultatele investigațiilor privitoare la timpul de atunci – în contextul epocii - și la spațiul acela...*

Pe firul determinărilor privitoare la disputată zonă strategică Valea Prahovei, am organizat prima întâlnire, după aproape 50 de ani, între foști combatanți din ambele tabere beligerante și istorici, arhiviști, specialiști militari, muzeografi, politologi, analiști, jurnaliști etc. Dar demersuri de acest fel sunt întâmpinate cel puțin cu reticență, dacă nu chiar cu ostilitate. Din anecdotică și culisele organizării așteptatei (re)întâlniri, păstrăm două secvențe: un atașat militar străin, căruia i-am cerut să trimită invitații pentru foști aviatori, azi veterani, credea că *este o nebunie - se vor întâlni foști adversari și vor curge reproșurile pentru acțiunile de război de*

odinioară; un civil ploieștean chestiona pe ministrul Gheorghe Tinca (păstrează scrisoarea/protest), întrebând *cum își permite comandorul I.M. să cheme la agapă și să ciocnească paharul cu cei care acum 50 de ani – ne aflăm în 1994 – au adus atâta jale, bombă dându-ne?* Amândoi au exagerat și ambilor, prompt, realitatea le-a dat deslușirea cerută și îndreptarea cuvenită: foștii adversari s-au întâlnit, s-au fotografiat împreună, și-au vorbit calm, au rememorat secvențe de război, s-au îmbrățișat, și-au dansat reciproc soțiile, au toastat pentru ineditul întâlnirii, au promis să se revadă etc.

Se poate spune că fiecare ediție *Festung Ploiești* a adus ceva nou, împlinind consistența argumentelor pentru sintagma care a trecut din documentele și amintirile militarilor în memoria celor de azi, împrăștiind informațiile unora, îmbogățindu-le pe ale tuturor. Prin cele trei ediții, s-a putut afla cum era alcătuit și ce rost a avut fortăreața în mijlocul căreia pulsa inima orașului petrolier. Aici erau instalate 15 stații de radiolocație “Würzburg” destinate descoperirii avioanelor înainte ca acestea să intre în zona focului celor 82 de baterii (40 românești și 42 germane), 14 proiectoare (6 românești și 8 germane), 58 baloane captive încărcate cu hidrogen și, când se anunța apropierea inamicului aerian, poziționate la diferite înălțimi (până la 200 m), sute de mitraliere a.a. amplasate fie deasupra unor obiective înalte (edificii industriale, castele de apă, clopotnițe de biserici), fie în apropierea pădurilor sau pe vagoane de cale ferată, 2.000 aparate (generatoare) de tipul NEBELTOPF pentru mascarea urbei cu o perdea de nori artificiali, construirea unui Ploiești fals la scara 1/1 în zona Berceni - Corlățești etc. Toate acestea și numeroase alte mijloace, acțiuni și activități îi îndreptățesc pe James Dugan și Carroll Stewart să constate că *prima fortăreață pregătită împotriva atacului aerian, Ploieștiul, era un colosal cuirasat terestru, înarmat pentru a rezista celui mai teribil atac, aici aflându-se cea mai mare concentrare de foc antiaerian din întreaga Europă*. Așa că personajele noastre – țițeiul și fortăreața lui – merită a fi cercetate în continuare cu toată atenția...

Închei aceste rânduri, mulțumind prietenilor care au făcut posibile reuniunile științifice și tipărirea lucrărilor ivite din aceste reuniuni. Fundației Hanns Seidel – adică domnilor de la München

și echipei pe care prietenul Horst Kossack o conduce în România cu neobosită râvnă, cu temeinic și folositor rost – îi exprim sincere mulțumiri pentru sprijinul dat. Fără el nu am fi putut împlini gândul de a înlesni întâlniri atât de fertile și demersuri editoriale atât de stringente și de utile cum este cel pe care îl aveți în fața ochilor și lângă sufletul dumneavoastră. Deci, lectură plăcută, în strălumina dictonului: *sine ira et studio*.

ARGUMENT/alocuțiune Festung Ploiești, ediția a III-a

HORST KOSSACK
reprezentantul rezident
al Fudației Hanns Seidel în România

Îmi face plăcere să reamintesc că în 1992 Fundația Hanns Seidel din Germania mi-a încredințat responsabilitatea unor proiecte în România. Și – la începutul anului 1993 – împreună cu regretatul dr. Fritz Pirkl, care era atunci președintele Fudației noastre și membru în Parlamentul Europei, ne-am întâlnit cu președintele României, cu alte personalități de frunte ale vieții politice. De atunci, am reușit, cu echipa pe care o conduc, să aducem contribuții *know how* în mai multe domenii: construcția de structuri democratice în România, sprijinirea guvernelor și parlamentelor care s-au succedat, îmbunătățirea imaginii României pe plan extern etc.

Munca noastră se regăsește și în organizarea a peste 700 de reuniuni științifice cu mai mult de 45.000 de participanți – în colaborare cu numeroase ministere - Apărare, Interne, Justiție, Finanțe, Turism, Muncă și Solidaritate Socială, Informații Publice –, cu Senatul României, cu Direcția Vămirilor ș.a. Aceste reuniuni au facilitat dialogul între personalități și legătura oamenilor cu diferite domenii, inclusiv cu societatea civilă.

Totodată, ne bucură să constatăm că am putut contribui la apropierea României de cerințele integrării în structurile europene și euroatlantice, la armonizarea legislativă respectând standarde UE. Fudația Hanns Seidel se manifestă drept partener activ în schimbul internațional de opinii, precum și în promovarea și intensificarea relațiilor politice, economice, culturale etc. între Germania și România, în perfecționarea administrației publice, în

formarea instituțională și educația social-politică. De asemenea, sigla FHS se află pe copertile sau paginile de gardă ale mai multor lucrări tipărite: monografiile *Ion Mihalache, Iuliu Maniu, Corneliu Coposu, Hermann Oberth, Ghiță Popp; Noua structură geopolitică a lumii; Societate și Armată în Europa secolului XX; Armata Roșie în România; Preoții și oștirea la români Cavalerii Ordinului Mihai Viteazul; Armata și Biserica; Trei anotimpuri în Bosnia Herțegovina; Biserici și cetăți în Sighișoara și împrejurimi; Trasee turistice și istorice; Carte de cântece pentru uz școlar*. Totodată, am realizat un CD cu muzicieni germani din România (secolele XV-XX).

Așa cum observam în *Prefața* la lucrarea *Societate și armată în Europa secolului XX*, ne aflăm într-un context geopolitic drastic modificat. Afirmația rămâne valabilă și pentru etapa în care ne aflăm.

Pe același plan, remarcabile au fost și demersurile privind istoria totalitarismului, lucrarea *Armata Roșie în România. Documente (I)*, ediție 1995, dezvăluind suferințele îndurate de români – inclusiv în spațiul Prahovei - după cucerirea țării de către trupele sovietice. Specialiștii au apreciat că pentru prima dată au devenit accesibile cititorilor români și străini documente din arhive românești privind brutalitatea cu care au fost suprimate drepturile și libertățile democratice prin instaurarea la București a unui regim obedient Moscovei. Întrucât fostul regim, obstructionând o lungă perioadă de timp dreptul la informare corectă și politizând și retușând partea de istorie privitoare la regimul politic de după război, noi am considerat că trebuie, prin cărțile cărora le sprijinim tipărirea, să oferim generațiilor tinere sau mai vârstnice o nouă perspectivă asupra trecutului, scoasă de sub presiunea și imixtiunea politicului. Fiindcă istoria adevărată a fost mereu o Știință, nu propagandă!

Sunt convins că un loc aparte în cronica prezenței noastre în România îl are colaborarea îndelungată cu entuziasta și competentă echipă de la *Revista de istorie militară*. Îmi amintesc cu plăcere colaborarea cu doi comandori, Ilie Manole și Gheorghe Vartic. Împreună, am gândit și organizat șirul simpozioanelor și seminarelor de excepție, desfășurate în multe locuri din frumoasa

dumneavoastră țară. În câteva situații, ele s-au referit chiar la evenimente din Prahova, pe care specialiștii documentați în cele două conflagrații mondiale au numit-o *zonă strategică*. Simpozionul din august 2003 sunt convins că va aprofunda cercetarea multidisciplinară a unor aspecte din vremea când pe hărțile militare și în ziare apărea sintagma *Festung Ploiești*, care în traducere înseamnă *Fortăreața Ploiești*. Cercetarea acestui segment interesant și incitant al istoriei a ajuns acum la a III-a ediție. Am apreciat că este important să reconstituim cu rigurozitate secvențe de viață complexă, așa cum s-a derulat ea în vremea când țițeiul românesc era dorit și disputat de ambele tabere beligerante. Cei care aduc mărturie despre astfel de momente sunt personalități de pe întregul palier al societății actuale: analiști, istorici militari și civili, veterani de război, specialiști în mass media și alți reprezentanți ai societății civile etc. Și aceasta cred că are o însemnătate specială, azi, când România se află în poziția de stat care aderă la NATO și acționează consecvent pentru a se apropia de momentul integrării acolo unde îi este locul: Uniunea Europeană. Acesta este un motiv în plus de a-mi întări convingerea că interpretarea momentelor din anii 1939-1945 va fi corectă și consistentă, cel puțin așa cum a fost la reuniunile anterioare. Căci într-o Europă unită fiecare cultură și istoria fiecărui popor au importanța lor, conjugată cu a celorlalte popoare.

Industria extractivă între anii 1933 și 1940 Dezvoltare și modernizare

prof. univ.dr. ION AGRIGOROAIEI
Universitatea Iași

Întreruptă de criza economică, dezvoltarea industrială a fost reluată și a cunoscut, până la al doilea război mondial, un avânt deosebit, avânt înlesnit și de politica promovată de cercurile conducătoare, care au adoptat o serie de măsuri de încurajare a industriei naționale, pentru modernizarea structurilor și organismelor economice. Unele aspecte ale acestei evoluții din cadrul industriei extractive (în mod deosebit a petrolului) au mai fost tratate în literatura de specialitate, dar reluarea și continuarea dezbaterii ni se pare utilă din perspectiva înțelegerii mai profunde a procesului de modernizare și a rezultatelor obținute de această ramură importantă a industriei și economiei naționale.

Atât în anii guvernării Gh. Tătărescu, cât și în cei ai regimului carlist, au fost adoptate – sub semnul neoliberalismului – importante măsuri referitoare la sectorul industrial și la cel financiar¹. A fost prelungit în mai multe rânduri termenul de aplicare al *legii pentru încurajarea industriei naționale* din anul 1912, în mai 1934 s-a adoptat *legea pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă* (instituindu-se Consiliul Superior Bancar), în aprilie 1935 s-a modificat *legea minelor* din martie 1929, introducându-se dreptul de preemțiune al statului asupra cumpărării metalelor prețioase (aurul, platina și argintul) la prețul mondial. Exploatatorii de metale prețioase (persoane fizice sau juridice) erau obligați să predea statului tot metalul prețios

¹ Vezi și Ion Agrigoroaiei, *Măsuri referitoare la modernizarea structurilor și organismelor economice din România 1933-1940*, în „Zarghidava”, Revistă de istorie, Bacău, t. II, 2003, p. 67-78.

obținut din exploatare, iar statul ceda Băncii Naționale acest drept. Numai dacă statul sau Banca Națională refuzau să cumpere, exploatatorii erau liberi să valorifice producția în altă parte.

În mai 1935 s-a înființat Institutul Național de Export, cu menirea de a organiza și intensifica exportul producției naționale, deciziile acestuia fiind obligatorii pentru toți exportatorii. În februarie 1935 s-a modificat statutul B.N.R., precizându-se, între altele, că participarea statului și a întreprinderilor de stat nu putea depăși 10% din capitalul social al Băncii (constituită în societate anonimă), iar cel puțin 90% trebuia să fie deținut de către acționarii privați. În noiembrie același an, guvernul a introdus obligativitatea exportatorilor, precum și a celor ce dobândeau devize, sub orice titlu, să le cedeze Băncii Naționale, direct, ori prin bănci autorizate. Atât modificarea statutului B.N.R. cât și modificarea regimului comerțului exterior contribuiau substanțial la creșterea rolului băncii de emisiune în circulația monetară, în controlarea creditului, a circulației de vizelor, stabilindu-se mai clar raporturile între această instituție și stat, în vederea achitării plății externe.

O măsură importantă a fost *legea pentru înființarea Consiliului Superior Economic și organizarea Camerelor profesionale* din 29 aprilie 1936, cu atribuții largi în importante „probleme economice, financiare, sociale”. *Decretul-lege pentru înființarea de fabrici pentru produsele nefabricate în țară* din 1 august 1936 acorda avantaje însemnate întreprinderilor respective, cu condiția ca acestea să fi obținut, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, „recunoașterea însemnătății lor pentru economia națională, motivată de importanța capitalului investit în întreprindere ca și aceea a produsului de fabricație”.

Prin mai multe măsuri au fost încurajate întreprinderile care contribuiau la întărirea capacității de apărare a țării, acordându-li-se însemnate scutiri de taxe și impozite. Prin *decretul-lege pentru reglementarea și controlul cartelurilor* din 10 mai 1937 se stabilea că înființarea de noi fabrici era permisă numai cu avizul Ministerului Industriei și Comerțului, statul având posibilitatea exercitării unor operații de îndrumare și control a investițiilor, mai ales pentru acele ramuri care prezentau interes deosebit în activitatea economică a țării. S-a apreciat că, prin această măsură, guvernul s-a

situat pe o poziție de mijloc, admitând existența legală a cartelurilor și înlăturând atât „sistemul prohibițiunii cartelurilor, cât și cel al cartelării obligatorii”. Controlul activității cartelurilor urmărea să reexamineze prețurile produselor cartelate, în așa fel ca „să se asigure câștiguri normale, fără exploatarea consumatorului” și, pe de altă parte, să urmărească modul de consumare a materiilor prime naționale, pentru a nu fi speculați producătorii indigeni neorganizați².

După discuții aprinse, în parlament și în afara lui, a fost adoptată în martie 1937 *legea pentru modificarea unor articole din legea minelor din 28 martie 1929*, care reprezenta mai mult decât o simplă modificare a vechii legi; s-au modificat 120 de articole din cele 276 și s-au adăugat 33 de articole³. Așa cum s-a subliniat în epocă, legea avea în vedere protecția muncii și a capitalului național, conținând dispoziții de protejare a societăților cu capital românesc. Principiile de la care a plecat legiuitorul au avut în vedere nu numai aportul economic al „cele mai însemnate industrii”, ci și importanța acesteia în opera de apărare națională, în perspectiva asigurării și în viitor a unui anumit rol în economia națională.

Această politică de încurajare a industriei naționale a fost continuată de regimul autoritar carlist. A existat, dincolo de o continuitate de persoane, preocuparea concentrării puterilor, în acest domeniu, în cadrul unui grup restrâns de persoane, din care nu lipseau specialiști de marcă. Astfel, Mitiță Constantinescu – desemnat, încă din septembrie 1935, guvernator al Băncii Naționale a României – a deținut din 1938 și alte funcții, ce nu puteau fi cumulate în vechiul regim cu postul de la B.N.R.: ministru al Industriei și Comerțului (martie - aprilie 1938), după reorganizare ministru al Economiei Naționale (aprilie 1938 – ianuarie 1939), după care a trecut la Finanțe.

Printre cele mai importante măsuri adoptate de regimul carlist în sectorul economic, al instituțiilor sale, în acești ani, s-au înscris reorganizarea Consiliului Superior Economic, înființarea Ministerului

² N. Arcadian, *Legislația industrială*, în *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 118.

³ Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, 1998, p. 260-261; Gh. Calcan, *Industria petrolieră din România în perioada interbelică*, București, 1997, p. 70-79; Șt. Chicoș, *Legislația minieră*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 127.

Economiei Naționale, a Corpului Superior de Control, a Comisiei speciale pentru îndrumarea, încurajarea și organizarea exportului de cereale, instituirea unor comisari ai guvernului pe lângă Camerele de Comerț și Industrie, înființarea Ministerului Înzestrării Armatei ș.a. Se puna un accent deosebit pe întocmirea și adoptarea, în conformitate cu conjunctura economică, a planurilor și programelor ce urmau a fi aprobate de Consiliul de Miniștri și de Rege. În *Referatul către Consiliul de Miniștri* care explica, în iunie 1938, necesitatea reorganizării Consiliului Superior Economic, se preciza: „Principiile pe baza cărora se face această reorganizare izvorăsc din înseși necesitățile actuale pe care le indică nu numai economia țării noastre, dar și a celorlalte țări. În adevăr, acțiunea de refacere și redresare economică, atât de imperios cerută de toate ramurile producției naționale, reclamă o coordonare, o sistematizare și o scriere a lor, după gradul de urgență care, cu minimum de efort și jertfe raționalizate, să producă maximul de rezultate pentru interesul obștesc”⁴.

La 8 aprilie 1938 se crease, în locul Ministerului Industriei și Comerțului, Ministerul Economiei Naționale. Noul ministru primea atribuții largi în îndrumarea, coordonarea și încurajarea puterilor de producție, „altele decât cele agricole”, coordonarea activității factorilor de *producție, valorificare și credit*, „factorii esențiali ai economiei naționale”, pentru ca forțele lor să nu intre în conflict, să nu-și paralizeze rezultatele, ci, „dimpotrivă, să asigure o sănătoasă, ritmică, rațională și eficientă acțiune de creare și propășire, spre satisfacerea intereselor naționale și spre o bună dezvoltare a factorilor economici”⁵.

⁴ Prin decretul-lege din 7 aprilie 1938, funcțiile Consiliului Superior Economic au fost lărgite, iar prin *Decretul-lege pentru organizarea Consiliului Superior Economic* din 3 iunie 1938, publicat în „Monitorul Oficial” din 5 iunie 1938, s-au stabilit atribuțiile de ansamblu ale acestui organism, care funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri (C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XXVI, 1938, partea I, p.473-474 și 856-859). Președinte al C.S.E. a fost numit C. Argetoianu, iar ca membri permanenți: C. Angelescu, I. Bujoiu, I. Gigurtu, Victor Slăvescu, C. Garoflid, C. Osiceanu, Fritz Connerth, Ion Flueraș și alții.

⁵ *Ibidem*, p. 476-478. Decretul-lege de înființare a fost completat cu decretul-lege din 12 iulie 1938 și dezvoltat în cadrul *Legii pentru organizarea Ministerului Economiei Naționale* din 9 ianuarie 1939 (*Ibidem*, vol. XXVII, 1939, partea I, p. 19 și urm.).

Măsurile menționate, la care se pot adăuga și altele, răspundeau și nevoii de planificare a economiei, de alcătuire a unui program care să țină seama de obiectivele de perspectivă ale economiei naționale⁶. Câțiva ani mai târziu, principalul promotor al acestei concepții, Mitiță Constantinescu, va consemna aceste obiective urmărite prin ceea ce el numea *complexul industrial*, cât și factorii care au împiedicat înfăptuirea lui. Evidențind „progresul însemnat, desăvârșit de industria noastră, în ultimele decenii”, Mitiță Constantinescu arăta necesitatea „corectării viciilor de structură și de funcționare ale economiei naționale prin crearea complexului industrial”, ce își propunea: reducerea cantităților de produse fabricate din import, schimbarea structurii exportului, „făcându-l mai puțin sensibil la clătînările conjuncturii externe”, dezvoltarea mai intensă a industriei de război, stabilirea unui just echilibru între factorul agricol și factorul industriei și, nu în ultimul rând, valorificarea mai largă a resurselor naturale ș.a.⁷ În vederea alcătuirii acestui plan, Consiliul Superior Economic a publicat un material intitulat *Orientări generale pentru alcătuirea unui plan economic pe termen lung* și s-au elaborat o serie de studii și lucrări pregătitoare, care au fost adunate și publicate în vara lui 1939, în volumul *Aspecte ale economiei românești*⁸.

În pofida unor greutăți, care nu au permis să se pună în aplicare în toate sectoarele acest plan, fostul ministru al Economiei Naționale aprecia, câțiva ani mai târziu, că reușise totuși să obțină rezultate notabile în trei direcții: *Crearea institutelor de credit specializat* (Banca Întreprinderilor Aurifere și Miniere (octombrie 1938) în locul Institutului Național de Credit Aurifer și Metalifer, înființat în 1937; Banca pentru Industrializarea și Valorificarea Produselor Agricole (decembrie 1938), din fostul Institut Național de Credit Agricol (1937); organizarea Institutului Național al Cooperăției (Incoop), prin legea din 23 iunie 1938; *Ieftinirea*

⁶ Ioan Saizu, *Modernizarea României contemporane (Perioada interbelică)*, București, 1991, p. 86-87.

⁷ Mitiță Constantinescu, *Politică economică aplicată*, vol. 3, *Producție, muncă, comerț, credit*, București, 1943, p. 9; vezi și Gabriela Bodea, *Statul în teoria și politica economică. Concepția dirijistă a lui Mitiță Constantinescu*, Cluj-Napoca, 1998, p. 66 și urm.

⁸ Mitiță Constantinescu, *op. cit.*, p. 18-21.

creditelor prin reducerea dobânzilor; Dezvoltarea producției extractive și metalifere (înființarea la 9 ianuarie 1939 a Administrației comerciale a prospecțiunilor și explorărilor miniere; intrarea în funcțiune în 1939 a topitoriei Societății „Mica” de la Târnăveni; proiectata înființare a Oficiului pentru valorificarea produselor petroliere)⁹. Programul de reorganizare a producției țării și de creare a complexului industrial a fost abandonat în cea mai mare parte după trecerea lui Mitiță Constantinescu de la Economie Națională la Finanțe. Meritele sale în direcția modernizării a ceea ce numea el „un important capitol și deceniu de politică economică aplicată” au fost incontestabile, numai că explicațiile date de fostul ministru sunt unilaterale și nu se referă la întregul context intern și, mai ales, internațional, care a impus anumite modificări în politica economică. La scurt timp după plecarea lui de la Economie Națională, s-a semnat la 23 martie 1939 tratatul economic româno-german, care a marcat, deocamdată pe plan diplomatic, orientarea comerțului exterior spre Germania, cu preocuparea de a evita o agresiune directă asupra statului român. În fond, schimbarea ministrului nu a fost cauza abandonării proiectului ci efectul orientării regimului carlist spre o politică de concesi economice față de Germania, mai evidentă în zilele ocupării Cehoslovaciei.

Cadrul legislativ elaborat în anii care au urmat crizei economice pune în evidență preocuparea cercurilor conducătoare de a elabora și pune în practică o politică economică menită să asigure dezvoltarea și modernizarea într-un ritm mai înalt a industriei, pentru ca aceasta să ocupe un loc mai important în economia națională, să o apropie de agricultură în ce privește contribuția la venitul național. Analiza rezultatelor obținute într-o perioadă scurtă de timp, în cazul nostru în industria extractivă, relevă eficiența acestei politici dincolo de unele probleme ivite pe parcurs, a unor decalaje ce nu au putut fi pe deplin depășite etc.

Petrolul a ocupat, în continuare, un loc important în economia țării, în realizarea venitului național și în procesul de modernizare a societății românești. Creșterea redusă a extracției din anul 1933 față de 1932 a fost explicată prin aplicarea, în

⁹ Mitiță Constantinescu, *op. cit.*, p. 115 și urm.

primele cinci luni ale anului, a acordului de restricție a producției. Anul 1934 a marcat o creștere însemnată, în timp ce 1935 a adus o ușoară scădere, compensată însă de creșterea prețurilor. În 1936 a fost realizată cea mai mare producție, de peste 8,7 milioane tone, în valoare de aproape 5,1 miliarde lei¹⁰. În 1938, producția a scăzut la aproape 6,6 milioane tone, în 1940 la aproximativ 5.760.000 tone, iar în 1941 la aproape 5,5 milioane tone. Acest fenomen era specific țării noastre, deoarece în celelalte țări mari producătoare, „această prețioasă bogăție și forță era în progresivă creștere”¹¹. În sinteză, explicațiile acestei situații au fost găsite în: dorința de protejare a rezervelor, epuizarea unor zăcăminte și retragerea capitalului străin după anul 1938. „Este posibil ca fiecare dintre ele să fi avut o anumită influență și împreună să fi concurat [...] la scăderea producției de petrol a României după anul 1936”¹². În cea mai mare măsură, scăderea producției se explică prin preocuparea statului de raționalizare a producției, de limitare a acesteia, prin grija de a menține unele rezerve de importanță vitală în perspectiva îmbunătățirii situației externe a țării. Nu era vorba de o epuizare, în general, a zăcămintelor, ci doar de o epuizare, adesea, parțială, a zăcămintelor cunoscute și exploatate atunci¹³.

La nivelul anilor 1935 și 1936, România se afla pe locul al IV-lea între statele producătoare de țiței (după S.U.A., U.R.S.S. și Venezuela), cu o participare de 3,53% și, respectiv, 3,70% din totalul producției mondiale, pentru ca, în 1938 și 1939 să coboare pe locul al VI-lea, cu o contribuție de 2,45% și, respectiv, 2,18%¹⁴. Consumul intern (compus din benzină – ușoară, medie, grea –, petrol lampant, motorină, uleiuri minerale, păcură, asfalt, parafină și cocs) a cunoscut o oarecare creștere (ajungând în 1937 la 23,8%

din totalul producției)¹⁵, dar cea mai mare cantitate se exporta. Începând cu anul 1932, petrolul este produsul cel mai însemnat, ca valoare, din totalul articolelor exportate, depășind locul deținut până atunci de cereale. În 1913 exportam cereale în valoare de 15.807 milioane lei și petrol în valoare de 4.241 milioane lei, reprezentând 73% și, respectiv, 19,6% din valoarea totală a exporturilor, pentru ca în 1932, cerealele să aducă 5.730 milioane lei (34,3%) iar petrolul 7.206 milioane lei (43%). În anii 1934 și 1935 exportul de petrol reprezintă 50% din valuta introdusă în țară, în 1936 și 1937 – 40%, pe când în 1913 reprezenta 20%. Ca valoare absolută, cea mai ridicată sumă este cea înregistrată în 1937, 12.791 milioane lei, din totalul exportului de 31.482 milioane lei. În 1938 am exportat produse petroliere în valoare de 9.310 milioane lei, pentru ca în 1939 să se ridice la peste 11.127 milioane lei¹⁶. Veniturile realizate prin acest export au constituit un capitol al bugetului țării deosebit de important pentru venitul național, contribuind substanțial la procesul de modernizare a societății românești, în ansamblul său, așa cum s-a urmărit prin politica statului din acei ani.

După greutățile provocate de primul război mondial, forajul a înregistrat o evoluție care poate fi apreciată atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Adâncimea maximă de foraj a fost atinsă în 1937, cu un total de 394.500 metri liniari, față de 55.858 metri în 1921. Această activitate a fost dominată de principalele societăți petroliere care, în 1936, realizau 91,1% din totalul forajului: „Astra Română”, cu 19,9% din total, „Steaua Română” – 19,0%, „Unirea” – 12,7%, „Româno-Americană” – 11,3%, „Concordia” – 8,5% ș.c.l. Calitatea forajului s-a îmbunătățit simțitor; progresele tehnice introduse au condus la scăderea costului forajului pe metru liniar de la 17.800 lei în 1926, la 2.300 lei în 1936, iar costul vagonului de țiței extras a scăzut, în același interval, de la 12.100 lei la 1.080 lei. Aceste rezultate s-au obținut în urma contractului cu americanii, a participării la întrunirile internaționale de specialitate, a producerii de către uzinele

¹⁰ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1090.

¹¹ Mitiță Constantinescu, *op. cit.*, p. 55.

¹² Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 137.

¹³ Marcela Felicia Iovanelli, *Industria românească (1934-1928)*, București, 1975, p. 100.

¹⁴ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 258 și 276; Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 126 și 202. După alte date, România ocupa, în 1937, locul al VI-lea între producătorii de țiței, după S.U.A., U.R.S.S., Venezuela, Iran (inclusiv Bahrein) și Indiile Olandeze (Tudor Dobrescu, *Folosirea petrolului brut*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 645).

¹⁵ T. Dobrescu, *op. cit.*, p. 646.

¹⁶ *Ibidem*, p. 647; Gh. Iacob, *Economia României (1859-1939)*, Iași, 1996, p. 103; Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 151.

românești a pieselor necesare și, nu în ultimul rând, a inventivității și competenței corpului tehnic românesc¹⁷.

Extracția țițeiului era însoțită de eliberarea unor însemnate cantități de gaze de sondă. O parte din acestea erau preluate pentru a se obține gazolina¹⁸. Gazele de sondă mai erau întrebuințate drept combustibil pe șantierele de petrol, în instalațiile industriale și în localitățile din apropiere (Ploiești, Câmpina), drept vehicul la extragerea țițeiului, la fabricarea negrului de fum, la menținerea, prin reintroducerea în zăcământ, a presiunii necesare pentru extragerea țițeiului remanent. Importante cantități se pierdeau din lipsă de întrebuințare, în loc de a înlocui lemnul folosit pe scară largă la încălzirea Bucureștiului și a altor orașe¹⁹. Mitiță Constantinescu constata „considerabilele pierderi pe care le încerca economia națională, datorită lipsei de valorificare, lipsei de industrializare a bogățiilor reale, pe care le reprezentau hidrocarburile gazoase” și se pronunța pentru adoptarea unor măsuri de valorificare superioară a acestora în cadrul „unui plan organic de intensificare și dezvoltare a industriei petroliere”, parte integrantă a „noului complex industrial, necesar obținerii optime de produse și valori, pe care alte țări la realizau”²⁰.

Activitatea de rafinare a evoluat în strânsă legătură cu extracția; cantitatea maximă supusă prelucrării a fost cea din 1935, 8.134.300 tone, care reprezenta aproximativ 97% din totalul producției. Capacitatea de prelucrare a crescut, utilizându-se instalații și sisteme de lucru moderne. În unele privințe eram – se aprecia în epocă – „încă departe de o valorificare integrală a țițeiului nostru. Faptul se evidențiază în special în cazul când comparăm cele cca 40% benzine și white-spirit obținute în Statele Unite, cu numai 27% benzine produse de industria noastră (din întreaga cantitate prelucrată – n.ns.) dintr-un țiței care, în linii

¹⁷ Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 140-141 și 184.

¹⁸ Cantitățile de gaze supuse acestui proces au crescut constant, de la 146.353.000 m³ în 1924, la 2.378.392.000 m³ în 1937, obținându-se în acest ultim an 306.446 tone de gazolină (Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 147).

¹⁹ Theodor Ficșinescu, *Exploatarea petrolului*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 628.

²⁰ Mitiță Constantinescu, *op. cit.*, p. 58-60.

generale, este asemănător cu cel american²¹. Oricum, afirmația – este adevărat, dintr-o literatură demult depășită – după care România exportă țiței brut nu corespunde realității.

În anul 1936, 17 rafinării aparținând primelor 11 societăți petroliere realizau aproape 99% din totalul produselor rafinate; în 1939 existau nouă rafinării ce aveau posibilități tehnice superioare și obțineau benzina și prin procedeul de cracare. Aceste rafinării aveau o capacitate anuală de 8.590.000 tone, din totalul de 10.605.000 tone la nivelul întregii țări, capacități care depășeau cu mult producția de țiței a României. Personalul ocupat în rafinării reprezenta 41% din personalul industriei petroliere; în 1939 număra 7.737 angajați, în ușoară scădere față de anul precedent²².

Au fost construite spații de depozitare, rezervoare pentru țiței și derivate, cu o capacitate totală de 1.474.457 tone în anul 1936. Produsele erau expediate prin cisterne (9.277 aparțineau particularilor și 1.310 C.F.R.-ului) și prin conducte. A fost reluată operația de construire a conductelor începută în preajma primului război, ajungându-se la o lungime totală de 781 km, compusă din patru conducte principale și 28 auxiliare. Pe lângă conductele statului, mai funcționau cele ale societăților petroliere (2.400 km în 1932), care adunau țițeiul din șantierele de exploatare și-l duceau la rafinării. Stația de export Constanța era prevăzută cu instalații moderne de mare capacitate: o rampă de descărcare a vagoanelor-cisterne pentru un debit orar de 400 tone pentru produse albe și de 150 tone pentru produse negre; un parc de rezervoare cu o capacitate de 280.000 m³ și o stație de pompare cu o putere de 45.000 tone zilnic; două bazine cu 12 posturi de încărcare în care, prin 12 conducte, se puteau debita câte 300 m³ pe oră către tancurile petroliere²³.

În cadrul procesului de creștere a rolului capitalului autohton în economia României, această tendință s-a manifestat și în industria petrolului, dar rezultatele au fost mai puțin spectaculoase.

²¹ T. Dobrescu, *op. cit.*, p. 643-645. În 1938-1939 s-au montat și dat în funcțiune instalația pentru fabricarea benzinei superioare de avion, prima instalație de acest tip din țară.

²² Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 206-207.

²³ T. Dobrescu, *op. cit.*, p. 642.

Proporția exactă este greu de stabilit, cifrele nu exprimă decât „fragmente” ale realității, și de aici aprecierile diferite, constatându-se totuși o creștere a capitalului autohton. Cele mai multe evaluări consideră că ponderea capitalului străin era, înainte de primul război mondial, cuprinsă între 91 și 96%, respectiv între 9 și 4% pentru cel românesc. Această pondere a crescut în anii '20, pentru ca în 1938 să atingă cea mai mare cotă din întreaga perioadă interbelică, de 26,16%. În raport cu proveniența capitalului, situația se prezenta astfel: român – 26,16%, englez – 20,62%, anglo-olandez – 16,21%, american – 10,10%, belgian – 6,44%, italian – 3,47%, german – 0,38%, alte capitaluri – 0,57%. Se observă că de la un procent de sub 10 înainte de primul război mondial, capitalul autohton a ajuns la 25-30%, dar capitalul străin, în ansamblul său, continua să domine industria petrolieră din România, industrie ce prezenta un interes deosebit pentru puternicele trusturi străine²⁴.

O importantă bogăție a subsolului, pusă în valoare parțial și mai târziu decât țițeiul, au constituit-o *gazele naturale*, compuse din gazul de sondă din vechiul Regat și gazul metan din Transilvania, superior calitativ celui dintâi. Producția de gaz natural (egală, în statistici, cu cantitatea consumată) a crescut aproape constant, atât în ansamblu, cât și în ce privește vechiul Regat; în Transilvania, aceasta a crescut până la criză, a scăzut substanțial în 1929-1932, după care s-a manifestat o tendință de creștere, fără a mai atinge nivelul maxim înregistrat în anul 1928. Ca și în domeniul extracției petrolului, după 1936 producția de gaz de sondă a scăzut, determinând și scăderea producției în ansamblul său, cu toată creșterea în continuare a producției de gaz metan. În 1921, producția de gaze naturale era de 180.482.416 m³, în 1928 – 613.023.563 m³ (340.947.182 m³ gaz de sondă și 272.076.381 m³ gaz metan), în 1933 – 1.499.911.147 m³

²⁴ Gh. Calcan, *op. cit.*, p. 156-157; Constanța Bogdan, Adrian Platon, *Capitalul străin în societățile anonime din România în perioada interbelică*, București, 1981, p. 54. O altă statistică prezintă următoarea situație a capitalului investit în industria petrolieră în anul 1938: autohton – 29,65%, străin – 70,35%. Acesta din urmă era repartizat astfel: englez – 31,25%, francez – 14,34%, olandez – 8,42%, american – 8,12%, belgian – 3,26%, italian – 2,78%, german – 2,18% (Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 277).

(1.342.435.856 m³ gaz de sondă și 157.475.291 m³ gaz metan), în 1936 – 2.130.448.647 m³ (1.925.727.475 m³ gaz de sondă și 204.721.172 m³ gaz metan). În 1938-1939, producția totală a scăzut, ajungând la 2.007.141.443 m³ în acest ultim an²⁵. O cantitate însemnată de gaze naturale era consumată pentru forța motrice și industrie (în 1937, în vechiul Regat – 946.879.856 m³, în Transilvania – 222.456.625 m³), iar cantități mai reduse la iluminat și încălzit (în vechiul Regat numai 14.096.571 m³, în Transilvania – 24.089.394 m³); în același an, 799.618.997 m³ erau utilizați pentru producerea gazolinei²⁶.

Pentru o anumită perioadă, câmpurile de gaz metan din Transilvania au fost exploatare de două societăți: „Societatea Anonimă Română de Gaz Metan” (S.R.G.), fosta „Societate Ungară de Gaz Metan” (U.E.G.) și „Societatea Națională de Gaz Metan” (Sonametan), înființată la sfârșitul anului 1925. Naționalizarea S.R.G.-ului s-a realizat în anul 1934, dar fuziunea deplină cu Sonametan s-a definitivat abia la 1 ianuarie 1939. Această fuziune a adus o sporire considerabilă de capital, ajungându-se la 640.000.000 lei, din care contribuția statului era de 375.000.000 lei și a acționarilor (întreprinderi și particulari) de 265.000.000 lei²⁷.

S-a insistat asupra valorificării superioare a acestei bogății, înlăturându-se piedicile puse de o fiscalitate excesivă, de prețul ridicat al țevelor de oțel din import utilizat pentru conducte ș.a. „Dacă se iau, însă, în considerație foloasele mari ce le oferă gazul metan (și cel de sondă – n.ns.) în toate sectoarele vieții economice, în cadrul apărării naționale, cât și pe teren social, atunci nu poate fi îndoială și se va recunoaște că aceste impedimente trebuiesc

²⁵ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1090 și 1095; Victor Axenciuc ș.a., *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947*, vol. I, *Industria*, București, 1992, p. 213.

²⁶ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1095. Pentru perioada 1932-1937, consumul gazului metan se repartiza, în medie, astfel: 30% în industria chimică; 20% în industria pentru materiale de construcție; 20% pentru fabricile de sticlă; 7-8% pentru fabricile de prelucrare a fierului; 10% în industria mică; aproape 10% în menaj etc. (C.I. Motăș, *Zăcămintele de gaz metan*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 666-669).

²⁷ Lucian Giura, *Contribuții la istoria gazului metan din România*, Sibiu, 1998, p. 66-67.

înlăturate, cu o zi mai devreme. În acest caz, zăcămintele de gaz metan vor putea, în adevăr, să devină un real izvor de energie și bogăție, nu numai pentru cele câteva orașe mici din Transilvania, unde este introdusă astăzi, ci și pentru o importantă parte din țara noastră, inclusiv chiar și Capitala Țării!”²⁸.

După primul război mondial, în anii refacerii și relansării economice, extracția *cărbunelui* a crescut continuu, până în anul 1927, răspunzând nevoilor mari de combustibil indigen – cel mai ieftin izvor de energie din acei ani – și valorificând o bogăție considerabil sporită în urma Marii Uniri. Această conjunctură a dus la creșterea numărului întreprinderilor de exploatare a cărbunelui de la 55 în 1919, la 65 în 1926, după care numărul a scăzut la 44 în anul 1932, pentru ca în anii 1933-1936 să se stabilizeze la 33. Concurența nefavorabilă a petrolului explică, în bună măsură, această situație. Principalul consumator de cărbuni, Regia Autonomă a C.F.R., raționalizând aprovizionarea cu combustibil, a determinat înlăturarea cărbunilor de calitate mai slabă și înlocuirea lor cu combustibil lichid. S-a apreciat că „restrângerea numărului întreprinderilor exploatoare și a exploatărilor lor a permis, în ultimii zece ani (1927-1936 – n.ns.), o însemnată mișcare de organizare, centralizare și raționalizare în domeniul exploatării cărbunelui. Totuși, pentru producțiunea actuală a României, se poate spune că, în genere, *numărul întreprinderilor exploatoare de cărbuni este și astăzi încă prea mare*, față de numărul întreprinderilor respective din Anglia, Germania, Franța, Belgia sau Polonia, care sunt cele mai mari producătoare de cărbuni din Europa”²⁹.

Producția s-a ridicat de la 1.559.330 tone în 1919 la 3.223.468 tone în 1927, a marcat o ușoară scădere în 1928 și 1929 și a scăzut substanțial în 1930-1933. „Criza traversată de industria noastră extractivă de cărbuni în acești patru ani a fost cu atât mai severă, cu cât la greutățile specifice țării noastre pe care această industrie le întâmpină în normala ei desfășurare – cum ar fi sărăcia populației și abundența tuturor felurilor de combustibili – s-a

adăugat lipsa unei adevărate politici de stat în acest domeniu. Reînviorarea economiei românești în anul 1934 a atras o ușoară creștere a producțiunii de cărbuni a României, creștere care s-a menținut, accentuându-se până astăzi”³⁰. De la 1.852.194 tone în 1934, producția a crescut, ajungând la 2.183.507 tone în 1937 și la 2.465.000 tone în 1939, fără a mai fi atins nivelul din 1927.

În ce privește calitatea, aceasta era destul de variată, de la cărbuni numiți bruni, la lignit, huilă și antracit (cantități foarte mici). În 1938, cărbunele brun reprezenta 76,1% din producție, huila 12,3%, lignitul 11,5% și antracitul 0,1% (numai 3.000 tone)³¹. România exporta cantități extrem de reduse de cărbuni (pentru vasele de transport fluviale și maritime) și importa între 6.000 și 77.000 tone în anii '30, în special pentru a-și completa nevoile de brichete și de cocs. Producția internă de brichete și cocs a crescut sensibil în acești ani, dar nu putea acoperi nevoile tot mai mari de asemenea materiale ale industriei metalurgice aflate în plin avânt³².

La mijlocul deceniului al IV-lea, cele mai importante întreprinderi din acest sector erau: „Petroșani”, „Uzinele de Fier și Domeniile Reșița”, „Creditul Carbonifer”, „Minele Șorecani”, „Lonea”, „Concordia”, „Mica” ș.a. Pentru unele din acestea, exploatarea cărbunelui constituie numai o parte a domeniului de activitate. Principalul consumator intern de cărbuni erau căile ferate, urmate la mare diferență de ceilalți consumatori. În anul 1927 căile ferate utilizau 2.269.311 tone; a scăzut apoi la numai 1.039.329 tone în 1933 și a marcat o ușoară creștere. În 1938, C.F.R.-ul consuma aproximativ 1.309.000 tone, adică 74,68% din producția de cărbune, întreprinderile industriale – 13,45%, întreprinderile de gaz și electricitate – 4,18%, cărămidăriile – 3,65%, consumul casnic – 3,03%, forjele – 0,99% și exportul – 0,02%. S-au realizat progrese însemnate în ceea ce privește „prepararea mecanică a cărbunilor” (separarea cărbunelui propriu-zis de steril, îndepărtarea apei, uscarea termică, closarea cărbunilor), în

²⁸ C.I. Motăș, *op. cit.*, p. 672.

²⁹ Ioan Bujoiu, *Cărbunii*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 689.

³⁰ Ioan Bujoiu, *Cărbunii*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 692.

³¹ M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 225.

³² *Ibidem*, p. 128.

producerea brichetelor și cocsului, dar concurența combustibilului lichid și gazos, cu calitate superioară, era mult prea puternică. La aceasta se adaugă și consumul foarte mare, de aproximativ 8 milioane tone, de lemn de foc pentru nevoile casnice. Atât lemnul cât și petrolul se vindeau la prețuri relativ reduse³³.

Producția de *metale prețioase* a cunoscut un salt spectaculos după Marea Unire, după punerea în valoare a importanțelor zăcăminte din „patrulaterul aurifer” al Munților Apuseni și din regiunea Baia Mare; cel din Valea lui Stan (județul Vâlcea) producea cantități neînsemnate. Producția de aur a Transilvaniei, care în preajma războiului depășise 2.500 kg aur fin anual, a fost în 1919 de numai 730 kg. În anul 1921, această producție a depășit 1.000 kg, menținându-se până în anul 1925 în jurul cifrei de 1.300 kg. În anii următori, producția a crescut, cu unele fluctuații, depășind 5.400 kg în 1937. Producția de argint a sporit, înregistrând un salt remarcabil după criză: 2.872 kg în 1929, 5.866 kg în 1932, 10.995 kg în 1933, 25.645 kg în 1937. Valoarea producției de aur a fost de: 70.742.468 lei în 1921, 224.690.035 lei în 1927, 385.385.517 lei în 1934 și 837.964.845 lei în 1937, iar a celei de argint: 8.386.882 lei în 1921, 12.472.509 lei în 1927, 18.398.352 lei în 1934 și 52.110.640 lei în 1937³⁴.

Creșterea producției a fost urmarea modernizării instalațiilor de exploatare și prelucrare, pe de o parte, și, pe de altă parte, a politicii de încurajare a acestei industrii de către stat, de Banca Națională în special. Prin legea adoptată în aprilie 1935, care acorda Băncii Naționale dreptul de preemțiune al cumpărării metalelor prețioase, și prin alte măsuri, prin care aceeași Bancă acorda prime substanțiale la cumpărarea acestor metale, combătându-se exportul clandestin, s-a mărit substanțial stocul de aur și argint al B.N.R. După unele date, producția valorificată la B.N.R. a fost, în anul 1937, de 5.355 kg de aur și de 20.846 kg de argint³⁵.

Institutul Național de Credit Aurifer și Metalifer (1937) și, în continuarea acestuia, Banca Întreprinderilor Aurifere și Miniere

³³ I. Bujoiu, *op. cit.*, p. 695-696.

³⁴ Eugeniu Bădescu, *Metale prețioase*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 711.

³⁵ *Ibidem*, p. 710-712.

(octombrie 1938), instituții de credit specializat, aveau ca obiectiv finanțarea și susținerea exploatărilor și industriilor aurifere și pe cele ale metalelor neferoase, acordând credite destinate, în mare măsură, extracției și prelucrării. Astfel, de la înființarea Institutului și până la 1 iulie 1938, din volumul total de credite de 280,5 milioane lei, întreprinderilor de acest fel le-au fost acordate 255 milioane lei. În semestrul al II-lea al anului 1938, din totalul plasamentelor de 551,7 milioane lei, peste 58% au fost repartizate aceleiași industrii, cca 30% altor întreprinderi (în majoritate, metalurgice) și 12% celorlalte întreprinderi miniere³⁶.

Întreprinderile din acest sector se împărțeau în mari întreprinderi – societăți anonime și întreprinderi de stat – și mici întreprinderi: asociații miniere pe cuxe și producători individuali (proprietari sau arendași). Societatea „Mica”, cu capital social de 350 milioane lei și cu o producție de peste 3.000 kg aur anual, se situa pe primul lor. Societatea deținea controlul asupra unor întreprinderi la care participa cu capital, precum: S.A.R. „Pyrit”, S.A.R. „Breaza-Zlatna”, S.A.R. „Aur”, S.A. „Mines d’Or de Stanija”, „Societatea Franceză de Mine de Aur din Transilvani” (cu o producție anuală de 166 kg aur, predată separat la B.N.R., nefiind inclusă în producția Societății „Mica”). Regia Autonomă a Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului în Ardeal (R.I.M.M.A.) administra și exploata mai multe întreprinderi, inclusiv uzine metalurgice. Cu o producție de cca 1.100 kg anual, ocupa locul al doilea în rândul producătorilor de aur. Cu o producție de 403 kg aur în 1936 și 322 kg în 1937, Societatea „Aurum” se situa pe locul al treilea. Urmău, în ordine, Societatea Franceză amintită, Asociația Minieră pe cuxe „Albina”, Societatea „Petroșani”, Societatea „Toplița – Măgura – Concordia” și altele. Micii producători – asociați pe cuxe și persoane fizice – lucrau mai ales în Munții Apuseni, în zona Abrud (la Roșia Montană și Bucium). Producția totală realizată de cei 645 mici producători din această zonă a fost, în anul 1938, de cca 188 kg, din care 162 kg aur metalic și 26 kg în concentrate preschimbate în uzinele statului de la Zlatna³⁷.

³⁶ Mitiță Constantinescu, *op. cit.*, p. 116-117; M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 77-78.

³⁷ E. Bădescu, *op. cit.*, p. 724-728.

Aportul substanțial la producția de argint l-au avut societățile R.I.M.M.A. și „Phönix”, care se ocupau de tratarea minereurilor argintifere și de plumb. Odată cu extragerea aurului și argintului se obțineau minereurile complexe și alte metale: cupru, zinc, plumb etc., atât de necesare dezvoltării unor importante întreprinderi, între care și cele care lucrau pentru apărarea țării³⁸.

Principalele mine și instalații de primă prelucrare a minereurilor ce conțineau *plumb, zinc, cupru* se aflau la Baia Sprie, Capnic în județul Satu Mare și la Băiuț în județul Someș – toate trei aparținând statului – și la Herja (Satu Mare), aparținând Societății „Phönix”. Mai existau câteva mine de cupru în județele Tulcea, Alba și Hunedoara, care funcționau sau erau în curs de realizare³⁹. Producția de cupru a sporit de cca patru ori în 1938 (580 tone) față de 1929, dar nu reușea să acopere consumul intern. Producția de zinc a înregistrat un spor însemnat până în anul 1937 (3.567 tone în 1934 și 6.283 tone în 1937), după care a scăzut la 4.022 tone în 1938. Ca și la cupru, necesarul industriei era acoperit prin import. Și la plumb, cantitatea maximă obținută a fost cea din 1937, 7.355 tone, după care a scăzut la 6.394 tone în anul următor⁴⁰.

Uzinele Metalurgice de la Firia de Jos prelucrau minereuri aduse din regiunea Baia Mare și Munții Apuseni. Producția acestor uzine, pentru a căror extindere și modernizare s-au făcut în intervalul 1919-1936 investiții de 40 milioane lei, se ridica în acel ultim an la 1.642 kg aur, 11.136 kg argint, 3.255 tone plumb, 1.785 tone cupru și altele. Uzinele Metalurgice de la Zlatna, cu o investiție de 30 milioane lei în același interval, au ajuns la o capacitate de prelucrare anuală de 2.000 tone produse miniere, 1.500 tone materiale cuproase, 4.000 tone sulfat de cupru, 200 tone sulfat de fier, 100 tone sulfat de zinc, 40 tone miniu de fier, 500 tone sulfură de carbon și 500 tone nitrat de argint. Uzinele Societății „Phönix” de lângă Baia Mare produceau concentrate de pirite, de zinc și plumb, acid sulfuric și clorhidric, sulfat de aluminiu și de magneziu, plumb și produse de plumb, argint și

cupru etc. Valoarea anuală a produselor acestei uzine se ridica la 200 milioane lei⁴¹.

Zăcămintele de fier mai importante erau concentrate în zonele Ghelar-Teliuc, Ocna de Fier-Dognecea, Lueta (Vlăhița). Extracția minereului a sporit de la 83.590 tone în 1934, la 93.813 tone în 1935 (depășind cele 90.014 tone din 1929), 108.549 tone în 1936, 129.060 tone în 1937 și 139.185 tone în 1938. Calitatea acestor minereuri, care reprezentau principala materie primă pentru siderurgie, era dată de conținutul de substanță utilă, acesta nefiind prea ridicat. În conjunctura favorabilă dezvoltării industriei, importul de fier și obiecte de fier a crescut, cu toate realizările interne și restricțiile impuse acestuia. Se constată, însă, o schimbare a structurii, în sensul sporirii cantităților importate de minereuri și deșeuri de fier și a reducerii celor de semifabricate, luate fine. Zăcămintele de mangan erau apreciate ca suficiente pentru consumul intern, manganul fiind utilizat, în cea mai mare parte (sub forma fero-manganului și a fero-aliajelor), la fabricarea fontei și oțelurilor, precum și în industria sticlei și farmaceutică. Producția minereului de fero-mangan a crescut substanțial: 12.057 tone în 1934, 19.793 tone în 1935, 33.856 tone în 1936 (apropiindu-se de nivelul anului 1929 – 35.038 tone), 50.749 tone în 1937 și 60.256 tone în 1938, depășindu-se cu 70% producția anului 1929. Ca urmare a lipsei utilajelor necesare prelucrării, o parte a minereurilor de mangan erau exportate în stare brută sau sub formă de concentrate, importându-se apoi fero-mangan⁴². Valoarea producției de minereu de mangan se ridica în anul 1936 la 275.236 lei⁴³. Exploatarea minereului de pirită a înregistrat un spor după criza economică, de la 4.001 tone în 1934 la 11.205 tone în 1938, fără a se atinge însă nivelul din 1929 – 23.851 tone. Acest minereu era utilizat mai ales sub formă de concentrate în industria

³⁸ M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 114.

³⁹ Petre Capriel, *Metale diverse*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 735.

⁴⁰ *Ibidem*; M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 115 și 227.

⁴¹ P. Capriel, *op. cit.*, p. 741 și urm. În 1922-1925 au fost construite uzinele de lângă Zlatna pentru valorificarea zăcămintelor de mercur; se extrăgeau lunar 30-40 kg mercur. Erau în curs de construcție, urmând a fi puse în funcțiune în cursul anului 1939. Uzinele metalurgice ale Societății „Mica” de la Dociosânmartin, pentru prelucrarea minereurilor complexe, cu o capacitate de cca 20.000 tone anula, precum și pentru metalurgia propriu-zisă a cuprului, cu o capacitate anuală de 800 tone metal rafinat (*Ibidem*, p. 746-747).

⁴² M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 116-117; 226.

⁴³ P. Capriel, *op. cit.*, p. 748.

chimică și la fabricarea celulozei, mai puțin în siderurgie; s-au făcut unele încercări de întrebuințare mai economică a reziduurilor de pirită în producerea fontei la uzinele Reșița⁴⁴.

România avea în Munții Bihorului un important zăcământ de *minereu de aluminiu* (bauxită), numai că exploatarea lui întâmpina serioase dificultăți. Cele șase mine erau proprietatea a două societăți, „Bauxita” și „Alumina”, dar, la mijlocul deceniului al IV-lea singura mină în exploatare era cea a „Bauxitei”. O exploatare și valorificare mai amplă cerea importante investiții, presupunea un mare consum de energie electrică și se lovea de concurența producătorilor externi. Cu toate acestea, producția de bauxită a crescut de la 1.458 tone în 1934 la 10.829 tone în 1936 și 11.806 tone în 1938⁴⁵. Din zăcămintele metalifere și nemetalifere se extrăgeau și alte substanțe cu o importanță mai mare sau mai mică pentru diferite industrii: nichel, magneziu, bismut, talc, dolomită, chihlimbar etc.⁴⁶.

Unele din constatările referitoare la extracția și prelucrarea metalelor, la etapele parcurse în perioada interbelică sunt valoroase pentru cunoașterea evoluției din acest sector, după cum acestea pot fi extinse și la alte ramuri. S-a formulat o anumită strategie ce trebuia urmărită în anii următori, s-a subliniat rolul substanțial al statului într-o anumită etapă. „Înainte de a face orice previziune, trebuie să constatăm [...] că dezvoltarea mineritului și a metalurgiei metalelor diverse la noi în țară a fost foarte accentuată în ultimii ani”. Pentru a se depăși greutățile de după război, „a trebuit să intervină statul cu autoritatea sa, astfel ca, prin activitatea întreprinderilor sale miniere și metalurgice, această industrie să se dezvolte, la început independent de rentabilitate. Datorită acestei inițiative, credem indiscutabile, mineritul de metale reprezintă azi o industrie sănătoasă, o cifră de afaceri importantă în economia țării și un aport real pentru apărarea națională”. Dezvoltarea industriei de apărare urma să aibă efecte importante, prevăzându-se o creștere considerabilă a producției „pentru o bună parte de metale” în următorii 2-3 ani, remarcându-se, totodată, interesul

⁴⁴ M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 117 și 226.

⁴⁵ M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 118; P. Capriel, *op. cit.*, p. 747.

⁴⁶ P. Capriel, *op. cit.*, p. 750-752; *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1091-1093.

deosebit al unor societăți în acest domeniu și realizările efective înregistrate în ultimii ani ai perioadei numite apoi interbelice⁴⁷.

Exploatarea și administrarea *minelor de sare* s-a făcut, de la 1888 și până la 1929, de către Regia Monopolului Statului. Prin legea din 7 februarie 1929 acest drept a fost concesionat, pe timp de 30 de ani, Casei Autonome de Monopolurilor⁴⁸. Extracția sării s-a situat în 1934-1938 între 285.000 tone și 352.000 tone, cea mai mare cantitate fiind consumată în interior. Exportul, mai ales în țările vecine, Iugoslavia, Bulgaria și Ungaria, a fost de numai 19.000 tone în 1936, ridicându-se la 79.000 tone în 1938. C.A.M. realiza din acest sector încasări anuale de 550-600 milioane lei (cu un beneficiu net de aproximativ 300 milioane lei), o sumă sigură de venituri pentru stat, chiar dacă sub nivelul posibilităților de valorificare. Sarea aducea un venit redus, în comparație cu încasările de la alte monopoluri, ca urmare a unui export redus (țările mari consumatoare se găseau la distanțe mari și cheltuielile de transport ar fi majorat prea mult prețul) și a unor prețuri de vânzare prea mici la consumul intern. O parte însemnată din producția de sare era utilizată, sub diferite forme, în alimentație, în agricultură și creșterea vitelor. În industrie (aproximativ 80.000 tone anual) era utilizată în cea alimentară, chimică, pielărie, metalurgie, sticlă ș.a.⁴⁹. Între întreprinderile care foloseau cantități mai însemnate de sare (ca produs solid sau ca saramură) se aflau Uzinele chimice „Solvay” din Turda și Uioara, „Nitrogen” din Docosânmartin și „Phönix” din Baia Mare⁵⁰.

Cele aproape 4.000 *cariere de piatră* ofereau materiale foarte diferite: nisip și pietriș, gresie, calcare, argile, cuarțit, granit, granodiorit, andezit, marmoră etc., utilizate în construcții și industria materialelor de construcții (pentru fabricarea cimentului, a varului, cărămidelor, țiglelor etc.), la pietruitul drumurilor, în arhitectură, în ornamentală și sculptură, în olărie și multe altele. Proprietatea carierelor era împărțită între stat, comune, obști, câteva biserici și mănăstiri, particulari. Exploatarea se făcea prin organizații de stat,

⁴⁷ P. Capriel, *op. cit.*, p. 753.

⁴⁸ M. Stamatiu, *Sarea*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 755.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 770-772.

⁵⁰ M.F. Iovanelli, *op. cit.*, p. 120.

puține la număr (Direcția Autonomă a Drumurilor, Regia Autonomă C.F.R., unele servicii județene și primării), prin mari întreprinderi (în genere, societăți anonime), prin mici întreprinderi, printre care și câteva cooperative din Ardeal⁵¹. În raport cu cerințele mari ale refacerii, producția a cunoscut o creștere considerabilă în anii '20, de la aproape 400.000 tone în valoare de 18,8 milioane lei în 1921, la peste 2.000.000 tone și 277.385.946 lei în 1929; în anii crizei, producția a scăzut, după care s-a relansat, atingând în 1935 o cantitate de 2.447.156 tone, în valoare de 191.021.546 lei⁵². Se aprecia că „producția considerabilă, acum în creștere, cu o valoare anuală apropiată de 200 de milioane lei, arată starea înfloritoare a acestei industrii, aducătoare de însemnate venituri statului”⁵³.

Valoarea industriei extractive în ansamblul său (petrol, gaze naturale, cărbuni, minereuri metalifere și nemetalifere, sarea și produsele carierelor) a urmat o linie ascendentă până în 1928-1929, a scăzut substanțial în 1931 față de 1930, a marcat o creștere însemnată în 1935-1937 (depășind nivelul din 1928), pentru a înregistra un reflux în 1938⁵⁴:

Anul	Valoarea (lei)	Indici
1921=100		
1921	2.176.225.024	100
1924	7.635.436.000	351
1928	11.739.269.984	539
1930	10.148.264.751	466
1931	5.513.564.801	253
1934	5.919.948.691	272
1937	12.267.749.073	564
1938	8.624.337.268	396

Locul principal îl deținea valoarea producției de petrol, care depășea adesea jumătate din valoarea totală a producției miniere;

⁵¹ Șt. Cantuniari, *Carierile de piatră*, în *Enciclopedia României*, vol. III, p. 783.

⁵² *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1092.

⁵³ Șt. Cantuniari, *op. cit.*, p. 783.

⁵⁴ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1092.

în anul 1937, petrolul reprezenta aproape 2/3 din această valoare. Scăderea valorii producției de petrol în 1938 cu aproape 3,6 miliarde față de anul anterior a provocat scăderea corespunzătoare a valorii întregii producții miniere. Personalul industriei extractive se ridica, în anul 1937, la aproximativ 65.000 de persoane, din care peste 18.000 în petrol, peste 17.000 în cărbune, 26.100 în alte minereuri și cariere etc.⁵⁵.

Compararea acestor cifre cu cele din alte ramuri industriale este de natură să evidențieze locul important al industriei extractive în ansamblul industriei românești și în ansamblul economiei naționale. În anul 1937, valoarea producției întregii industrii transformatoare s-a ridicat la 64.567.298.000 lei. Contribuția industriei extractive era depășită de cea a industriei chimice (14.682.358.000 lei), în care un aport substanțial era al distileriiilor de țiței, de cea a industriei textile (14.227.888.000 lei), era depășită cu puțin de valoarea producției industriei alimentare (12.940.189.000 lei), dar depășea, la rândul ei, contribuțiile aduse de industria metalurgică (10.484.419.000 lei), de industria lemnului (3.531.525.000 lei), a hârtiei și artelor grafice (3.163.269.000 lei), a pielăriei (2.770.127.000 lei) ș.a.m.d.⁵⁶.

Importanța industriei extractive nu este dată numai de indicatorii cantitativi și calitativi proprii, ci trebuie apreciată și prin rolul remarcabil deținut în cadrul procesului de modernizare a industriei românești și, îndrăznim să o afirmăm, a întregii societăți românești din perioada interbelică. La datele și interpretările noastre se pot adăuga și altele, care să ateste continuitatea unui proces ce a cunoscut în România întregită (peste greutățile postbelice și ale crizei economice) un ritm alert de evoluție. Această evoluție a fost întreruptă brutal de evenimentele de la începutul celui de al doilea război mondial.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 1096; Gh. Iacob, *op. cit.*, p. 64-65.

⁵⁶ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 1097.

ASPECTE ALE EVOLUȚIEI INDUSTRIEI PETROLIERE ROMÂNEȘTI ÎN PRAJMA INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN OPERAȚIUNILE CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Conf. univ. dr. **GHEORGHE CALCAN**
Universitatea PETROL GAZE Ploiești

În perioada care a precedat data de 1 septembrie 1939 și apoi pe cea de 22 iunie 1941, industria petrolieră românească a căpătat caracterul unui regim economic de război. Un gen specific de nervozitate s-a resimțit în mediul industrial încă înainte de invadarea Poloniei: B.N.R. întârzia plățile în valută către societățile petroliere, statul dorea să mărească taxele pentru acumularea unor fonduri, *Monitorul petrolului*, principala publicație a industriei petroliere românești, publica tot mai multe articole despre Germania și despre U.R.S.S., se scria chiar despre posibilitatea realizării unui acord între cele două mari puteri etc.⁵⁷. Numărul 17 al *Monitorului petrolului* din anul 1939, care apărea chiar în ziua de 1 septembrie, dădea expresie îngrijorărilor generale "sporite în intensitate la maximum și cu pericolul aproape iminent al izbucnirii unui cataclism. O declanșare a energiei armelor va aduce un așa mare prăpăd în lume, încât învingători sau învinși, vor fi în egală măsură zdrobiți, cu milioane de vieți omenești pierdute și bunuri incomensurabile distruse"⁵⁸.

Uniunea Generală a Industriașilor din România (U.G.I.R.) a propus principiile de conduită ale industriei petroliere pentru această perioadă specifică, chiar din septembrie 1939. Acestea

⁵⁷ A se vedea colecția revistei *Moniteur de petrole roumain*, (în continuare vom cita M.P.R.), pe anii 1937-1939.

⁵⁸ *Situația generală*, M.P.R., nr.17, 1 septembrie 1939, p.1165.

erau: intensificarea producției și punerea în funcțiune a întreprinderilor cu activitatea suspendată, măsuri de economisire a materiilor prime pentru asigurarea unei activități îndelungate cu stocurile existente, satisfacerea nevoilor de apărare națională, chiar în detrimentul consumului particular, obligativitatea de a aduna și întrebuința resturile și produsele vechi⁵⁹.

În luna iunie a anului 1940 a fost adoptat decretul-lege privind puterile excepționale pentru conducerea unitară a economiei naționale. Ministerul Economiei Naționale era investit cu puteri depline pentru adoptarea tuturor măsurilor privind organizarea, coordonarea și controlul producției, circulației și consumului articolelor necesare armatei și populației civile, atât în economia internă, cât și în schimburile cu străinătatea. La 6 iunie 1940, M. Cancicov ministrul Economiei Naționale, semnată al acestui decret, arăta într-o expunere făcută în fața unui auditoriu select, format din reprezentanți ai agriculturii, industriei și presei române și străine, că problemele care se puneau în mod intempestiv în evenimentele respective erau fenomene anormale ce nu puteau fi rezolvate după vechile rutine și teorii.

"În această aplicare a măsurilor hotărâte nu va putea fi vorba nici de abuz de drept, nici de arbitraj. E vorba de a adapta interesul particular necesităților generale, de a raționaliza producția marfurilor de primă necesitate...". Cancicov exprima hotărârea guvernului de a rezolva imperativele momentului în înțelegere cu factorii economici, înlăturând prin "sanțiuni exemplare și rapide rezistențele condamnabile ce s-ar ivi...". El sintetiza astfel concepția economică prin care se ajunsese la adoptarea hotărârii respective: "Obligații față de națiune, autoritate la baza măsurilor comune, concepție clară, disciplină unitară, sacrificii comune și chibzuință în măsuri și hotărâri, nu înseamnă abuz de drept și nici dictatură, ci sunt instrumente de rezonanță și impulsivitate, pentru coordonarea tuturor energiilor într-un efort suprem: conservarea puterii de rezistență a națiunii"⁶⁰.

⁵⁹ *Regimul economiei de război*, U.G.I.R., M.P.R., nr. 19, 1 octombrie 1939, p. 1287.

⁶⁰ *Atacarea petrolului. Reorganizarea economiei naționale*, M.P.R., nr.12, 15 iunie 1940, p. 609, 610, 699.

În anul 1940 s-au adoptat hotărârile privind: desființarea Uniunii Camerelor de Comerț și a Consiliului Superior Economic, funcționarea societăților anonime pe acțiuni; păstrarea actelor și planurilor de către societățile miniere; extinderea monopolului statului asupra conductelor de petrol etc.⁶¹. Cele mai multe din aceste hotărâri aveau forma decretelor legi și erau semnate de Ion Antonescu. Decretul privind extinderea monopolului statului asupra conductelor de petrol preciza că "numai statul are dreptul de a înființa și exploata conducte pentru transportul de petrol brut (țiței) și de orice hidrocarburi lichide de la schelele de petrol la stațiile de înmagazinare sau la rafinării [...], la stațiile de încărcare [...], și toate stațiile de pompe, parcurile de rezervoare, materialele și sculele necesare funcționării normale a conductelor"⁶². Pentru cei care ar fi încercat să se sustragă hotărârilor adoptate erau prevăzute sancțiuni drastice cu amenzi și privare de libertate⁶³.

Ședința Consilului de Miniștri din 11 aprilie 1941, prezidată de șeful statului, a întărit rolul statului în evoluția industriei de petrol. Considerându-se că activitatea în producția de petrol era haotică, se sublinia faptul că statul va dirija după un plan bine studiat și rațional extracția acestei valoroase materii prime. Ion Antonescu a subliniat importanța problemei petrolului. "În viitor va fi asigurată o participare mai accentuată a capitalului românesc la exploatarea acestei bogății, de pe urma căreia neamul nostru nu a tras toate foloasele la care avea dreptul. Se va organiza o exploatare rațională a petrolului, prin noi exploatări, prin menajarea surselor și prin fabricarea de produse superioare, cu o mai mare rentabilitate pentru economia românească"⁶⁴. Planul își

⁶¹ Desființarea Uniunii Camerelor de Comerț și a Consiliului Superior Economic, M.P.R., nr. 18, 15 septembrie 1940, p. 1034; Decretul lege cuprinzând unele dispozițiuni pentru funcționarea societăților anonime și în comandită pe acțiuni, M.P.R., nr.21 noiembrie 1940, p. 1160-1161; Măsurile privind păstrarea actelor și planurilor de către întreprinderile miniere, M.P.R., nr. 12, 15 iunie 1940, p. 696; Decretul lege pentru extinderea monopolului statului asupra conductelor de petrol, M.P.R., nr.24, 15 decembrie 1940, p. 1283-1286.

⁶² Decretul lege privind extinderea monopolului statului ..., p.1283-1286.

⁶³ Decretul lege cuprinzând unele dispozițiuni pentru funcționarea societăților anonime ..., p. 1160-1161.

⁶⁴ Noua orientare a statului în materie de petrol, M.P.R., nr. 8, 15 aprilie 1941, p. 347-348.

propunea crearea unor rezerve petroliere. Pentru anul 1941 s-au prevăzut săparea a 165 de sonde de exploatare care, prin săparea a 248.000 metri, urmau să aducă o creștere a producției cu 300.000 tone. În privința eplorării, planul fixa pentru anul în curs, funcționarea a 54 de sonde. Societățile cu capital românesc urmau să fie favorizate în constituirea unor organisme capabile să absoarbă activitatea unor societăți străine, în procesul de acordare de noi concesiuni și la ușurarea modalităților de importuri de mașini⁶⁵.

Subordonarea industriei de petrol intereselor naționale a fost o problemă permanentă în preocupările tuturor guvernelor care s-au succedat la conducerea țării în această perioadă. Această problemă a evoluat în mod gradual, în paralel cu însăși evoluția situației politico-militare din Europa. Ea a început chiar înainte de 1 septembrie 1939 și s-a accentuat continuu, în funcție de situația politico-diplomatică a României. Ea, nu a fost un capriciu al unui guvern sau altul, ci o măsură cerută de împrejurările excepționale prin care trecea societatea românească.

Societățile petroliere au pierdut constant atribute ale libertății lor economice, dar au fost nevoite să se resemneze. Presa de specialitate a publicat puține opinii negative vizavi de politica economică a statului și acestea au mers numai până la momentul instaurării guvernării autoritare a lui Ion Antonescu. Un astfel de moment l-a reprezentat publicarea criticilor lui Gogu Ștefănescu, în noiembrie 1939, față de Codul Comercial Carol al II-lea. Autorul, prezentat de *Monitorul petrolului* ca un bun cunoscător al problematicii industriei petroliere, domeniu în care și-a desfășurat neîntrerupt activitatea peste 50 de ani, vechi colaborator al lui C. Alimăneșteanu și al revistei, susținea că acel cod răpea posibilitatea particularului de a-și administra averea așa cum considera de cuviință⁶⁶.

În acele momente grele pentru evoluția întregii societăți, industria de petrol a contribuit în diverse moduri la susținerea intereselor statului român. Unul dintre acestea a fost contribuția la

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Codul comercial și situația exploatărilor de țifei, M.P.R., nr.21, 1 noiembrie 1939, p. 1394.

întărirea capacității de apărare a țării. Astfel, încă din primăvara anului 1939, generalul Paul Teodorescu, ministrul Aerului și Marinei, însoțit de Victor Slăvescu, ministrul Înzestrării Armatei, a vizitat departamentul metalurgic al societății petroliere "Concordia" din Ploiești. În secția de armament, miniștrii au examinat instalațiile și mașinile necesare fabricării tunurilor și proiectilelor. Aici, cei doi, "s-au oprit un pic mai mult [...], și au constatat radamentul ridicat al acestei secții"⁶⁷. În vara aceluiași an, uzinele "Concordia" au fost inspectate de Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Apărării Naționale, însoțit de Victor Slăvescu și alte oficialități militare. Uzinele "Concordia" produceau, în afară de muniții și tunuri, hangare pentru aviație, cazane necesare marinei și alte accesorii militare⁶⁸.

Industria de petrol a contribuit la întărirea capacității de apărare a țării și prin bonurile de înzestrare a armatei, emise în baza decretului-lege din noiembrie 1938⁶⁹. Ministrul Finanțelor a apelat în mod stăruitor la întreprinderi și la cetățeni, pentru a subscrie la aceste bonuri. În prima ședință a "Asociației Industriașilor de Petrol", care a urmat acestui apel, un număr de douăzeci de societăți petroliere au scris sumă de 342.300.000 de lei⁷⁰. Suma scrisă de societățile de petrol a crescut constant, ajungând la jumătatea anului 1940 la aproximativ un miliard de lei "fără a primi nici până astăzi titlurile acestui împrumut"⁷¹.

De asemenea, industria de petrol și-a adus contribuția și la Împrumutul Reîntregirii. Ideea acestui împrumut a fost lansată de

⁶⁷ *La visite de M.M. General Paul Teodorescu et Victor Slăvescu a la société de pétrole "Concordia", département métallurgique de Ploiești, M.P.R., nr. 6, 15 martie 1939, p. 461.*

⁶⁸ *L'inspection de M.M. A. Călinescu, Président du Conseil et V. Slăvescu, ministre de L'outillage de l'armée, aux usines "Concordia" de Ploiești, M.P.R., nr. 15, 15 august 1939, p. 1105.*

⁶⁹ *L'état a été autorisé à émettre des bons d'armement, M.P.R., nr. 23, 1 decembrie 1940, p. 1513.*

⁷⁰ *Mișcarea petrolului, M.P.R., nr. 24, 15 decembrie 1939, p. 1153.*

⁷¹ Arhivele Naționale, Filiala Prahova, Fond Societatea "Creditul Minier" București, Rafinăria Brazi, dos. 117, vol. I, 1940, f.73; *Subscrierile societăților petroliere la bonurile pentru înzestrarea armatei, M.P.R., nr. 1, 1 ianuarie 1940, p. 47.*

C. Garoflid, președintele "Ligii pentru dezvoltarea economiei naționale", la o adunare extraordinară a acestei ligi, în august 1941⁷². Pentru susținerea Împrumutului Reîntregirii 1941, a făcut apel însuși Ion Antonescu: "de pe pământul dezrobot, în mijlocul luptei pentru Cruce și Dreptate, îmi îndrept gândul către tot Neamul nostru și tuturor le cer să sprijine statul în aceste ceasuri mari [...]. Ca să putem da Basarabiei și Bucovinei tot ceea ce au pierdut prin silnica cotropire [...], aștept să dați obolul economiei voastre"⁷³.

Într-o adresă a "Asociației Industriașilor de Petrol din România", de la sfârșitul anului 1941, către Ministerul Finanțelor, se arăta că, în pofida tuturor greutăților pe care le traversa industria de petrol, societățile membre ale asociației au scris sumă de 850.000.000 lei. Cotele de subscriere au fost repartizate pe societăți în funcție de activitatea desfășurată în primele șase luni ale anului. Ele se prezentau astfel: "Astra Română"-181 milioane lei, "Concordia"-106 milioane lei, "Româno-Americană"-103 milioane lei, "Steaua Română"-78 milioane lei, "Petrol Block"-68 milioane lei, "Creditul Minier"-62 milioane lei, "Colombia"-51 milioane lei, "Unirea"-50 milioane lei, "Prahova"-32 milioane lei, "Distribuția"-30 milioane lei, "Sospiro"-15 milioane și trei sute de mii lei, "Sordep"-12 milioane lei, "Dacia Romană" și "Starnaphta"-9 milioane și opt sute cincizeci de mii lei, "Redevența"-9 milioane lei, "Xenia"-6 milioane și două sute de mii lei, "I.R.D.P."-6 milioane și cincizeci de mii lei, "Petrolul Românesc"-5 milioane și patru sute cincizeci de mii lei, "Vacum Oil-Photogen"-4 milioane, "Rafinajul"-3 milioane și trei sute de mii lei, "S.A.R. fost L. Sanielevici"-3 milioane lei, "Focary Românească"-2 milioane și patru sute de mii lei, "Internova"-2 milioane lei, "Carburant"-2 milioane lei, "Foraj Lemoine"-1 milion și opt sute de mii lei, "Româno-Belgiană"-1 milion și două sute cincizeci de mii lei, "Societatea Petroliferă Română"-1 milion și o sută de mii lei, "Sondorum"-1 milion și cincizeci de mii lei, "Moldonaphta"-șapte

⁷² *Lansarea împrumutului de reîntregire, M.P.R., nr. 16-17, 1 septembrie 1941, p. 762.*

⁷³ *Apelul Conducătorului Statului pentru Împrumutul Reîntregirii, M.P.R., nr. 16-17, 1 septembrie 1941, p. 701.*

sute cincizeci de mii lei, "Petrolmina"-șase sute de mii lei și "Rafinăria Titan"- trei sute de mii lei. Nu au subscris la această acțiune societățile "Petrol Block", "Rafinajul" și "Titan" care susțineau că și-au închis activitatea sau au fost puse în stare de lichidare (cazul societății "Titan"), rămânând în sarcina ministerului să analizeze și să hotărască asupra acestei situații⁷⁴. Fondurile arhivistice demonstrează faptul că în acțiunea de subscriere la acest împrumut au fost angrenați și angajații industriei petroliere, subscrierea făcându-se în funcție de salariu și având caracter obligatoriu⁷⁵.

Industria de petrol a fost solicitată și pentru constituirea depozitelor de produse petroliere. Printr-un ordin al Comisariatului General al Petrolului din primăvara anului 1940, toate întreprinderile de orice fel erau obligate să-și facă depozite de produse petroliere, care să asigure funcționarea normală a respectivelor întreprinderi, timp de 15 zile. Depozitele urmau să fie utilizate numai în caz de mobilizare. Anterior, toți depozitarii de combustibil lichid din centrele populate fuseseră obligați să-și construiască fiecare câte un depozit subteran, echivalent în capacitate cu depozitul de la suprafață, care să reziste bombelor de 300 kg. Legea mai obliga toate întreprinderile să se utilizeze cu toate mijloacele tehnice necesare apărării active contra atacurilor aeriene⁷⁶.

În mai 1941, Consiliul de Miniștri a hotărât înființarea "Asociației Întreprinderilor Petroliere pentru Constituirea Depozitelor necesare Apărării Naționale". Scopul asociației era de a construi și apoi de a umple 12 depozite, cu un volum total de 124.818 metri cubi, și bordeie pentru 6.800 metri cubi butoaie și cutii de uleiuri. Finanțarea acestui proiect urma să se facă din sporul de preț intervenit la produsele petroliere după 1 aprilie 1941.

⁷⁴ *Subscrierile societăților petroliere la Împrumutul Reîntregirii*, M.P.R., nr.24, 15 decembrie 1941, p.965.

⁷⁵ Arhivele Statului Prahova, Fond "Astra Română", Rafinăria Ploiești, dos. 11, 1940, f. 151-152.

⁷⁶ *Constituirea de depozite permanente de combustibil lichid*, M.P.R., nr.8, 1 aprilie 1940, p.489; *Legea pentru apărarea antiaeriană activă și pasivă a teritoriului*, M.P.R., nr. 6, 15 martie 1939, p. 413.

Deși în asociație au fost cuprinse numai 12 societăți ("Astra Română", "Concordia", "Româno-Americană", "Steaua Română", "Unirea", "Colombia", "Creditul Minier", "Prahova", "Petrol Block", "I.R.D.P.", "Redevența", "Xenia"), toate celelalte societăți au fost obligate să verse asociației fondurile bănești rezultate în urma sporirii prețului produselor petrolifere. Fiecărei societăți membre i s-a fixat cota cu care urma să participe la umplerea depozitelor și anume: "Astra Română" 25,22%, "Concordia" 15,76%, "Româno-Americană" 13,64%, "Steaua Română" 11,42%, "Unirea" 8,29%, "Colombia" 8,02%, "Creditul Minier" 6,34%, "Prahova" 5,49%, "Redevența" și "Xenia" 2,53%, "Petrol Block" și "I.R.D.P." 2,97%. Procentajul gradului de umplere al depozitelor dădea și pe cel al numărului de voturi care revenea fiecărei societăți în cadrul asociației⁷⁷.

La 4 iulie 1940, se publica decretul-lege de rechiziționare a vehiculelor, uneltelor sau personalului întreprinderilor miniere. Autoritățile miniere erau împuternicite să procedeze la rechiziționare oricând considerau util, din oficiu sau la cererea comandamentelor superioare⁷⁸. Fondurile arhivistice demonstrează faptul că rechiziționarea s-a practicat încă înainte de adoptarea legii. Astfel, rafinăria Brazi, aparținând societății petroliere "Creditul Minier", arăta la 20 martie 1940, într-o notă adresată forurilor superioare, că din cei 44 de ingineri pe care îi avea, 4 erau concentrați, iar din cele 5 cisterne auto, 3 erau rechiziționate la carele de luptă⁷⁹.

În măsura în care concentrările începute încă din 1939⁸⁰ afectau procesul productiv, industria de petrol a făcut numeroase cereri pentru desconcentrarea unor persoane, "pentru că avem

⁷⁷ *Decretul lege pentru înființarea "Asociației Întreprinderilor Petroliere pentru Constituirea Depozitelor necesare Apărării Naționale"*, M.P.R., nr. 14, 15 iulie 1941, p. 629-632.

⁷⁸ *Dreptul de rechiziționare a vehiculelor, uneltelor sau personalului întreprinderilor miniere*, M.P.R., nr.16, 15 august 1940, p.926.

⁷⁹ Arhivele Naționale, Filiala Prahova, Fond Societatea "Creditul Minier" București, Rafinăria Brazi, dos.54. 1940, f. 18.

⁸⁰ I. Agrigoroaiei, *Politica externă, în Istoria Românilor.Epoca Contemporană*, Galați-Chișinău, 1992, p.96.

absolută nevoie de serviciile” lor. Totodată, alte persoane erau mobilizate pentru a lucra în această industrie⁸¹.

De la sfârșitul anului 1939 s-au adoptat măsuri pentru prevenirea distrugerilor, incendiilor, sabotajelor. Încă din septembrie 1940, Ion Antonescu a semnat decretul lege prin care Ministerul Economiei Naționale “va putea ori de câte ori va socoti necesar și fără motive, să numească un comisar special pe lângă orice întreprindere”. Conducătorii întreprinderilor care refuzau executarea dispozițiilor “se pedepsesc cu două luni până la doi ani închisoare corecțională fără circumstanțe atenuante”. Cu maximă severitate se pedepseau actele de sabotaj “de încetare sau reducere a activității [...], aprovizionării cu materii prime, semifabricate sau mărfuri; concedierile de personal, încetarea sau reducerea plăților, neridicarea comenzilor [...], refuzul de a primi comenzi sau de a le executa” etc. Instituțiile abilitate cu judecarea faptelor erau instanțele militare “care vor judeca potrivit dispozițiilor codului justiției militare”⁸². Despre modul cum a putut primi industria petrolieră aceste dispoziții, ne putem forma o imagine din adresa “Asociației Industriașilor de Petrol din România”, din 6 mai 1940, înaintată Comisarului General, prin care se plângea de modul cum autoritățile militare înțelegeau să-și exercite atribuțiile de control în ce privește activitatea tehnică în exploatarea miniere și de măsurile adoptate. “Aproape toate societățile petroliere au fost puse în situația de a vedea funcționari chemați în judecată în fața Consiliului de război pentru vini ce nu li se pot imputa. Forurile militare locale s-au pronunțat în chestiuni tehnice de strictă specialitate și au stabilit vinovății acolo unde chiar legislația minieră și forurile miniere competente impun consultarea unor specialiști”. Asociația pune în discuție cazurile directorului tehnic de la societatea “Steaua Română”, a unor ingineri de la “Steaua Română” și “Astra Română”, precum și “cazurile de la societățile

⁸¹ Arhivele Naționale, Filiala Prahova, Fond Societatea “Creditul Minier” București, Rafinăria Brazi, dos. 66, 1940, f. 335, 565: *Situația generală*, M.P.R., nr. 7, 1 aprilie 1939, p.453; *Scutirile de concentrări pentru personalul activând în industria petrolieră*, M.P.R., nr.18, 15 septembrie 1939, p. 1227.

⁸² *Supravegherea și apărarea economiei naționale*, M.P.R., nr. 18, 15 septembrie 1940, p. 1034.

“Unirea” și “Petrolul Românesc”. Subliniind că era imposibil ca orice neajuns al industriei petroliere să fie rezultatul unui act de sabotaj, memoriul “Asociației Industriașilor de Petrol din România” cerea să “se pună capăt unei stări de lucruri care amenință industria de petrol în însăși activitatea ei”⁸³.

În contextul declanșării războiului mondial și apropierea spectrului operațiunilor militare de spațiul românesc, în societățile petroliere s-au adoptat o serie de măsuri menite să prevină și să combată eventualele atacuri armate și distrugerile aferente lor. Un cadru general îl oferea Legea pentru apărarea activă și pasivă a teritoriului din 6 martie 1939, publicată de *Monitorul petrolului* în aceeași lună⁸⁴.

Cercetarea fondurilor arhivistice ale societăților petroliere ne oferă date foarte interesante pentru acest aspect. În societățile petroliere se organizau conferințe privind apărarea antiaeriană. Prezența la aceste conferințe era obligatorie pentru tot personalul, aspect subliniat în circulara adresată în 1940 societății “Creditul Minier”. Existau carnetele speciale pentru participarea la ședințele instructive de apărare, pe care se aplicau vizele de prezență. De regulă, erau organizate câte două ședințe lunare de exerciții pentru apărarea pasivă.

O direcție importantă a constituirii apărării pasive în societățile petroliere a fost aceea a construirii adăposturilor antiaeriene și a unor tranșee. Unele din tranșee urmau să fie acoperite. Adăposturile antiaeriene erau amenajate cu bănci, lumină și alte utilități necesare adăpostirii lucrătorilor în caz de nevoie. S-au organizat serviciile de disciplină și de poliție în tranșee, s-au fixat posturile care nu puteau fi părăsite în caz de alarmă. Din parcurgerea informațiilor arhivistice se poate constata seriozitatea și minuțiozitatea cu care industria petrolieră se pregătea pentru punerea la punct a sistemului de alarmă și pregătirea capacității de autoapărare în caz de război⁸⁵.

⁸³ Arhivele Naționale, Filiala Prahova, Fond Societatea “Creditul Minier” București, Rafinăria Brazi, dos.54, 1940, nenumărat.

⁸⁴ *Legea pentru apărarea activă* ..., p.413.

⁸⁵ Arhivele Naționale, Filiala Prahova, Fond Societatea “Creditul Minier” București, Rafinăria Brazi, dos. 82, 1940, f. 89,103, 109, 110, 112.

Aceleași surse documentare ne indică măsurile adoptate de rafinăria societății “Creditul Minier” din Brazi, pentru paza antiaeriană. Cu regularitate erau organizate trageri de inițiere. În anul 1940, rafinăria de la Brazi a fost dotată cu 16 mitraliere pentru paza antiaeriană și cu muniția aferentă (32.000 și apoi încă 16.000 de cartușe într-o primă etapă)⁸⁶. Exercițiile și măsurile pentru paza antiaeriană, evident, au continuat și după intrarea României în război. Circulara pentru apărarea pasivă cu numărul 81, primită de rafinăria societății “Astra Română” din Ploiești, indica organizarea unui exercițiu de apărare pasivă la 18 decembrie 1942. Circulara preciza că începerea exercițiului va fi marcată de “un preaviz regulamentar, urmat de începutul alarmei ce se va da printr-un singur sunet (5 secunde) cu sirena de aburi”⁸⁷. Un alt document indica desfășurarea unui exercițiu cu bombe incendiare⁸⁸.

La sfârșitul anului 1940 s-a adoptat decretul-lege privind militarizarea instituțiilor de stat și particulare, conform căruia orice instituție putea să fie militarizată atunci când interesele economice o cereau. Militarizarea însemna introducerea un regim de control, disciplină și jurisdicție militară care privea întregul personal, care trebuia să se considere rechiziționat⁸⁹.

În perioada pe care o analizăm, producția petrolieră a țării a scăzut constant, de la maximul de 8.784.000 tone realizat în 1936 la 6.610.000 tone în 1938, 6.250.000 în 1939, 5.800.000 tone în 1940 și 5.577.000 în 1941. Aceeași traiectorie a cunoscut-o și exportul care, aproape s-a înjumătățit, scăzând de la 6.884.716 tone în 1936 la 3.492.927 tone în anul 1940. În pofida acestei situații, valoarea exportului petrolier a crescut. Spre exemplu, valoarea acestui export a fost în anul 1939 de 95.474.000 lei și a

⁸⁶ *Idem*, dos. 110, 1940, f. 27, 30.

⁸⁷ Arhivele Naționale, Filiala Prahova, Fond Societatea “Astra Română”, București, Rafinăria Ploiești, dos, 11, 1940-1942, f. 14.

⁸⁸ *Idem*, f. 19.

⁸⁹ *Decret-loi relativ a la militarisation des institutions et des entreprises d'Etat et privees*, M.P.R., nr. 24, 1 decembrie 1940, p. 1295; *Militarizarea întreprinderilor de stat și particulare*, M.P.R., nr. 5, 1 martie 1941, p. 235-236.

ajuns, datorită conjuncturii internaționale, în anul 1940, la 2.485.783.000 lei⁹⁰.

Personalul angajat în industria petrolului a fost de 18.500 în anul 1940. Această statistică, indica o creștere de 7% față de personalul angajat în anul precedent, dar era în scădere masivă față de numărul maxim al angajaților în industria de petrol, de 30.170 de persoane, angajate în anul 1929. Structura acestui personal se prezenta astfel: 351 ingineri și geologi, 1.010 funcționari administrativi, 738 maiștri sonatori, 4.983 muncitori calificați, 5.940 zilieri, paznici etc. Din punct de vedere național, românii dețineau majoritatea copleșitoare. Străinii reprezentau: 6,4% din ingineri, 3,1% din chimiștii geologi, 2% din funcționarii superiori, 1,1% din funcționarii inferiori, 0,6% din maiștrii sonatori, 1,5% din lucrătorii calificați, 0,1% din lucrătorii necalificați, 2% din ucenici, 0,5% din paznici; ceea ce însemna în total 0,7%⁹¹.

Demne de semnalat sunt și datele asupra stării de spirit a salariaților. Acestea provin din referatele care au fost întocmite de către serviciile speciale ale societăților petroliere, la solicitarea forurilor conducătoare. Într-un astfel de referat prezentat Consiliului de administrație al Rafinăriei Brazi, la 29 august 1941, se arăta: “Mă văd obligat să semnez nemulțumirea crescândă a personalului [...], datorită excesivei scumpiri a traiului și faptului că sunt constrânși la un regim de subalimentare.

Datorită acestei lipse de hrană se observă o debilitate permanentă și s-au semnalat cazuri de anemie cu predispoziții la tuberculoză pulmonară”. Analiza se încheia prin a cere măsuri de stabilire a speculei și asigurarea lucrătorilor și a familiilor lor cu un minimum de alimente garantat pe bază de cartelă, modalitate care va fi adoptată de societățile petroliere. Din datele statistice culese la rafinăria prahoveană, rezulta că din septembrie 1939, salariul a înregistrat o creștere de 60%, în timp ce alimentele de strictă necesitate au crescut cu 600%.

⁹⁰ Gh. Calcan, *Industria petrolieră din România în perioada interbelică. Confruntări și opțiuni în cercurile de specialiști*, Editura Tehnică, București, 1997, p. 104, 202-206, 208-210.

⁹¹ *Statistica personalului utilizat în șantierele de petrol ale României*, M.P.R., nr. 13, 1 iulie 1941, p. 577-579.

Într-un alt referat se preciza că "lucrătorii vin la servicii cu târlige de lemn prinse cu o curea peste picior" din cauza scumpetei încălțămintei și a dispariției tălpii de pe piață. Referatul propunea ca fabrica să cumpere încălțămintă pe care fabrica să o distribuie lucrătorilor, evitându-se pericolul ca oamenii să nu mai poată veni iarna la muncă. Greutățile oamenilor au fost amplificate și de urmările cutremurului din noiembrie 1940. Societățile petroliere au oferit 40% din necesitățile de refacere a celor mai afectate case.

Deși situația lucrătorilor industriei petroliere nu era tocmai bună, ei au consimțit ca din veniturile lor să contribuie la alinarea durerilor celor răniți pe front. Spre exemplu, funcționarii Rafinăriei Ploiești au subscris salariul lor pe o zi, în valoare de 832.000 lei, pentru ajutorarea răniților.

Atunci când autoritățile germane s-au infiltrat în mecanismele funcționării industriei de petrol, garda rafinăriilor a fost preluată de membrii misiunii militare germane. Acestea i s-au acordat spații de cazare din fondurile rafinăriilor. Sistematic erau organizate cursuri de limba germană pentru funcționarii societăților petroliere.

În pofida dificultăților de tot felul, în programul societăților petroliere și-au găsit locul o serie de manifestații culturale patriotice care-și propuneau menținerea vie a idealului național. La loc de cinste s-a situat omagierea zilelor de 24 Ianuarie și 1 Decembrie. "Având în vedere importanța zilei de 24 Ianuarie pentru viața noastră națională, atât funcționarii cât și lucrătorii sunt rugați să fie cu toții prezenți la această serbare", se arăta în circulara numărul 19 din 1942 a rafinăriei Ploiești, către tot personalul unității. Despre importanța zilei au vorbit preotul V. Constantinescu și profesorul de istorie Gregorian de la Liceul "Sfinții Petru și Pavel" din Ploiești. Corul rafinăriei a prezentat cântece patriotice. O șezătoare culturală a fost organizată de aceeași instituție pentru sărbătorirea zilei de 1 Decembrie. O altă manifestare culturală, la care personalul rafinăriei era invitat să participe împreună cu membrii familiei prezenta între altele, piesa "Ordon, treceți Prutul"⁹².

⁹² *Statistica personalului din industria petrolieră*, M.P.R., nr. 20, 15 octombrie 1939, p. 1297-1301.

Din analiza întreprinsă de noi, se poate constata complexitatea și dificultățile cu care s-a confruntat industria petrolieră în etapa din preajma conectării României la operațiunile celui de al doilea război mondial. Industria petrolieră a reprezentat un element economic vital. Autoritățile statale s-au preocupat de creșterea producției, deși nivelul acesteia a fost în continuă scădere. Statul și-a impus controlul asupra acestei industrii și a integrat-o, treptat, într-un regim specific stării de război.

EXPORTUL PRODUSELOR PETROLIERE PRIN PORTUL CONSTANȚA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Lt. Comandor drd. **MARIAN MOSNEAGU**
Muzeul Marinei Române

În anul 1904 a început în portul Constanța construcția silozurilor și a bazinului de petrol, cinci ani mai târziu inaugurându-se, în prezența regelui Carol I, un siloz și parte din stația de petrol. Astfel, exploatarea propriu-zisă a portului Constanța a început în luna septembrie 1909, o dată cu inaugurarea primei magazii cu silozuri⁹³. Principalele produse exportabile ale României fiind cerealele și petrolul, era natural ca portul Constanța, singurul nostru port maritim la mare deschisă, să fie amenajat cu toate instalațiile necesare unei manipulări ieftine și lesnicioase a acestor produse⁹⁴.

Primele tancuri petroliere românești au fost puse în circulație de Societatea "Steaua Română" în anul 1922. Este vorba de navele "STEAUA ROMÂNĂ" (ex- "EMIL GEORG VON STRAUS") de 3.847 tone pentru Anglia, "PRINCIPELE BARBU ȘTIRBEI" (ex-ARTUR VON OWINER) de 1.647 tone pentru Marea Mediterană și "LUDOVIC MRAZEC" de 1.000 tone pentru Orientul Apropiat. Lor li s-au adăugat în 1928 "OLTENIA" de 3.847 tone și "ADAGENA"⁹⁵.

În anul 1928 portul Constanța dispunea de 54 rezervoare cu o capacitate de circa 19.000 vagoane. În ele se puteau înmagazina

⁹³ Buletinul P.C.A., An IV, nr. 9, septembrie 1934, p. 7.

⁹⁴ Buletinul P.C.A., Anul I, nr. 5, mai 1931, p. 9.

⁹⁵ Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială română. Un secol de istorie modernă. 1895-1995*. Editura Fundației "Andrei Șaguna", Constanța, 1995, p. 149-153.

simultan 4 trenuri a câte 40 vagoane, fiecare cu patru produse diferite. Din aceste rezervoare se puteau pompa patru produse diferite în patru vapoare deodată, cu un debit individual de 120-140 tone pe oră. Atât predarea cât și înmagazinarea se faceau mecanic și fără întreruperi, lucrându-se 24 de ore zilnic, în trei schimburi. Puterea de predare a stației de petrol depășea circa 300.000 vagoane anual, cifră record pentru acel an⁹⁶.

Traficul ridicat al portului Constanța s-a datorat în primul rând exportului produselor petroliere care au reprezentat în anul 1930 82% din traficul total și 77,2% din traficul total de import-export. Aproximativ 70% din exportul total de petrol al țării trecea prin portul Constanța. Astfel, în perioada 1925-1930., prin portul Constanța au fost exportate:

1925 - 492.209 tone

1926 - 1.247.419 tone

1927 - 1.441.234 tone

1928 - 1.734.531 tone

1929 - 2.734.531 tone

1930 - 2.903.705 tone produse petroliere⁹⁷.

În intervalul 1 ianuarie-30 noiembrie 1931, prin portul Constanța au fost exportate 4.176.867 tone, din care produsele petrolifere ocupau 86 %⁹⁸.

Deși societățile petrolifere considerau industria petrolului ca industrie națională, bucurându-se de toate avantajele oferite de stat, atunci când era vorba să transporte produsele lor exportabile, ele utilizau nave sub pavilion străin. Abia din luna iulie 1932 au fost plasate tancurile românești pentru transportul produselor petrolifere în susul Dunării. În acest mod, în 1932 nu s-au încasat decât 3.689.000 lei, față de 6.900.000 lei cât a fost media încasărilor în ultimii 4 ani⁹⁹.

⁹⁶ Buletinul Camerei de Comerț și Industrie Constanța. Volum festiv cu prilejul bicentenarului realipirii Dobrogei, Anul XXXIX, 28 octombrie 1928, Institutul de Arte Grafice "Eminescu" S.A., București, p. 41.

⁹⁷ Buletinul P.C.A., Anul II, Nr. 6, iunie 1932, p. 4.

⁹⁸ Idem, p. 6.

⁹⁹ Buletinul P.C.A., Anul III, Nr. 4, aprilie 1933, p. 3.

Produsele petroliere exportate prin Constanța în 1933 au avut ca destinație Anglia- 22 %, Italia- 21 %, Franța- 15,8 %, Egipt- 12,3 %, Spania-5,6 %, Olanda 4,7 %, Germania- 3,6 % ș.a.m.d. Trecherile prin Canalul Suez s-au mărit, astfel încât produsele petroliere românești au pătruns pe piețe tot mai îndepărtate. Din totalul produselor petroliere sosite în port în 1933, numai 7,9 % s-au scurs direct prin conducta C.P.S. Băicoi-Constanța, 14,3 % au sosit în vagoane cisterne în stația de primire a C.P.S. iar restul de 77,8 % s-au scurs prin depozitele particulare din Constanța. În total, la Constanța au sosit prin conductă 509.599 tone de produse, restul de 4.395.412 tone fiind transportat cu cisterne¹⁰⁰.

În anul 1934 în administrarea Direcției Porturilor Maritime intrau 120.000 m.p. reprezentând terenul Stației de petrol, cu o valoare de 24.035.982 lei, respectiv terenul de lângă Stația de petrol, cu o suprafață de 3.065 m.p., în valoare de 306.500 lei¹⁰¹. Pentru a ușura legătura cu Stația de petrol, în portul Constanța a fost construită o șosea nouă în valoare de 330.000 lei¹⁰².

În perioada 1 ianuarie 1933 - 31 martie 1934, s-au construit un mol și un nou bazin de petrol¹⁰³. În 1933, 84,2 % din exportul total de petrol a trecut prin portul Constanța și numai produsele petrolifere pentru țările riverane Dunării s-au expediat prin portul Giurgiu (12,5 %) și foarte puțin pe calea ferată.

În cursul anului 1936, exportul produselor petroliere prin portul Constanța a atins un maxim de 5.519.402 tone, reprezentând 89% din exportul total traficat, față de 5.492.648 tone în 1935. După derivate, exportul produselor în 1936 s-a repartizat astfel: păcură 25,6 %, benzină 30,9 %, motorină 18,5 %, petrol lampant 17,5 %, țiței 7 %, ulei mineral 0,5 %. Un număr însemnat de nave au acostat la Constanța doar pentru a-și reface plinurile. Astfel, în anul 1936, 1.154 de nave au încărcat în acest scop 307.039 tone combustibil, față de 1.128 nave cu 328.854 tone în 1935.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 7-8.

¹⁰¹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, fond Direcția Navigației Maritime, dosar nr. 33/1943, p. 12-28.

¹⁰² *Buletinul P.C.A.*, Anul II, Nr. 6, iunie 1932, p. 7.

¹⁰³ *Ibidem*, Anul IV, Nr. 9, septembrie 1934, p. 1.

În 1936 au fost puse în exploatare danele 31, 32, 33 și 34 ale noului mol¹⁰⁴.

În **Stația de petrol** existau următoarele clădiri:

- clădirea pentru administrație ocupa o suprafață de 1.329 m.p., având o valoare de 5.202.228 lei;
 - clădiri pentru personal (6 construcții)- 922 m.p., 2.307.000 lei;
 - clădirea pompelor și motoarelor, idem- 907 m.p., 2.860.000 lei;
 - clădirea căldărilor - 204 m.p., 636.154 lei;
 - clădirea pentru atelier și magazie - 77 m.p., 270.000 lei;
 - clădirea pentru instalația contras incendiului - 70 m.p., 448.444 lei;
 - clădirea bordeiului - 35 m.p., 40.000 lei;
 - clădirea camerei pentru ventile - 52 m.p., 50.000 lei;
 - șopron de tablă cu fundație de beton (2 construcții) - 173 m.p., 376.356 lei;
 - clădiri latrine (4 construcții) - 35 m.p., 72.000 lei;
 - magazie de locuințe - 22 m.p., 14.000 lei;
 - gherete pentru portar și santinelă (3 construcții) - 11 m.p., 28.000 lei;
 - cabină pentru adăpostul ventilelor - 320 m.p., 576.000 lei;
 - atelier mecanic - 32 m.p., 87.000 lei;
 - clădirea casei cazanelor - 92 m.p., 159.336 lei;
 - clădirea casei motoarelor- 180 m.p., 517.594 lei;
 - clădirea casei de claviatură - 50 m.p., 199.586 lei;
- În **Bazinul de petrol** existau:
- gherete portari (2 construcții) - 14 m.p., 118.330 lei;
 - cabina telefonică - 21 m.p., 58.000 lei;
 - clădirea pentru distribuția curentului-57 m.p., 158.000 lei;
 - clădirea pentru instalația contra incendiului - 62 m.p., 160.000 lei;
 - clădirea de la cheu - 62 m.p., 460.000 lei¹⁰⁵.

Instalațiile pentru exportul produselor petroliere cuprindeau:

¹⁰⁴ *Buletinul P.C.A.*, Anul VII, Nr. 5, mai 1937, p. 4.

¹⁰⁵ *Buletinul P.C.A.*, Anul VII, Nr. 5, mai 1937, p. 17-18.

- instalațiile Stației de primire;
- instalațiile Stației de petrol;
- instalațiile conductelor

Stația de petrol cuprindea:

- instalații diverse - 10 instalații, 2.215.479 lei;
- linii de garaj și șine tip 30- 80 m.l., 100.000 lei;
- instalații de forță în clădiri și exterior - 51 instalații, 12.953.624 lei
- aparate și instalații de stingere a incendiilor- 3.539.143 lei;
- centrala telefonică și instalații la Stația de Petrol - 1 instalație, 3.121.913 lei;

Stația de primire includea:

- linii de garaj - 6.995.116 lei;
- instalații de lumină, apă, încălzire etc. - 8 instalații, 4.035.254 lei;

Bazinul de petrol avea:

- o linie Decauville instalată de 930 m.l., 350.000 lei;
- circuite telefonice și diverse instalații - 23 instalații, 7.332.866 lei;

Între Stația de primire, Bazinul de petrol și Stația de petrol existau:

- o rețea de conducte, cu legături între ele - 53 instalații, 28.932.216 lei;
- conducte de descărcare telescopică - 326 m.l., 957.683 lei;
- conducte de aburi de 3" izolate - 324 m.l., 638.344 lei;
- conducte de aburi de 4" izolate - 320 m.l., 1.436.690 lei;
- conducte de păcură de 10" - 1 instalație, 2.394.373 lei;
- conducte de 3" între Casa Pompelor și linia de garaj Gura Tunel - 1 instalație, 63.535 lei;
- conducte Mannesmann de 10" - 1 instalație, 4.031.645 lei;
- conducte Mannesmann de 150 mm și 150 mm - 1 instalație, 1683.153 lei;
- conducte Mannesmann de 250 mm diametru - 1 instalație, 2.673.516 lei;

Stația de primire avea:

- rezervoare metalice pentru recepția petrolului 700 m.c. - 1 rezervor, 426.000 lei;
- rezervoare metalice pentru benzină 700 m.c.- 1 rezervor, 669.000 lei;
- rezervoare metalice pentru păcură cu serpentine pentru aburi de 700 m.c. - 1 rezervor, 413.000 lei;
- idem pentru păcură 700 m.c. - 1 rezervor, 448.000 lei;
- idem pentru păcură 700 m.c. -1 rezervor, 619.000 lei.

Stația de petrol avea:

- 4 rezervoare metalice (nr. 2, 4, 5, 6) pentru produse petrolifere - 4.500.000 lei;
- 8 rezervoare (nr. 3,10, 11, 12, 13, 14, 16, 20) toate de 5.000 m.c. fiecare - 9.500.000 lei;
- serpentine pentru încălzit motorina în rezervorul nr. 3- 1 rezervor, 213.619 lei;
- rezervorul nr. 15 pentru produse petroliere de 5.000 m.c. - 1 rezervor, 1.200.000 lei;
- idem nr. 21 și 24, 2 rezervoare, 2.700.000 lei;
- rezervor metalic nr. 1 cu serpentine pentru produse vâscoase de 5.000 m.c. - 1 rezervor, 1.300.000 lei;
- rezervoare metalice nr. 22, 23 - 2 rezervoare, 3.000.000 lei;
- rezervoare metalice nr. 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 și 36 de 5.000 m.c.-12.837.081 lei;
- fundația și căsuța la rezervoarele nr. 1, 22, 23 -1.000.000 lei;
- fundația și căsuța la rezervoarele nr. 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11,12, 13, 14, 15, 16, 20, 21,22, 23, 24 - 4.000.000 lei;
- fundația rezervoarelor nr. 17, 18, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 39 și 74 - 3.800.000 lei;
- fundația rezervoarelor nr. 19, 25, 27, 34, 35, 36 și 43 - 3.000.000 lei;
- pod metalic deasupra rezervoarelor de produse petroliere (430.452 kg) - 1, 7.300.000 lei;
- rezervor metalic pentru recepția petrolului 200 m.c. - 3 rezervoare, 3.000.000 lei;

- rezervor pentru produse petroliere de 200 m.c. - 2 rezervoare, 450.000 lei;
- rezervor metalic pentru combustibil la motoare 20 m.c., 1 rezervor, 24.000 lei;
- rezervor metalic pentru depozitat benzină de 20 m.c.- 1 rezervor, 24.000 lei
- rezervor metalic pentru rezervă de 30 m.c.- 1 rezervor, 30.000 lei;
- rezervor metalic pentru produse petroliere 10 m.c, - 1 rezervor, 15.000 lei;
- rezervor formă cisternă pentru rezervă 20 m.c, - 2 rezervoare, 48.000 lei;
- rezervor pentru depozitat motorină- 1 rezervor, 75.000 lei;
- rezervor pentru păcură 300 m.c. - 1 rezervor, 155.000 lei;
- rezervor pentru apă caldă 4 m.c. - 1 rezervor, 10.000 lei;
- rezervor pentru scursoni 50 m.c. - 1 rezervor, 42.000 lei;
- rezervor cu fundație de beton pentru păcură de 300 m.c. - 1 rezervor, 396.560 lei;
- rezervor metalic nr. 54, 65 pentru produse albe 5.000 m.c.- 2 rezervoare, 6.800.630 lei
- fundație de beton la rezervoarele nr. 54 și 65- 950.744 lei;
- rezervor pentru recepția motorinei cu motor Diesel 205 m.c.- 2 rezervoare, 815.639 lei;
- fundație pentru rezervorul de recepție de 205 m.c.-109.767 lei;
- rezervor metalic pentru aer comprimat - 2 rezervoare, 287.463 lei;
- fundațiile rezervorului cu aer comprimat - 42.537 lei;
- căsuțe pentru protecția vanelor la rezervoarele nr. 54 și 65 - 2 bucăți, 186.068 lei;
- rezervor metalic nr. 37 pentru produse petroliere de 5.000 m.c. - 1 rezervor, 3.603.718 lei;
- rezervor metalic de 36 m.c. - 3 rezervoare, 162.000 lei;
- rezervor metalic de 36 m.c. - 1 rezervor, 54.000 lei;
- rezervor metalic de 36 m.c. 1 rezervor, 54.000 lei;

rezervor de recepție cu serpentină și căsuță - 1 rezervor, 1.436.690 lei;

- rezervor metalic 200 m.c. cu serpentină și conducte - 1 rezervor, 957.683.000 lei
- rezervor de recepție de 100 m.c.-1 rezervor, 437.173 lei;
- rezervor de recepție de 200 m.c.-1 rezervor, 489.763 lei.

Stația de petrol avea:

- cazane locomobile cu accesorii- 2 bucăți, 2.554.041 lei;
- prelungirea coșului metalic de 1,2 m diametru-12 m.l., 119.420 lei;
- motoare Diesel Deutsche a 100 CP - 2 instalații, 2.394.373 lei;
- pompe de răcire pentru motoare- 2 instalații, 159.336 lei;
- compresor de aer de 12 m.c.-1 instalație, 478.674 lei;
- transmisie principală motoare - 1 instalație, 398.340 lei;
- castel pentru răcirea apei - 1 instalație, 119.420 lei;
- pompe de 10" pentru păcură - 2 instalații, 2.234.703 lei;
- transmisie principală în Casa pompelor- 1 instalație, 2.234.703 lei;
- pompă de 250 mm diametru-1 instalație, 1.056.573 lei;
- motor Diesel Deutsche 150 CP-1 instalație, 1.048.058 lei;
- instalarea transmisiei pentru pompe mici și postamentele respective - 1 instalație, 550.988 lei;
- mărirea pasarelelor de la danele A, B, C și 38 - 428.646 lei.¹⁰⁶

PETROLUL ROMÂNESC ȘI RĂZBOIUL MONDIAL (Noi aspecte)

prof. univ dr. GHEORGHE BUZATU
Universitatea Craiova

Comparativ cu războiul mondial din 1914-1918, desfășurările conflagrației secolului din 1939-1945 au depins infinit mai mult de **factorul petrol**. Nu numai recunoașterile celor interesați ori implicați, dar evoluția operațiunilor militare și multiplele demersuri politico-diplomatice, politica economică a statelor beligerante, grija deosebită a tuturor statelor pentru păstrarea, exploatarea și cucerirea principalelor resurse petrolifere pretutindeni pe mapamond sunt categorice în acest sens. Ample și temeinice cercetări de specialitate au stabilit cu precizie faptul că de posedarea/lipsa combustibilului lichid au depins într-o importantă măsură succesul/eșecul operațiunilor militare cruciale din Europa de Vest și de pe Frontul de Est, din Africa de Nord și din Asia, din Oceanul Atlantic, Marea Mediterană sau din Oceanul Pacific, bătăliile aeriene de pe toate teatrele majore, iar, la scară globală, apropierea ori ratarea victoriei din 1945¹⁰⁷. Un publicist

¹⁰⁷ Vezi, în mod special, Robert Goralski, Russell W. Freeburg, *Oil and War. How the Deadly Struggle for Fuel in WWII Meant Victory or Defeat*, New York, William Morrow and Company, Inc., 1987, *passim*; Jean-Jacques Berreby, *Le pétrole dans la stratégie mondiale*, Paris, Casterman, 1974, *passim*; George Lenczowski, *The Middle East in World Affairs*, ed. a II-a, Ithaca (New York), Cornell University Press, 1956, p. 438 și urm.; E. M. Friedwald, *Oil and the War*, London-Toronto, William Heinemann Ltd., 1941, *passim*; Benjamin Shawdran, *The Middle East, Oil and the Great Powers*, ed. a II-a, Boulder - London, Westview Press, 1985, p. 5 (petrolul - "cea mai decisivă forță în război"); F. Venn, *Oil Diplomacy in the Twentieth Century*, London, Macmillan, 1986, pp. 83-104; Constantin Croutziou, *L'importance du pétrole dans la vie économique*, Paris, Librairie Sociale et Economique, 1941, p. 28 (petrolul - "nerv al războiului"); Jacques de Launay, Jean-Michel Charlier, *Istoria secretă a petrolului*, București, 1989, pp. 79-88; René Sedillot, *Istoria petrolului*, București, 1979, *passim*; Henri Michel, *La drôle de guerre*, Paris, Hachette, *passim*;

francez a observat că, dacă în 1914-1918, petrolul i-a ajutat pe aliații anglo-franco-americani "să câștige războiul", ulterior, în perioada interbelică, i-a determinat "să piardă pacea"¹⁰⁸, impunându-se ca "stăpân al păcii și al războiului"¹⁰⁹. Cu referire directă la războiul mondial din 1939-1945, René Sedillot a observat că, "**aparent, petrolului îi revin răspunderi mai mari în declanșarea celui de-al doilea conflict al secolului decât în a primului**"¹¹⁰. Desfășurarea conflagrației secolului avea să confere unor specialiști de talia lui Pierre Renouvin și Jean-Baptiste Duroselle un fructuos și exemplar domeniu de cercetare în istoria relațiilor internaționale, confirmând în ce măsură evoluția acestora între 1939 și 1945 a depins hotărâtor de **forțele profunde** (factorii geografici, condiții demografice, forțele economice și financiare, sentimentele național și pacifist, naționalisme) ori de **acțiunile oamenilor de stat**¹¹¹. Relevând că, în 1935-1939, bătălia mondială pentru rezervele de materii prime s-a accentuat, cei doi specialiști francezi au subliniat că, mai mult decât interesele economice, preocupările politice s-au aflat la esența fenomenului, **politica materiilor prime fiind dominată de mobiluri militare și strategice**, atât în ajunul ca și - adăugăm noi - în cursul războiului¹¹². Dintre autorii menționați, majoritatea s-au ocupat în special ori au relevat **rolul și locul României** ca țară posesoare de

Viorica Moisuc, *Diplomația României*, București, 1971, *passim*; Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România*, București, 1973, *passim*; Maurice Pearton, *Oil and the Romanian State*, London, 1971, p. 223 și urm.; Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc. 1939-1947*, Ploiești, Editura Printeuro, 2001, *passim*. În anii războiului au fost editate în românește lucrările de succes ale lui A. Zischka, *Războiul petrolului*, București, Cartea Românească, 1942; *Știința distruge monopolurile*, ed. a II-a, București, Editura Gorjan, 1942. Din această ultimă lucrare, reținem: "Petrolul a devenit sângele flotelor de război și automobilelor, al avioanelor și motoarelor Diesel" (p. 217). În *Războiul petrolului s-a demonstrat rolul de sânge al economiei* atins de "aurul negru" (p. 14). Vezi, cel mai recent, Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 314 și urm.

¹⁰⁸ Cf. Edmond Bloch, *1919-1939. Le pétrole mène le jeu...*, Paris, G. Durassie et C-ic, Editeurs, 1961, p. 119.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pp. 116-119.

¹¹⁰ René Sedillot, *Istoria petrolului*, p. 227.

¹¹¹ Vezi Jean-Baptiste Duroselle, *Tout empire perira. Theorie des relations internationales*, Paris, A. Colin, 1992, p. 129 și urm.

¹¹² Date recente despre rolul petrolului în conflictul mondial din 1939-1945 în Aymeric Chauprade, *Geopolitique. Constances et changements*, Paris, Ellipses, 2003, p. 643.

petrol în planurile beligeranților dintre 1939 și 1945, fie, în perioada inițială a războiului, ca obiectiv al Germaniei; fie apoi ca “satelit” al Reichului nazist (1940-1944) și adversar al Națiunilor Unite, fie, în cele din urmă, ca partener al acestora în asaltul decisiv asupra Reichului nazist în Europa. Desfășurarea ostilităților a dovedit în ce grad posedarea/lipsa zăcămintelor de “aur negru” a avantajat/dezavantajat cele două tabere ostile, respectiv puterile Axei (Germania, Italia, Japonia și aliații lor) și pe cele aliante, a căror coaliție s-a făurit treptat în 1939-1941 (Marea Britanie, Franța, U.R.S.S., S.U.A. și China). În consecință, din start războiul mondial s-a desfășurat, pentru fiecare dintre taberele beligerante, sub semnul posedării ori al penuriei de petrol¹¹³. Jean-Jacques Berreby, reputatul autor al istoriei mondiale a “aurului negru”, a afirmat: “Mai mult decât primul război mondial, războiul din 1939-1945 a depins de petrol, a cărui importanță a fost esențială”¹¹⁴. În bătălia declanșată, România, ca subiect dar mai ales ca obiect, a avut un rost indiscutabil. Potrivit statisticilor vremii, România deținea 2,2% din producția mondială de țiței brut, fiind al șaselea producător din lume și al doilea din Europa, după S.U.A., U.R.S.S., Venezuela, Iran-Bahrein și Indiile Olandeze¹¹⁵. Documentele editate după război au subliniat rolul major pe care l-a avut problema petrolului românesc în marile decizii militare și politico-diplomatice ale taberelor care s-au înfruntat pe câmpurile de luptă. Dintr-o multitudine de informații, reținem declarația făcută de Hermann Goering, Mareșalul Reichului nazist, în cursul întrevederii de la Berlin din 26 noiembrie 1941 cu Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și titularul Afacerilor Străine ale Bucureștilor, și anume că petrolul, după jertfa de sânge pe Frontul de Est, reprezenta “cea mai de preț contribuție pe care România

¹¹³ René Sedillot, *Istoria petrolului*, p. 228.

¹¹⁴ Jean-Jacques Berreby, *Histoire mondiale du pétrole*, Paris, 1961, p. 207.

¹¹⁵ Cf. Mihail Pizanty, *Aperçu général sur l'industrie pétrolière de Roumanie*, București, Cartea Românească, 1940, p. 4; idem, *Privire retrospectivă asupra industriei petrolifere în perioada 1930-1939*, București, 1940, p. 6.

o poate aduce în slujba cauzei comune (adică a Axei Berlin-Roma-Tokyo – n. ns., Gh. B.)”¹¹⁶.

*

În prima parte a anului 1941, în contextul preparativelor Germaniei pentru declanșarea operațiunii “Barbarossa” împotriva U.R.S.S. la 22 iunie, problema petrolului a fost cel mai adesea abordată în cadrul contactelor între Berlin și București: la 6 februarie 1941, cu prilejul întâlnirii noului ministru german în România, Manfred von Killinger, cu șeful Biroului 2 al Marelui Stat Major al Armatei Române; la 11 iunie 1941, la întâlnirea generalului Ion Antonescu cu liderii militari și diplomati ai Reichului în frunte cu Hitler de la München¹¹⁷; memorandumul prezentat Führerului la München și datat 11 iunie 1941¹¹⁸, cuprinzând asigurări de consolidare a colaborării industriale germano-române, cadru în care România putea deveni “un centru de aprovizionare al întregii regiuni europene”, cu materiile sale prime și mână ieftină de lucru¹¹⁹. De asemenea, în cadrul pregătirii operațiunii militare în Est, la 23 mai 1941 Cartierul General al lui Hitler l-a desemnat pe generalul Ritter von Schobert comandant suprem al forțelor armate germane din România și i-a stabilit atribuțiile, inclusiv subordonarea forțelor Misiunii lui Erik Hansen,

¹¹⁶ *Documents on German Foreign Policy, 1918-1945*, Series D, vol. XIII, London, HMSO, 1964, p. 844. Aflat la Berlin, la sfârșitul lunii noiembrie 1941, Mihai Antonescu s-a mai întâlnit cu Joseph Goebbels, Joachim von Ribbentrop și A. Hitler (*ibidem*, pp. 891-894), căruia i-a promis că va spori livrările de petrol către Germania (minutele germane ale întrevederilor). Minutele convorbirilor ministrului român de externe în forma dictată de el însuși, în Jean Ancel, ed., *Documents concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, IX, *Romanian-German Relations, 1936-1944*, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1980, p. 269 și urm.

¹¹⁷ *Vezi Documents on German Foreign Policy 1918-1945*, Series D 1937-1945, XII, *The War Years. February 1' - June 22, 1941*, London, Her Majesty's Stationery Office, 1962, pp. 996-1006 (doc. nr. 614); Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, pp. 590-603, doc. nr. 81, minuta Schmidt); *Antonescu-Hitler, Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, ediție Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, București, 1991, pp. 93-105 (doc. nr. 15).

¹¹⁸ *Antonescu-Hitler*, pp. 89-92 (doc. nr. 14).

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 92.

al căror prim rol consta în "asigurarea regiunii petrolifere"¹²⁰. În luna martie 1941, Antonescu a fost primit de Hermann Goering¹²¹, la Palatul "Belvedere" din Viena¹²². La dorința Reichsmareșalului, discuțiile s-au concentrat numai asupra problemei petroliere: **aprovizionarea Reichului și a Wehrmachtului, resursele Germaniei (singure: România și Rusia)¹²³, locul și rolul României în aprovizionarea Reichului pe moment și în perspectivă, sporirea producției de țiței și descoperirea unor noi rezerve¹²⁴, posibilitatea unor atacuri aeriene inamice (britanice și sovietice!) asupra zonei petrolifere Ploiești¹²⁵.**

Cu numai câteva zile înaintea agresiunii antisovietice, Adolf Hitler, potrivit celor convenite la München, s-a adresat lui Ion Antonescu, pentru a-l informa de "hotărârea definitivă" luată în privința momentului atacului. Era la 18 iunie 1941¹²⁶ și Führerul a subscris unul dintre documentele cele mai elocvente din perioada războiului, în care recunoștea rolul esențial al petrolului românesc în conducerea și desfășurarea ostilităților. Din punctul de vedere al OKW-ului, forțele germane din România (Armata a 11-a și Misiunile terestră, navală și aeriană) împreună cu cele române (Armatele 2 și 3) alcătuiau grupul forțelor aliate, de sub comanda generală a lui Ion Antonescu, iar pentru acestea Führerul stabilea misiunea inițială în război, care consta în:

"1. A apăra teritoriul român contra invaziei forțelor rusești.

În această ordine de idei, se acordă o importanță deosebită pazei contra atacurilor aeriene, contra acțiunilor

¹²⁰ *Ibidem*, p. 87 (doc. nr. 13); *DGFP 1918-1945*, Series D, XII, p. 864 (doc. nr. 544, directiva lui W. Keitel 44780/41).

¹²¹ Anterior întrevederii programate cu Ion Antonescu, Hermann Goering făcuse cunoscut, în februarie 1941, că proiectase o "societate continentală" pentru apărarea intereselor petroliere ale Germaniei (viitorul holding *Kontinentale Oel A.G.*) și, de asemenea, că avea să abordeze aspectele problemei petrolului cu premierul român, motiv pentru care și-a exprimat dorința ca oaspetele să vină însoțit de specialiști în domeniu (Arhivele Naționale, București, colecția *Microfilme S.U.A.*, rola 8, cadrele 89446-89452).

¹²² *Ibidem*, pp. 221-227 (doc. nr. 126, minuta Schmidt asupra întrevederii din 5 martie 1941).

¹²³ *Ibidem*, p. 221.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 222.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 226-227.

¹²⁶ *Ibidem*, pp. 1047-1049 (doc. nr. 644).

parașutiștilor și a acțiunilor de sabotaj în regiunea petroliferă, VITALĂ PENTRU CONDUCEREA COMUNĂ A RĂZBOIULUI, asupra portului Constanța și asupra podului peste Dunăre"¹²⁷.

În context, se aveau în vedere crearea unor capete de pod la est de Prut și, apoi, trecerea la ofensivă. În atare condiții, misiunea forțelor aeriene militare române era multiplă, dar în primul rând se punea "problema asigurării securității României și în special a regiunii petrolifere (sublinierile noastre - (Ih. B.)¹²⁸.

Evoluția evenimentelor și proceselor militare, politico-diplomatice și financiar-economice până la 23 august 1944, când România a defectat din Axa fascistă, a confirmat integral opinia cuprinsă în mesajul lui Hitler din 18 iunie 1941¹²⁹: PROBLEMA PETROLULUI ROMÂNESC ERA ȘI A RĂMAS VITALĂ PENTRU REICHUL NAZIST ANGAJAT ÎNTR-UN RĂZBOI GENERAL ȘI TOTAL.

În cursul campaniei din Est, problema petrolului - după cum am consemnat deja - s-a aflat constant pe agenda raporturilor româno-germane¹³⁰. În noile condiții, Berlinul și București¹³¹ au ajuns la importante înțelegeri¹³². Nu a fost întâmplător că toate documentele românești cunoscute înregistrează faptul că toate acordurile bilaterale realizate erau avantajoase pentru Germania¹³³.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 1048; *Antonescu-Hitler*, I, p. 108 (doc. nr. 16).

¹²⁸ *Ibidem*, p. 109.

¹²⁹ Informații inedite relativ la preocupările Înaltului Comandament al Wehrmachtului pentru asigurarea și transportul petrolului românesc în Germania în vederea războiului cu U.R.S.S., în Arhivele Naționale, București, rola 500, *passim*.

¹³⁰ Vezi îndeosebi Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, p. 193 și urm. (Cap. *Relațiile economice germano-române, în special livrările de petrol*).

¹³¹ În capitala României situația industriei de țiței era examinată și prezentată în detaliu în așa-numitele "Buletine interne" (cu circulație restrânsă) editate de "Asociația Industriei de Petrol din România", anii I-III/1941-1942 (Arhivele Naționale, București, fond Ministerul Industriei Petrolului, dosar 14/1942, buletinele 1-8/ianuarie-noiembrie 1942).

¹³² Numeroase documente care atestă aceste realități se publică (integral sau fragmentar) în anexa prezentului volum.

¹³³ Vezi Jean Ancel, ed., *Documents...*, IX, pp. 197-213 (doc. nr. 85, din 17 septembrie 1941 - *Raport asupra avantajilor acordate Germaniei prin Acordurile comerciale și*

Oficialii români, cel mai adesea Mihai Antonescu, titularul Externelor după 29 iunie 1941, au negociat intens cu delegații Berlinului, în problemele petrolului, în chip deosebit cu Manfred von Killinger, Hermann Neubacher, Carl Clodius, generalul Georg Thomas de la OKW ș.a.¹³⁴. Ce anume pretindeau trimișii Reichului? Nu este greu de bănuț: **în primul rând PETROL!** Aceste aspecte sunt reflectate cu lux de amănunte în arhivele diplomatice românești¹³⁵

*

În 1943-1944, aspectele economice (iar, în context, dacă nu în principal, problema petrolului) au persistat pe agenda fiecăreia dintre ultimele întrevederi Hitler-Antonescu¹³⁶. În acest interludiu¹³⁷, la 15 decembrie 1943, a intervenit un mesaj trimis de Adolf Hitler Mareșalului Ion Antonescu și care reamintește fără îndoială de celebra cablogramă a lui Georges Clemenceau din 15 decembrie 1917 către președintele S.U.A. în privința necesității

de plăți de la începutul războiului, septembrie 1939 și până astăzi). Numai din exportul de produse petroliere, datorită diferențelor de prețuri, România înregistrase în doi ani pierderi în valoare de 90 milioane mărci/5,4 miliarde lei la cursul zilei (*ibidem*, p. 198-199).

¹³⁴ *Ibidem*, p. 216 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-H. Neubacher, 22 septembrie 1941); *ibidem*, p. 238 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-Carl Clodius, 17 octombrie 1941); *ibidem*, p. 249 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-Manfred von Killinger, în prezența consilierului dr. Steltzer, 10 noiembrie 1941); *ibidem*, p. 219 și urm. (nota convorbirii M. Antonescu-generalul Thomas, 25 septembrie 1941); *ibidem*, p. 251 (nota convorbirii M. Antonescu-H. Neubacher, 15 noiembrie 1941).

¹³⁵ Vezi îndeosebi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, București, fond 71/Germania, volumele 113-114, Relații cu România (livrările de petrol).

¹³⁶ Ne referim la întrevederile din 2 și 3 septembrie 1943 (apud Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmannen und Diplomaten bei Hitler*, II, pp. 301-311, 311-314, doc. nos. 38-39); 26 și 27 februarie 1944 (*ibidem*, pp. 348-354, 355-359, 360-363, doc. nos. 44-46); 23 și 24 martie 1944 (*ibidem*, pp. 389-397, 398-406, doc. nos. 50-51, minutele Schmidt; vezi și notele dictate de Mareșal colonelului Radu Davidescu - *Antonescu-Hitler*, II, pp. 143-149, doc. nr. 71) și 5 august 1944 (apud Andreas Hillgruber, Hrsgb., *Staatsmannen und Diplomaten bei Hitler*, II, pp. 481-484, 484-501, doc. nos. 63-64; *Antonescu-Hitler*, II, pp. 176-194, doc. nr. 84 - minutele Schmidt; *Antonescu-Hitler*, II, pp. 166-176, doc. nr. 83 - notă dictată de Ion Antonescu; *ibidem*, pp. 195-204, relatarea generalului Titus Gârbea).

¹³⁷ Arhivele Naționale, București, colecția *Microfilme S.U.A.*, rolele 33, 607, 611, *passim*.

absolute de combustibil lichid în război ca și de sângele ostașilor¹³⁸, și anume:

“... DOMNUL MAREȘAL, PENTRU CĂ RĂZBOIUL DIN RĂSĂRIT ESTE FOARTE ASPRU ȘI FOARTE GREU, SĂ RECUNOAȘTEM CE NE AȘTEAPTĂ PE TOȚI DACĂ ACEASTĂ LUPTĂ NU AR FI CĂȘTIGATĂ. DE ACEEA, EA TREBUIE CĂȘTIGATĂ! DAR ACEASTA ESTE CU PUTINȚĂ NUMAI DACĂ NOI RENUNȚĂM LA ORICE PUNCT DE VEDERE CARE NE ABATE ATENȚIA ȘI NE DEDICĂM UNEI SINGURE IDEI: CE POATE ÎNTĂRI FORȚA NOASTRĂ ȘI CE POATE FI DE AJUTOR SOLDAȚILOR NOȘTRI? FIECARE TONĂ DE PETROL CARE VA PUTEA FI ECONOMISITĂ ÎN ROMÂNIA VA REPREZENTA UN SPRIJIN PENTRU RĂZBOIUL PURTAT DE GERMANIA, DECI PENTRU VIITORUL NOSTRU COMUN. CĂCI EA NU IA CALEA GERMANIEI PENTRU A SE IROSI ACOLO, CI PUNE ÎN MIȘCARE DIVIZIILE NOASTRE DE TANCURI, SERVICIILE NOASTRE DE ÎNTĂRIRE, FOLOSIND ASTFEL FRONTULUI DE LUPTĂ (subl. ns. - Gh. B.)”¹³⁹.

Orice comentariu este, evident, de prisos!

Mesajul reținut al Fuhrerului a fost precedat, fapt care este mai puțin cunoscut, de un altul aproximativ similar, expediat de la Berlin de negociatorii Răsmeriță și Stănescu prin Gh. Barbul, la 11 ianuarie 1943, în urma negocierilor purtate în capitala Reichului pe tema petrolului (și nu numai!) între negociatorii români și cei germani, sub conducerea aceluiași personaj omniprezent – dr. Clodius. Iată textul inedit al mesajului pornit de la Legația României din Berlin, sub nr. 688, la 11 ianuarie 1942 (orele 13,10):

„DOMNULUI MIHAI ANTONESCU – FOARTE URGENT.

ÎN ȘEDINȚA DE AZI, DR. CLODIUS MI-A PREZENTAT UN PROIECT DE TEXT ÎN CHESTIUNEA

¹³⁸ Vezi Gh. Buzatu, *România și trusturile internaționale de petrol până la 1929*, p. 13.

¹³⁹ *Antonescu-Hitler*, II, p. 135.

PETROLULUI. TEXTUL ASTFEL DUPĂ CUM ERA REDACTAT STABILEA UN MONOPOL AL GERMANIEI ASUPRA DISTRIBUIRII EXPORTULUI NOSTRU DE PETROL, PE BAZA IDEII UNEI DIRIJĂRI NECESARE IMPUSE DE DUCEREA RĂZBOIULUI. MI-A ADĂUGAT CĂ ACEST PRINCIPIU A FOST DE ALTMINTERI DISCUTAT DE CONDUCĂTORII REICHULUI CU DOMNUL MAREȘAL ȘI CĂ CU TOTII AU CONSIDERAT CĂ PETROLUL CONSTITUIE UN ELEMENT AL RĂZBOIULUI ȘI TREBUIE PUS ÎN ÎNTREGIME ÎN SERVICIUL LUI (subl. ns. - Gh. B.). DEȘI ÎN ACEASTĂ CHESTIUNE AM DECLARAT DE LA ÎNCEPUT CĂ NU POT ABORDA O DISCUȚIUNE, FIINDCĂ NU AM INSTRUCȚIUNI, AM CĂUTAT A AMELIORA TEXTUL PROPUȘ, ASTFEL ÎNCÂT SĂ CAPETE O PREZENTARE MAI ACCEPTABILĂ. TEXTUL REVĂZUT VA FI COMUNICAT DUMINICĂ PRIN LEGAȚIUNEA GERMANIEI DE LA BUCUREȘTI. AM CERUT ACEASTA, PENTRU CA SĂ-L PUTEM EXAMINA ÎN ÎNTREGIME ȘI SĂ-MI DAȚI INSTRUCȚIUNILE DE URMARE. ÎN CEEA CE PRIVEȘTE COMPENSAȚIILE CU MATERIALE PENTRU EFORTURILE FĂCUTE ÎN EXPLOATAREA PETROLULUI, CEREREA NOASTRĂ SE GĂSEȘTE ÎN EXAMINAREA FORURILOR GERMANE.

ÎN CE PRIVEȘTE CEREREA UNEI PARTICIPĂRI LA PETROLUL RUSESC, DR. CLODIUS MI-A RĂSPUNS CĂ UN TEXT NU ESTE POSIBIL ÎN MOMENTUL ÎN CARE RĂZBOIUL CU U.R.S.S. ESTE ÎN PLINĂ DESFĂȘURARE. I-AM RĂSPUNS CĂ SUB O FORMĂ MAI VAGĂ UN ASEMENEA DEZIDERAT TREBUIE SĂ FIE AMINTIT. DE ASEMENEA, TEXTUL PENTRU CAUCIUC AR TREBUI SĂ SE AFLE ÎN MÂINILE DOMNULUI GENERAL DOBRE, TRANSMIS DE ASEMENEA PRIN LEGAȚIUNEA GERMANIEI ȘI LA CARE CER OBSERVAȚIUNILE D-SALE ȘI ACEST TEXT URMEAZĂ NEAPĂRAT SĂ FIE SEMNAT AICI. AM FOST IERI CU DL. GENERAL SPACU LA DR. CLODIUS PENTRU CUPRUL NECESAR

ARMATEI. DR. CLODIUS, DEȘI NU ESTE ÎN MĂSURĂ A DA UN RĂSPUNS, DEOARECE DE-ABIA LUNI DIMINEAȚĂ GENERALUL SPACU ESTE PRIMIT DE DL. GENERAL THOMAS, A APRECIAT ÎNSĂ CA EXCLUSĂ O ACOPERIRE INTEGRALĂ A CERERILOR NOASTRE FAȚĂ DE POSIBILITĂȚILE GERMANIEI. ÎN CHESTIUNEA AURULUI, AM OBTINUT SĂ RENUNȚE LA CLAUSA DE RĂSCUMPĂRARE ȘI AM SCURTAT TERMENUL PENTRU CEDAREA CELOR 10 MILIOANE DEVIZE DE LA UN AN LA ȘASE LUNI. ÎN SCHIMB, DR. CLODIUS M-A RUGAT CA ȘI NOI SĂ FACEM UN EFORȚ ÎN CEEA CE PRIVEȘTE PORUMBUL ȘI ANUME SĂ NE ANGAJĂM LA 40 MII VAGOANE FĂRĂ RESTRICȚIA INDICATĂ MIE LA BUCUREȘTI, CA 10 MII VAGOANE SĂ SE DEA DUPĂ O EXAMINARE COMUNĂ PREALABILĂ. ȘEDINȚA DE AZI A DURAT NEÎNTRERUPT DE DIMINEAȚĂ PÂNĂ LA ORA 5, MÂINE, DUMINICĂ, LUCRĂM ÎN CONTINUARE, PENTRU A PUTEA TERMINA MIERCURI. TREBUIE SĂ VĂ ROG INSISTENT CA ÎN ACESTE ULTIME ZILE SĂ MI SE RĂSPUNDĂ CU TOATĂ URGENȚA LA TELEGRAMELE PRIN CARE CER INSTRUCȚIUNI.

SEMNAT: RĂSMERIȚĂ, STĂNESCU - 17/42361.

URMARE LA NR. 688 - URGENT

PENTRU DOMNUL MIHAI ANTONESCU:

TEXTUL PRIVITOR LA PETROL, TRANSMIS DE LA BERLIN PRIN LEGAȚIUNEA GERMANĂ ȘI ANUNȚAT DE DOMNUL RĂSMERIȚĂ ÎN TELEGRAM TRANSMISĂ AZI LA TELEGRAF SUB NUMĂRUL 688 ESTE LA DOMNUL MINISTRU NEUBACHER, DE LA CARE VĂ ROG SĂ-L CEREȚI LA TRECEREA DOMNIEI SALE PRIN PREDEAL”¹⁴⁰.

Deși, cum s-a constatat, Reichul refuzase să se angajeze față de București în privința precizării intereselor asupra petrolului rusesc din Caucaz, totuși, la 21 ianuarie 1942, Legația

¹⁴⁰ Arhiva M.A.E., București, fond 71/Germania, vol. 113, filele 298-299.

Germaniei din București se adresa, prin adresa nr. 8185/1942, direct lui Ion Antonescu:

„DOMNULE MAREȘAL,
MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE AL
REICHULUI M-A ÎNSĂRCINAT DE A VĂ COMUNICA CĂ
FUHRERUL ÎNSUȘI A ADOPTAT PROMISIUNEA
FĂCUTĂ DE MAREȘALUL REICHULUI GORING CĂTRE
EXCELENȚA VOASTRĂ CU PRIVIRE LA
INDEMNIZAȚIA ROMÂNIEI CU PETROLUL RUSESC.
ESTE DECI SIGUR CĂ ROMÂNIA POATE CONȚA PE O
ASTFEL DE DESPĂGUBIRE PROVENITĂ DIN
TERITORIUL PETROLIFER RUSESC, ÎN CAZ CĂ
PETROLUL ROMÂNESC AR SECA DIN CAUZA
RĂZBOIULUI.

PRIMIȚI, VĂ ROG, DOMNULE MAREȘAL,
ASIGURAREA CELEI MAI ÎNALTE CONSIDERAȚIUNI –
ss/KILLINGER”¹⁴¹

*

Ne-am ocupat cu alt prilej¹⁴² de măsura în care, cunoscut fiind rolul petrolului românesc pentru tabăra Axei în purtarea războiului mondial, Aliații s-au preocupat de lovirea obiectivului Ploiești în perioada 1940-1944. În acel context, ne-am referit și la operațiunea Tidel Wave/Valul nimicitor din 1 august 1943, unul dintre episoadele-cheie al conflictului mondial în ansamblu¹⁴³. Nu este cazul, desigur, să revin asupra considerentelor expuse.

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 317.

¹⁴² Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 359 și urm.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 362-365. Vezi, de asemenea, Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc. 1939-1947*, p. 253 și urm.

VALEA PRAHOVEI 1940-1941– FACTORI DE RISC

dr. DANA BELDIMAN
Arhivele Militare Române

Al doilea război mondial a pus în fața beligeranților, cu maximă acuitate, problema petrolului. În acest context, România, ca țară dispunând la ora respectivă de cele mai importante resurse de hidrocarburi de pe continent a devenit un important obiectiv în planurile Germaniei, U.R.S.S., Angliei sau Franței. Aceste aspecte au fost abordate la problematică majoră a preparativelor și desfășurării conflictului de numeroși analiști și istorici¹⁴⁴, care tratat în mod special rolul și poziția României ca principal rezervor european de petrol în contextul conflagrației din 1939-1945.

Necesitatea apărării teritoriului național în general, a regiunii petrolifere Prahova și centrului sensibil Ploiești, în mod special, a devenit un punct central în planurile factorilor de decizie politici și militari din România.

Importanța Văii Prahovei și a apărării acesteia, constituirea "fortăreței" Ploiești au fost subliniate în numeroase lucrări de sinteză, studii sau articole¹⁴⁵.

¹⁴⁴ R. Goralski, R. W. Freeburg, *Oil and War. How the Deadly Struggle for Fuel in WWII Meant Victory or Defeat*, New York, 1987, *passim*; J.-J. Berreby, *Le petrole dans la strategie mondiale*, Paris, 1974, *passim*; F. Venn, *Oil Diplomacy in the Twentieth Century*, London, 1986, p. 83-104; E. Preda, *Miza petrolului*, București, 1983, *passim*; J. de Launay, J.-M. Charlier, *Istoria secretă a petrolului*, București, 1989, p. 79-88; R. Sedillot, *Istoria petrolului*, București, 1979, *passim*; V. Moisuc, *Diplomația României*, *passim*; H. Brestoiu, *Acțiuni secrete în România. În preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, București, 1983, *passim*; M. Pearton, *Oil and the Romanian State*, Oxford, 1971, p. 223 și urm.; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 314 și urm.

¹⁴⁵ Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, 1999; C. Chiper, *Orașul Ploiești obiectiv strategic al coalițiilor beligerante în cel de al doilea război mondial*

Sunt cunoscute eforturile române și, din 1940, germane pentru fortificarea zonei, pentru realizarea unui dispozitiv antiaerian dintre cele mai performante la scară continentală, pentru dislocarea în zonă a unor trupe de elită.

În cadrul larg al elucidării acestei problematici marcată de complexitate socotim însă ca fiind la fel de importantă și abordarea unor aspecte considerate până acum, poate, ca secundare în aprecierea fiabilității acestui dispozitiv de apărare a regiunii petrolifere. Pentru a ne exprima metaforic, este vorba de importanța și realizarea unei "fortificări" psiho-morale a structurilor care asigurau integritatea și liniștea unei zone în care se intersectau foarte mulți factori de risc, mai cu seamă după pierderile teritoriale dramatice din vara anului 1940, cu toate consecințele sale politice și militare. Starea moralului combatanților are, cum se știe prea bine, consecințe majore asupra eficienței apărării și capacității de ripostă propriu-zise.

Zona Valea Prahovei a constituit înaintea și în timpul celui de-al doilea război mondial o regiune aparte, din mai multe puncte de vedere și în primul rând datorită importanței ei strict militar-strategice, ceea ce a implicat acțiunea în regiune a structurilor informative și contrainformative române, germane, engleze¹⁴⁶. Pentru Marea Britanie era esențială identificarea posibilităților de elaborare a unor planuri eficiente pentru a preîntâmpina aprovizionarea ritmică și constantă a Reichului cu resurse din U.R.S.S.¹⁴⁷ sau din România¹⁴⁸. În primele luni de război

în Societate și armată în Europa secolului XX, Colecția "Revista de Istorie Militară", I, București, 1994, p. 137-140; E. Preda, *Miza petrolului în vâltoarea războiului*, București, 1983; M. Irimia, *Prahova, front în spatele frontului. Documente*, I, Ploiești, 1996; G. Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc 1939-1947*, Ploiești, 2001.

¹⁴⁶ Cu privire la acțiunile spionajului englez în zonă, vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial*, vol. I, București, 1988; H. Brestoiu, *Impact la paralela 45°. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, București, 1986; J. de Launay, *Istoria secretă a petrolului. 1859-1984*, București, 1989; M. Zidaru, *Sabotaje britanice la Dunărea de Jos 1939-1940*, în Gh. Buzatu, V. Fl. Dobrinescu, H. Dumitrescu (coord.), *România și al Doilea Război Mondial*, Focșani, 2000, p. 71-104.

¹⁴⁷ Cf. H. Michel, *La drôle de guerre*, p.240-249.

(septembrie – decembrie 1939) *War Cabinet*-ul din Londra a avut în specială atenție problema petrolului românesc¹⁴⁹.

În ajunul și în prima fază a conflagrației, protagoniștii europeni (britanicii, francezii și germanii) au avut în serioasă atenție câteva soluții radicale privind câmpurile petrolifere din România, în speță distrugerea zonei Ploiești sau ocuparea țării.

În același timp, potențiala distrugere a zăcămintelor petrolifere din România intra în vederile Uniunii Sovietice, în scopul privării economiei de război germane de cea mai importantă sursă de aprovizionare cu petrol din Europa¹⁵⁰.

În altă ordine de idei, în această zonă erau concentrate mase mari de muncitori angajați la diverse schele de extracție și rafinării, ca și în sectorul transporturi. Un raport al Comandamentului Militar al Regiunii Petrolifere din 31 mai 1941 vorbea despre circa 30.000 muncitori numai în întreprinderi¹⁵¹. O astfel de masă putea fi manevrată potențial în sensul dorit de Anglia sau de U.R.S.S. Un alt raport, de data aceasta al Misiunii Militare Germane în România, datat 5 decembrie 1940, sublinia faptul că "Anglia nu dorește să știe sursele de petrol și importanța critică de circulație a Dunării sub protecția Germaniei. Rusia și Anglia nu vor să-și angajeze armatele în acest scop; prin urmare, propaganda și banii urmează să zdruncine stabilitatea – și așa precară – a României. Nu este deloc o coincidență faptul că, la o zi după execuție [așa în textul documentului german, n.n., D.B.] muncitorii care lucrează – cu ajutor german – la construirea conductei de petrol Ploiești-Giurgiu au intrat în grevă – ce a fost imediat suspendată, și că în următoarele zile s-au răspândit zvonuri despre situația confuză din Bulgaria – detronarea sau abdicarea

¹⁴⁹ Sir L. Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, I, London, 1970, *passim*.

¹⁵⁰ Cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p.200-201.

¹⁵¹ G. Preda, *Implicațiile Pactului Molotov-Ribbentrop asupra petrolului românesc*, în Gh. Nicolescu (coord.), *România în ecuația păcii și dictatului. Culegere de studii și comunicări prezentate la Sesiunea științifică dedicată aniversării a 80 de ani de la înființarea Centrului de Cercetare și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice "General Radu Rosetti"*, Pitești, 2000, p. 283.

¹⁵² AMR, Fond 323, dosar 1, f. 182.

regelui, răscoala comunistă de la Sofia, debarcarea de trupe rusești la Varna – care au agitat nu numai populația românească, ci și Statul major român și conducerea statului”¹⁵².

Pe lângă aceasta, în zonă nivelul de viață era “mult mai ridicat decât la București sau în alte orașe, întrucât funcționarii întreprinderilor petrolifere sunt retribuiți foarte bine, plătesc [prețul produselor – n.n., D.B.] cât li se cere”¹⁵³. În mai 1941 situația aprovizionărilor cu produse curente în zonă devenea din ce în ce mai dificilă. Comandamentul Regiunii Petrolifere dădea, într-un raport, un exemplu concret: “[...] secretarul Liceului Industrial din Ploiești a trebuit să se ducă trei ore mai târziu la serviciu pentru că a trebuit să stea la rând pentru ca să poată lua pâinea”.

Dacă la aceasta se adaugă și fenomenul suprapopulării datorată sosirii românilor refugiați din Ardeal și venirii trupelor germane, se conturează ideea unei regiuni unde factorii de risc se puteau manifesta nu numai în plan strict social-economic și administrativ, ci și sub raport contrainformativ și militar. Rapoartele Comandamentului Militar al Regiunii Ploiești au subliniat în numeroase rânduri manifestarea unor factori destabilizatori și modul în care acești factori au contribuit, în ultimă instanță, la scăderea nivelului de trai al ofițerilor și subofițerilor din amplul dispozitiv al zonei. În același timp se evidențiază impactul pe care situația l-ar fi putut avea asupra moralului militarilor în îndeplinirea misiunilor și, implicit, asupra capacității de apărare a regiunii strategice Valea Prahovei: “Toate acestea fac ca ofițerul și subofițerul să lupte din greu cu viața care, fără ocolire, cu toată tăria caracterului său [al militarului – n.n., D.B.], îi poate influența moralul”¹⁵⁴.

Ansamblul acestor factori de risc a determinat, într-adevăr, o oarecare bulversare a ritmului normal al activităților la nivelul eșaloanelor superioare ale armatei, cu ocazia evenimentelor din ianuarie 1941. Atunci, cu toate lămuririle și ordinele date, situația părea a nu fi foarte clară în toate sectoarele. Astfel, gl. Davidescu,

¹⁵² O. Trașcă, A-M. Stan, *Rebeliunea legionară în arhive străine (germane, maghiare, franceze)*, București, 2002, doc. nr. 13, p. 177.

¹⁵³ AMR, Fond 323, dosar 3, f. 26.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

comandantul Brigăzii 2 Mixtă Gardă, raporta că: “Deși ordinul d-lui general Antonescu prevede să se procedeze fără șovăire (nr. 17986/1941), Armata 4 obligă comandamentele să-i ceară aprobare, pentru cazurile care reclamă întrebuintarea forței. Cum situația actuală de la Câmpina și de pe Valea Prahovei poate impune necesitatea unei acțiuni de forță, dl. general Davidescu întrecă pe care din aceste două ordine îl execută [...]”. Răspunsul vine cu nr. 18.032/C/22 ianuarie 1941: “Se va executa întocmai ordinul d-lui gl. Antonescu trimis dvs. cu nr. 17986/1941”¹⁵⁵.

Un alt factor care ar fi putut influența derularea evenimentelor în zonă îl constituiau membrii Mișcării Legionare. Așa cum sublinia un raport al Inspectoratului Regional de Poliție Pitești, Organizația legionară de Prahova era printre cele socotite de Horia Sima ca fiind de încredere “datorită lui Michi Dumitrescu, cel care făcuse din ea o unitate de elită, atât prin devotamentul, cât și prin posibilitățile de înarmare și avantajul de a se găsi în imediata apropiere a Capitalei”¹⁵⁶. În ianuarie 1941, alături de București, regiunea Ploiești a fost una dintre zonele “nerbiniți”, în care evenimentele s-au desfășurat cu o deosebită intensitate, riscând să degenereze, fără intervenția trupelor germane, într-o adevărată baie de sânge¹⁵⁷. Ceea ce ridică semne de întrebare este, totuși, atitudinea pe care germanii au avut-o inițial față de desfășurarea conflictului, începând cu refuzul generalului Hansen de a prelua apărarea Văii Prahovei, la solicitarea lui Antonescu, acesta din urmă considerând că trupele române aflate în garnizoana respectivă erau mai necesare în operațiunile deja în curs împotriva “rebelilor”. Refuzul exprimat de generalul Hansen a fost motivat prin aceea că germanii nu doreau să dea aparența unei imixțiuni în treburile interne ale României. Tot atât de neclar apare comportamentul comandantului german al Diviziei de Instrucție R I, generalul maior von Rothkirch, care, aflat în zilele de 21 și 22 ianuarie 1941 într-o

¹⁵⁵ AMR, Fond , dosar , f. , Fond 948, dosar nr. 576, f. 12.

¹⁵⁶ ASRI, Fond “D”, dosar 144, f. 309.

¹⁵⁷ Cu privire la desfășurarea rebeliunii legionare în zona Ploiești, vezi, pe larg, D. Beldiman, *Armata și Mișcarea Legionară 1927-1947*, INST, București, 2002, p. 107-116.

inspecție la unitățile din subordine, în afara Ploieștiului, nu a putut fi găsit în momentul declanșării evenimentelor¹⁵⁸.

Chiar și după înăbușirea rebeliunii, legionarii au rămas în atenția organelor militare în ceea ce privește implicarea lor în problemele majore ale zonei. Astfel, la 17 mai 1941, comandantul Armatei IV române raporta: "Marele Stat Major este informat că majoritatea legionarilor pregătiți pentru acte teroriste sunt macedoneni. Ei țin legătura cu șefii mișcării teroriste care și-au stabilit sediul în Valea Prahovei, unde urmăresc o acțiune de sabotaj împotriva producției petroliere, căutând astfel să constrângă Germania a cere colaborarea lor [...]"¹⁵⁹.

Raporturile dintre trupele române și germane, dintre trupele germane și populația din zonă, constituie un alt element care trebuie luat în considerare în vederea unei evaluări complexe a factorilor de risc în privința destabilizării regiunii în perioada 1940-1941.

Întrucât cu privire la sosirea, cantonarea și relațiile trupelor germane cu mediul local civil și militar s-a discutat și scris îndeajuns¹⁶⁰, vom face doar apel la datele cunoscute, precizând că trupele germane staționate în România numărau 21.330 oameni, dintre care 701 ofițeri și 16.860 trupă terestră și 189 ofițeri și 4.680 trupă în aeronautică¹⁶¹, 60 de baterii de artilerie antiaeriană și Divizia 22 Infanterie fiind dislocate în valea Prahovei. Sosirea Misiunii Militare Germane în România a dezechilibrat funcționarea pieței interne, măbind brusc consumul în condiții de război, ceea ce a favorizat inflația. Dincolo de aceasta, impactul

¹⁵⁸ K. Schonherr, *Influența Wehrmachtului asupra politicii interne a României în ianuarie 1941*, în Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, an IV, nr. 2-4 (14-16) 2001, p. 48.

¹⁵⁹ AMR, Fond 345, dosar 6, f. 403.

¹⁶⁰ A. Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane 1938-1944*, București, 1994; G. Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc 1939-1947*, Ploiești, 2001; E. Matei, V. Popescu, *Cartea germană*, în Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, an IV, nr. 1 (13) 2001, p. 31-35; K. Schonherr, *Influența Wehrmachtului asupra politicii interne a României în ianuarie 1941*, în Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, an IV, nr. 2-4 (14-16) 2001, p. 46-54.

¹⁶¹ AMR, Fond 948, dosar 457, f. 217.

sosirii trupelor celui de-Al Treilea Reich a influențat în sens negativ nu numai starea de spirit a ofițerilor, subofițerilor și trupeii, ci și a populației autohtone.

Faptul că, de la bun început, relațiile dintre militarii români și germani nu au fost totdeauna cele indicate de superiori, o dovedește ordinul general nr. 877 din 30 octombrie 1940, dat de generalul Ion Antonescu: "Sunt informat că nu toți cunoașteți rostul sosirii trupelor germane în țara noastră și nu toți știți cum trebuie să vă conduceți față de ele. Trupele germane, formate din câțiva ofițeri instructori, din unitățile A.C.A. și avioane, precum și dintr-o divizie motomecanizată [...] n-au venit cu gând de cucerire sau de ocupare, ci au venit cu gând de frate [...]"¹⁶².

Generalul Arthur Hauffe confirma și el acest fapt, într-un discurs ținut la Sibiu, în fața ofițerilor Statului Major de Instrucție, în 4 decembrie 1941: "Am venit aici ca prieteni și ne-am îndeplinit misiunea, intrând pașnic în această țară, nepunând în pericol zona petroliferă, având anumite îndatoriri de aliat față de România"¹⁶³.

Dar de la declarații la realitate era un pas foarte mare și între militarii români și cei germani s-a declanșat un adevărat "război al nervilor".

La aceste aspecte, reale și documentate, trebuie adăugată și propaganda activă a părții engleze "prin care trupele de instruire germane sau Germania au fost puse în legătură cu situația economică dificilă a țării sau cu neajunsurile din cadrul conducerii și a administrației"¹⁶⁴.

În fața acestei situații s-au propus și s-au luat măsuri de către organele române competente. Colaborarea româno-germană, cel puțin în ceea ce privește "frontul secret" s-a bazat pe două condiții *alme qua non* puse de germani: înființarea unui organism comun pentru siguranța zonei petrolifere și a întregului curs al Dunării;

¹⁶² AMR, Fond Corpul 10 Armată, dosar 124, f. 182.

¹⁶³ H. Matei, *Discursul generalului Hauffe*, în Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, an IV, nr. 2-4 (14-16) 2001, p. 54.

¹⁶⁴ O. Trașcă, A.-M. Stan, *Rebeliunea legionară*, p. 105, doc. nr. 3.

furnizarea către Germania a cantităților de petrol de care aceasta avea să aibă nevoie¹⁶⁵.

În ceea ce privește partea română, în ianuarie 1940 a fost înființată Agentura "P" (Ploiești), aparținând inițial Secției II Contrainformații, care supraveghea regiunea petroliferă, instalațiile de extracție și capacitățile de prelucrare, pentru preîntâmpinarea acțiunilor de sabotaj ce se puteau produce prin acțiunile agenților britanici sau sovietici, ca și de către "muncitorii bolșevizați". În mai 1941, de exemplu, Detașamentul Special de Jandarmi Ploiești raporta că s-au înmulțit cazurile de răspândire a manifestelor comuniste, care apăreau în vestiarele Rafinăriei Societății Unirea¹⁶⁶.

Agentura "P" era încadrată cu 37 de agenți care, spre sfârșitul anului 1940, au fost dublați de o agentură germană¹⁶⁷. Acești agenți erau recrutați din rândurile minorității germane - a cărei pondere ca structură etno-demografică se pare că nu era deloc de neglijat în zonă¹⁶⁸ - , ei fiind instruiți în Germania în ceea ce privește protecția instalațiilor petroliere și măsurile contra sabotajelor.

Organele militare, pentru a preîntâmpina o posibilă defecțiune a trupelor, al căror moral era în continuă scădere din cauza greutăților materiale, au propus dublarea alocăției de hrană pentru ofițerii din zonă sau înființarea unor depozite de garnizoană

¹⁶⁵ Apud L. L. Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă 1918-1941*, București, 1993, p. 244.

¹⁶⁶ AMR, Fond 323, dosar 1, f. 191.

¹⁶⁷ Fl. Pintilie, N. Tunărcanu, Șt. Marișiu, C. Beldiman, *Istoria Serviciului Secret de Informații*, p. 118.

¹⁶⁸ Într-un raport confidențial din februarie 1945, Direcțiunea Generală a Poliției raporta despre acțiunea de eliminare a organizațiilor Grupului Etnic german din Ploiești și Cămpina: "[...] încă din ziua de 2 septembrie 1944, chestura de Poliție Ploiești a efectuat descinderi la sediile germane în orașul Ploiești și teritoriul urban al județului Prahova. Astfel, au fost percheziționate sediul Grupului Etnic German din Ploiești, str. Ștefan cel mare nr. 25, Consulatul German din str. Eminescu nr. 14, sediul Partidului Național-Socialist German și locuințele diverșilor fruntași ai Grupului și Partidului. S-au găsit aproape în întregime scriptele Grupului Etnic German, arhivele organizației paramilitare Deutsche Mannschaft. Scripte similare au fost găsite și la Cămpina - ASRI, Fond "D", dosar 899, f. 146-147.

în care ofițerii să se poată aproviziona în mod real¹⁶⁹, și chiar introducerea unui supliment "în special acolo unde trupa română era în strânsă conlucrare cu cea germană"¹⁷⁰.

În rezolvarea neînțelegerilor și a incidentele dintre trupele germane și cele române, între trupele germane și populația românească, factorii de răspundere români s-au adresat în numeroase rânduri omologilor germani, demersurile lor negăsind întotdeauna ecou.

Importanța petrolului românesc pentru desfășurarea operațiunilor militare a condus la situarea Văii Prahovei în centrul preocupărilor factorilor politico-militari români și germani. Socotim, în aceste condiții, că nu este exagerat să afirmăm că, pentru toți cei implicați în conflict, România era reprezentată, din punctul de vedere al resurselor esențiale pentru mașina de război germană, de zona Ploiești. Ca atare, nimic din ceea ce putea reprezenta un potențial pericol pentru stabilitatea regiunii și bunul mers al exploatarii resurselor petroliere nu a rămas în afara atenției autorităților române și germane.

Starea morală a trupelor și a populației - un element important al stabilității "fortăreței" Ploiești - a fost atent monitorizată și s-au luat prompt măsuri pentru menținerea acesteia la un nivel care să nu permită izbucnirea unor tulburări sau nemulțumiri care ar fi putut determina disfuncționalități și ar fi atras intervenția militară a Germaniei de pe alte poziții și transformarea, preconizată deja la vremea respectivă, României în protectorat.

¹⁶⁹ AMR, Fond 323, dosar 3, f. 26.

¹⁷⁰ *Ibidem*, f. 42.

RĂZBOIUL AERIAN ȘI MIZA PETROLULUI (DE LA PLOIEȘTI LA BAGDAD, VIA WASHINGTON)

Maior drd. PETRE OPRIS
Serviciul de Protecție și Pază

Aviația este mereu un domeniu fascinant pentru cei care se încumetă să aprofundeze cercetarea istorică și nu numai. A zbură pentru a atinge chiar și pentru o clipă cerul cu mâna a fost unul dintre visele dintotdeauna ale ființei umane. El, Omul, și-a recunoscut limitele fizice, dar a cutedat totuși să privească spre albastrul infinit al cerului și să spună cu seninătatea și inocența unui copil: „Mama, uite! Vreau acolo, sus!”

Poate că nici una dintre realizările umane nu îmbină atât de interesant și de util, în același timp, ideea de zbor cu realizările de vârf ale științei și tehnicii. Dar, dintr-o dată, pe pânza avioanelor de la începutul secolului trecut a apărut cocarda. Mai întâi timid, pictată șui de un oarecare meșter zugrav, mai târziu cu dimensiuni din ce în ce mai mari și în culori adeseori stridente, amintind de carnavaluri. Lumea se înfierbânta, generalii fremătau laolaltă cu politicienii, iar publicul credea că piloții-actori nu mor niciodată, că piesa are întotdeauna happy-end.

Din păcate, dezamăgirea a fost teribilă. Omenirea a aflat încă o dată, mult mai curând decât se aștepta, că „războiul este o crimă imbecilă”¹⁷¹. În Marele Război (1914-1918), care nu a lăsat în urmă decât regrete și doliu, avioanele au devenit dintr-o dată instrumentele distrugerii, cocarda fiind cizelată pe derivatele și aripile mașinilor zburătoare în funcție de părerile diferiților artizani ai războiului aerian. Iar în cele două decenii de liniște relativă care au urmat (1919 – 1939), au fost experimentate noi metode de

¹⁷¹ Pierre Clostermann, Daniel Costelle, Bruno Klostermann, *vărul german al lui Clo-Clo*, în „AeroMagazin” nr.7/decembrie 2002, p.32.

folosire a avioanelor pentru scoaterea din luptă a forțelor aeriene adverse și nu numai.

Pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntau teoreticienii utilizării acelei arme pe câmpul de luptă au fost efectuate nenumărate studii și, de exemplu, în anul 1936, s-a ajuns și la următoarea concluzie: „Dacă se admite că domeniul aerian este domeniul decisiv și că domeniul terestru este dedicat numai rezistenței și deci numai defensivei, există o tendință de a se accentua din ce în ce mai mult proporțiile domeniului aerian în defavorul domeniului terestru, reducând până la aproape completă dispariție apărarea și armata terestră”¹⁷².

O astfel de opinie se aseamănă foarte mult cu ceea ce au încercat să obțină comandanții britanici și americani cu strategiile lor câțiva ani mai târziu, în cursul anilor 1943 – 1944, când au acționat cu armadele lor aeriene împotriva României pentru a forța autoritățile de la București să iasă din lupta pe care acestea o susțineau împotriva Armatei Roșii invadatoare. Bombardamentele masive pe care le-au întreprins în acea perioadă aviatorii Statelor Unite și cei ai Marii Britanii asupra rafinăriilor de la Ploiești și Câmpina, asupra triajelor de cale ferată de pe Valea Prahovei și din Câmpia Română, asupra Bucureștiului nu au constituit doar o criză fulgerătoare datorată evoluției războiului pe continentul european, o criză care deranja cât mai puțin posibil mersul normal al vieții și activității economice românești. Acele bombardamente au fost executate metodic, pas cu pas, fără pic de șovăire omenească chiar și la cei care nu credeau în disputa propagandistică dusă de către ambele tabere implicate în cea de-a doua conflagrație mondială. În viziunea de ansamblu a Comandamentului britanic al bombardierelor se regăsea imaginea unui „cer de pe care dezastrul se prăbușea în fiecare noapte asupra fiecărui oraș german”¹⁷³. Iar aliata Germaniei, România, a fost expusă aceluși tip de distrugere sistematică datorită faptului că autoritățile de la București au furnizat în permanență produse petroliere Berlinului. Conform

¹⁷² Lt.av. Th. Darie, *Spre orizonturi noi – O Armată a Aelului exclusivă și o Bătălie aeriană decisivă*, în „Revista Aeronautică”, anul X, iulie-august 1936, p.37.

¹⁷³ James L. Stokesbury, *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993, p.242.

unor date statistice, între anii 1940 – 1944 au fost trimise din Valea Prahovei în Germania 10 065 011 tone de produse petroliere¹⁷⁴ (aproximativ 27% din producția totală a Puterilor Axei), menținând astfel în funcțiune industria de război germană.

Unul dintre principalele impedimente cu care s-au confruntat strategii militare ai Marii Britanii a fost lipsa de precizie în executarea bombardamentelor aeriene de la înălțimi medii și mari. După multe încercări nereușite întreprinse în cursul anilor 1939 – 1941, o serie de experți britanici au concluzionat că bombardarea cu precizie era o chestiune de noroc, gradul necesar de acuratețe neputând fi atins cu mijloacele pe care aceștia le aveau la dispoziție în acel moment. În plus, pierderile suferite în cursul raidurilor diurne de avioanele de bombardament britanice deasupra Germaniei erau extrem de mari, fapt ce a condus la generalizarea atacurilor aeriene nocturne și la renunțarea completă la cele efectuate pe timp de zi.

Aviatorii americani nu au fost de acord cu opinia colegilor lor de peste Atlantic și au perseverat, afirmând la un moment dat că „sunt în stare să pună o bombă într-un butoi cu saramură”¹⁷⁵, de la o înălțime de 30000 de picioare (aproximativ 9000 de metri), cu ajutorul unui dispozitiv de control al direcției bombelor. Însă piloții respectivi nu se confruntaseră, precum Royal Air Force, cu redutabila Luftwaffe și au repetat majoritatea greșelilor făcute de comandamentul britanic datorită tocmai propriilor idei de ducere a luptei aeriene și a echipamentului aeronatic pe care îl posedau. Americanii au crezut că înșesarea propriilor bombardiere cu armament defensiv de mare calibru reprezenta soluția optimă pentru executarea unor misiuni diurne în adâncimea teritoriului inamic. Lipsa unui contact direct cu Luftwaffe și-a spus cuvântul, primele pierderi aeriene suferite de Statele Unite deasupra Europei fiind deosebit de mari. Experții militari ai SUA au fost nevoiți să se adapteze rapid la posibilitățile reale de ducere a acțiunilor de luptă, stabilind că misiunile pentru atingerea unor obiective de

¹⁷⁴ Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc în perioada 1939 – 1947*, Editura Printeuro Ploiești, 2001, p.293.

¹⁷⁵ James L. Stokesbury, *op.cit.*, p.242.

genul Schweinfurt (Germania) sau Ploiești erau nu numai greu de atins în anul 1943 pe timp de zi, fără avioane de vânătoare care să escorteze în permanență bombardierele, dar și extrem periculoase pentru echipajele angajate în acele operațiuni.

Treptat, aviatorii americani au căpătat experiența necesară și au adoptat o altă strategie, care le-a permis să se opună cu mai mult succes în luptele aeriene pe care le angajau cu Focke Wulf-urile deasupra Germaniei și, începând din aprilie 1944, cu IAR-urile și Messerschmitt-urile deasupra Văii Prahovei. Formații alcătuite din sute de bombardiere, strânse în așa numitele box-uri, au survolat permanent cerul României în primăvara și vara anului 1944 pentru a-și arunca încărcătura devastatoare asupra rafinăriilor din Ploiești, asupra rezervoarelor de produse petroliere, asupra stațiilor de pompare de la Teleajen și a sistemului de conducte Ploiești – Giurgiu și Ploiești – Constanța. Apoi, își continuau mișcarea „în pendul”, aterizând la Poltava, în Ucraina, și decolau după două-trei zile, cu cap-compas spre România – pentru o nouă misiune de distrugere a instalațiilor care prelucrau și transportau petrol – și urma o nouă aterizare, de obicei la complexul de aerodromuri de la Foggia, în Italia. Concomitent, britanicii își continuau atacurile nocturne pentru dezorganizarea economiei românești de război.

O vară a anului 1944 extrem de fierbinte în cer și pe pământ! În cursul celor 19 raiduri executate asupra rafinăriilor de la Ploiești, 223 de avioane anglo-americane au fost doborâte, în timp ce aviația românească a pierdut în luptă 188 de aparate¹⁷⁶. Crâncenă luptă pentru aurul negru al României! Iar acuratețea bombardamentelor pe care și-au dorit-o neîncetat strategii americani s-a dovedit a fi doar o himeră. „Covorul de bombe” al Fortărețelor Zburătoare și Libertoarelor, lansat asupra Fortăreței Ploiești, și-a făcut datoria fără discriminare, provocând distrugerii atât la obiectivele vizate, cât și instituțiilor publice și cartierelor de locuințe: rafinăriile au fost lovite de 54 de ori, dar au fost distruse sau avariate și 8989 de imobile și 103 edificii publice,

¹⁷⁶ Gavriil Preda, *op.cit.*, p.275.

înregistrându-se peste 800 de persoane ucise, 750 rănite și circa 23000 de sinistrați¹⁷⁷.

Peste ani, himera a reapărut în limbajul celor care informează opinia publică fără să spună nimic sub forma „loviturilor aeriene chirurgicale”. Iar țintele au fost situate de această dată în Orientul Mijlociu și se numeau Bagdad și Kuweit City. Iluziile strategilor aerieni anglo-americani din timpul celei de-a doua conflagrații mondiale au fost oferite de „specialiștii în imagini pozitive” în mod controlat, prin intermediul mass-mediei, în așa fel încât reacția opiniei publice împotriva bombardamentelor executate de aviația americană, în principal, să nu crească în intensitate, periclitând mersul operațiunii militare „Furtună în Deșert”, prin care Kuweitul a fost eliberat de sub ocupația irakiană.

Conflictul irakiano-kuweitian din anul 1990 a fost cauzat de opiniile politice divergente privind dreptul de control asupra resurselor de hidrocarburi din zona Golfului Persic, iar mărul discordiei l-a reprezentat prețul petrolului pe piața mondială. Cererile Bagdadului de modificare a graniței dintre cele două state au fost doar un simplu pretext folosit de Saddam Hussein pentru a arăta că este hotărât să impună kuweitienilor prețul care îi convenea. Dacă, în ianuarie 1990, barilul de petrol se vindea cu 20,5 dolari, în iunie 1990 acesta nu mai valora decât 13 dolari¹⁷⁸. Discuțiile care au avut loc în iulie 1990 în cadrul Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), între reprezentanții grupului de state care susțineau un preț „înalț” – din care făcea parte și Irakul – și grupul de țări adepți ale prețului „scăzut” – în care se aflau Kuweitul, Emiratele Arabe Unite și Arabia Saudită –, nu au reușit să lămurească problemele. Regimul de la Bagdad invoca faptul că o scădere a prețului petrolului cu un singur dolar pe baril îi reducea veniturile anuale cu un miliard de dolari. A urmat invadarea Kuweitului de către armata irakiană la 2 august 1990.

Pe de altă parte, conflictul militar din Orientul Mijlociu din 1990 – 1991 a fost văzut de mulți analiști ca un război al lui

¹⁷⁷ Gavriil Preda, *op.cit.*, p.177.

¹⁷⁸ Janice Gross Stein, *Intimidation and Compulsion in Gulf, 1990-1991*, în „International Security”, Center for Science and International Affairs - Harvard University, vol. 17, nr. 2, 1991, p. 149.

George Bush împotriva lui Saddam Hussein, în care președintele american a fost considerat, în mod clar, cel care a declanșat concomitent pregătirile militare și diplomatice pentru lansarea unui „război just” pentru eliberarea Kuweitului cu ajutorul unei Forțe Multinaționale constituită special pentru atingerea aceluși obiectiv, iar Organizația Națiunilor Unite a avut rolul de a găsi pentru Casa Albă forma legală necesară pentru justificarea operațiunilor militare americane.

În cursul războiului care a urmat (15 ianuarie – 28 februarie 1991), marile unități ale Forței Multinaționale au reușit să elibereze Kuweitul de sub ocupația armatei irakiene, însă câteva incidente militare au readus în memoria opiniei publice faptul că acuratețea și eficiența bombardamentelor aeriene, chiar și în epoca informatizării, lăsau de dorit.

Regimul de la Bagdad luase o serie de măsuri încă din timpul conflictului iraniano-irakian (1980-1988) pentru executarea unor lucrări de amenajare genistică, realizând numeroase puncte de conducere la nivel strategic și operativ-tactic, precum și un număr însemnat de buncăre și adăposturi antiaeriene. Printre altele, în perioada 1982 – 1986 au fost construite de către societățile belgiene „SBBM & SIX CONSTRUCT” și „Societatea belgiană de lucrări publice” (CFE) șase baze militare irakiene subterane la Tall Afar, Lussuf, Km.160, As Salman, Tuz, Ad-Haim¹⁷⁹. Acestea aveau uși blindate din Italia, centrale electrice și utilaje din Marea Britanie, dispozitive de etanșare și filtrare a aerului din Elveția și alte componente din Suedia. De asemenea, societatea „Nord France” a participat la construirea a două baze subterane la Al Havy și Qalat Saleh, apoi o serie de firme britanice și iugoslave au fost prezente în Irak pentru realizarea a încă două programe militare de același gen.

Toate lucrările de amenajare genistică de la punctele de conducere principale au fost completate cu sisteme de mascare ingenioase. Totodată, regimul de la Bagdad a dispus crearea de obiective false în cursul pregătirilor militare derulate înaintea declanșării operațiunilor Forței Multinaționale. Este paradoxal

¹⁷⁹ „Paris Match” nr.2177, 14 februarie 1991, p.35.

faptul că tocmai firme vest-europene au furnizat Irakului imitații gonflabile de arme, asemănătoare cu cele reale. O machetă gonflabilă de tanc în mărime naturală, fabricată la societatea „Airborne Industries” (o firmă britanică din Leigh-on-Sea, Essex), putea fi depozitată într-un sac mai mare, cântărea 30 kg, se umfla cu ajutorul unei pompe obișnuite și costa doar 20000 de franci francezi (aproximativ 4000 de dolari). Văzută din aer, o asemenea machetă semăna foarte mult cu un tanc sovietic T-72, aflat în dotarea armatei irakiene, dar costa de 1200 de ori mai puțin decât acesta¹⁸⁰.

Conform unor estimări realizate după războiul din 1991, sistemul ingenios de mascare și folosirea de către Bagdad a țintelor false au condus, după trei săptămâni de raiduri ale aviației americane (în principal), la păstrarea neatinsă a circa 60-70% dintre obiectivelor militare irakiene¹⁸¹. Iar condițiile în care s-au desfășurat bombardamentele respective au fost ușurate de o decizie cu totul neobișnuită adoptată chiar de către regimul de la Bagdad la începutul ostilităților (ianuarie 1991): un număr de 115 avioane irakiene – 24 Mirage F-1, 4 Suhoi-20, 40 Suhoi-22, 24 Suhoi-24, 7 Suhoi-25, 12 MIG-23, 4 MIG-29 – au evitat să se angajeze în luptă cu aviația Forței Multinaționale și au reușit să aterizeze în Iran¹⁸². Până în prezent nu au fost oferite explicații oficiale privind motivele care au condus la o asemenea decizie și nici amănunte referitoare la soarta acelei flote aeriene.

Astăzi, când și cel de-al treilea război din Golf că s-a încheiat cu victoria militară a Statelor Unite ale Americii, există nenumărați analiști politici care laudă precizia ultimelor „lovituri chirurgicale” executate de bombardardierele americane în martie și aprilie 2003 asupra Bagdadului, fără să menționeze faptul că acestea au lăsat în mod intenționat neatins unul dintre obiectivele irakiene esențiale pentru Casa Albă, sediul Ministerului Petrolului. Lupta pentru controlul aurului negru a revenit în prim-planul

¹⁸⁰ „Paris Match” nr.2176, 7 februarie 1991, p.27.

¹⁸¹ *Războiul din Golf. Studiu politico-militar*, Institutul de Istorie și Teorie Militară, Editura Militară, București, 1991, p.197.

¹⁸² *The Military Balance 1991-1992*, The International Institute for Strategic Studies, Oxford, autumn 1991, p.100.

buletinelor de știri televizate, extrem de spectaculoasă pentru cei care privesc non-stop la CNN. Dar cum s-a putut întâmpla așa ceva din moment ce se cunoștea faptul că sute de mii de victime nevinovate urmau să sufere de pe urma războiului? Iar analiștii politici din toate colțurile lumii, inclusiv din România, au preluat o neinspirată asociere între cuvintele „chirurgical” și „bombardamente”, stârnind fiori pe șira spinării. Viața și Moarte, îngemănate publicistic în cala B-urilor americane! Acei oameni nu au înțeles că medicina nu se face cu un bisturiu de 10 tone TNT fixat sub aripa unui avion, indiferent câte Turnuri Gemene se vor prăbuși până la Judecata de Apoi. Și, oricât de sofisticate se vor dovedi armele care ajută ca „*umbra Morții să se-ntindă tot mai mare și mai mare*”, este bine să nu uităm de acele mici dezastre care au marcat ultimii 60 de ani ai omenirii: Varșovia (1939), Rotterdam și Coventry (1940), Hamburg și Köln (1943), Ploiești (1944), Dresda, Tokio, Hiroșima și Nagasaki (1945), Bagdad (1991), Belgrad (1999), Kabul (2001) și din nou Bagdad (2003).

PETROLUL ROMÂNESC ÎN PLANURILE DE SABOTAJ ALE SPECIAL OPERATIONS EXECUTIVE (NOIEMBRIE 1940 – IANUARIE 1941)

prof. univ. dr. IOAN CHIPER
Universitatea București

La 28 martie 1941, a doua zi după lovitura de stat din Iugoslavia, Hugh Dalton, ministrul Războiului Economic, transmitea o scrisoare premierului britanic, Winston Churchill, în care amintea că, în luna ianuarie 1941, decisese să trimită în Balcani pe adjunctul lui Sir Frank Nelson (șeful Special Operations Executive – Biroul Operațiilor Speciale), anume maiorul George Taylor¹⁸³. Decizia era motivată prin necesitatea de a avea pe teren unul dintre cei mai capabili oameni ai centralei SOE, în condițiile evidentei amenințării germane. După cum preciza H. Dalton în scrisoarea sa, sarcinile misiunii lui Taylor, fixate în ordinea importanței lor prin instrucțiunile date, prevedeau:

„1) Să facă tot posibilul pentru a obține, în sfârșit, planul de blocare a Dunării, elaborat de prietenii noștri din Statul Major General Iugoslav;

2) Să completeze pregătirile pentru o revoltă în România”.

Se prevedea, în al treilea rând, organizarea unor grupuri de sabotori în Bulgaria, Iugoslavia, Grecia și Oltenia și, în sfârșit, în al patrulea rând, continuarea activității de încurajare a partidelor

¹⁸³ Hoover Institution Archives, Stanford, CA (în continuare HIA), fond Great Britain Special Operations Executive, dos. 1, n.p. Fondul (collecția) are un singur dosar care cuprinde documente ale SOE privind pregătirea și desfășurarea loviturii de stat din 27 martie 1941, ca și alte documente privind Iugoslavia în cursul războiului, documente puse la dispoziție prietesei Elisabeta a Iugoslaviei, la 10 octombrie 1989.

Iugoslave de opoziție pentru a exercita presiuni în vederea adoptării unei politici iugoslave favorabile Marii Britanii.

Amintind, în treacăt, că potrivit lui Dalton, SOE cheltuiuse, de la crearea sa și până în martie 1941, cca 100 000 lire sterline pentru finanțarea și mituirea unor partide politice și grupări din Iugoslavia, observăm că tocmai primele două sarcini, în ordinea priorităților britanice, nu fuseseră realizate. Pentru prima dintre acestea, anume blocarea Dunării, existau speranțe sporite în acel moment, după lovitura de stat din Iugoslavia. Revolta din România — rebeliunea legionară — nu era aceea avută în vedere de SOE, se consumase cu o incertă sau chiar absentă implicare britanică și, oricum, fără posibilitatea ca SOE să o exploateze în sensul dorit. Ambele priorități ale acțiunii SOE în Balcani, așa cum erau fixate în instrucțiunile lui Taylor, aveau un numitor comun: împiedicarea aprovizionării mașinii de război germane cu petrol românesc.

Problema petrolului românesc a devenit rapid, în ajunul și la începutul celui de-al doilea război mondial, o preocupare centrală a serviciilor secrete britanice.

Încă în primăvara anului 1938, la scurt timp după Anschluss, au fost create trei noi servicii britanice destinate acțiunilor subversive: GS (R) cunoscută apoi ca MI (R); secția D a SIS (Secret Intelligence Service), cu sarcina de a investiga orice posibilitate de atacare a potențialului inamic, altfel decât prin mijloace militare; în sfârșit, un Departament al Propagandei, specializat în „propaganda neagră” — care nu putea fi atribuită unei surse precise —, cunoscut și ca EH (de la Electra House, în Londra)¹⁸⁴.

Încă în mai 1939, Secțiunea D a primit primele sale ordine privind operațiuni de sabotaj și care priveau câmpurile petroliere românești.

Serviciile secrete britanice au identificat că accesul la petrolul românesc constituia pentru economia de război germană un adevărat și important călcâi al lui Achile. Ca urmare, România

¹⁸⁴ David Stafford, *Britain and European Resistance, 1940 – 1945. A Survey of the Special Operations Executive, with Documents*, University of Toronto Press, Toronto and Buffalo, 1980, p. 19 – 20.

a fost principala preocupare a secțiunii D în anii 1939 – 1940, alături de distrugerea instalațiilor de extracție și de prelucrare a țițeiului, o atenție deosebită fiind acordată împiedicării transportului petrolului spre Germania, în mod particular a aceluia pe Dunăre¹⁸⁵.

Planurile și acțiunile serviciilor secrete românești, franceze, britanice și germane pentru sabotarea sau protejarea producției și transportului petrolului românesc în 1939–1940 au făcut obiectul unor cercetări românești, dintre care amintim contribuțiile semnate de Horia Brestoiu¹⁸⁶, Gheorghe Buzatu¹⁸⁷ și Gavriil Preda¹⁸⁸ ș.a., dar nu asupra acestora dorim să stăruim aici.

Autoritățile centrale politice și militare britanice au avut cunoștință în vara anului 1940, inclusiv prin rețeaua cehoslovacă A-54, despre constituirea unor nuclee de agenți germani în zona Ploiești și în alte puncte strategice ale României și despre pătrunderea germanilor în Balcani, dar au continuat să aprecieze că următorul pas militar al inamicului va fi un atac al Axei spre Egipt, prin nordul Africii sau un avans german spre Gibraltar¹⁸⁹. Problema petrolului românesc continua însă să fie un element important al strategiei militare. În mai 1940, Șefii de Stat Major britanici apreciau că, prin paralizarea aprovizionării cu petrol și prin „revolte patriotice“, armata germană putea să fie pusă în situația de a nu mai putea lupta. Imediat după intrarea Italiei în

¹⁸⁵ David Stafford, *Britain and European Resistance, 1940 – 1945. A Survey of the Special Operations Executive, with Documents*, University of Toronto Press, Toronto and Buffalo, 1980, p. 21 – 22.

¹⁸⁶ Vezi Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, Editura Științifică, București, 1973; Idem, *Impact la paralela 45°. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, Editura Junimea, Iași, 1986, cap. I – XII; Idem, *O istorie mai puțin obișnuită. În culisele frontului secret din România*, Editura Politică, București, 1987, părțile I – VI.

¹⁸⁷ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998, cap. XI.

¹⁸⁸ Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc 1939 – 1947*, Editura Printcuro, Ploiești, 2001, cap. III, p. 226.

¹⁸⁹ F. H. Hinsley, E. E. Thomas, C. F. G. Ranson, R. C. Knight, *British Intelligence in the Second World War. Its Influence on Strategy and Operations*, vol. I, Her Majesty's Stationery Office, 1979, vol. 252 – 255.

război, aceiași comandanți apreciau, într-un memorandum intitulat „Politica balcanică în noua situație“, că Marea Britanie era confruntată nu doar cu ostilitatea italiană în Mediterana, ci și cu situația critică a Franței, dar conchidea că dacă Germania nu reușea să-și impună în viitorul apropiat controlul economic în regiune „era în pericol de a se prăbuși în 1941.“¹⁹⁰

La 27 mai 1940, Cabinetul de Război de la Londra a decis reorganizarea serviciilor care aveau ca atribuții activități subversive, ceea ce a condus la crearea, în iulie 1940, a Biroului de Operații Speciale (SOE) prin unificarea Secțiunii D cu EH și MI (R) – aceasta, din urmă, efectiv din noiembrie 1940 – în fruntea căruia a fost numit Hugh Dalton¹⁹¹.

Pătrunderea Wehrmacht-ului în România și acțiunile guvernului nazist pentru sporirea controlului german în Balcani au accelerat și definitivat obiectivele și prioritățile britanice în această regiune, care vizau, în esență, pregătirile pentru sabotaj și rezistență. În acest context, la 25 noiembrie 1940, a fost aprobat documentul „Activități subversive în relație cu strategia” care era, în fapt, prima directivă a Șefilor de Stat Major destinată SOE¹⁹². Documentul, care preciza că „este esențial ca activitățile subversive să fie planificate cu o convenită luare în considerare a politicii noastre strategice“¹⁹³ prevedea tipul și obiectivele activităților subversive, pe grupe de țări (ocupate, neutre) ca și prioritățile în cadrul acestor operații. În grupa I-a de prioritate, care număra, la rândul ei 9 obiective, petrolul românesc figura pe locul patru: a) atac asupra moralului italian; b) împiedicarea comunicațiilor de-a lungul frontierelor italiene de nord (dacă nu

¹⁹⁰ F. W. D. Deakin, *The Myth of an Allied Landing in the Balkans during the Second World (with particular reference to Yugoslavia) in British Policy towards Wartime Resistance in Yugoslavia of Greece* (editori Phyllis Auly și Richard Clogg), The Macmillan Press, 1975 (Londra ș.a.), p. 98 – 99.

¹⁹¹ În legătură cu crearea și atribuțiile SOE vezi D. Stafford, *op. cit.*, p. 23 – 26. Elisabeth Barker, *British Policy in South-east Europe in the Second World War*, The Macmillan Press, London, 1976, p. 28 – 46; H. Brestoiu, *O istorie mai puțin obișnuită*, p. 100 – 102; idem, *Impact la paralela '45*, p. 310 și urm.; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 9 – 13.

¹⁹² Vezi D. Stafford, *op. cit.*, doc. 2, p. 219 – 224.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 219.

închiderea comunicațiilor din Franța și Belgia; c) împiedicarea comunicațiilor și aprovizionării în nordul Franței, în Belgia și Olanda; d) împiedicarea comunicațiilor pe calea ferată și fluviale din România spre Germania și Italia, în particular a petrolului¹⁹⁴.

Aceste directive, discutate cu Foreign Office — care avea drept de avizare a acțiunilor SOE — au relevat, în general, necesitatea amplificării activității în Balcani, cu atât mai mult cu cât rețeaua britanică de agenți nu fusese afectată de prăbușirea frontului în Vest, iar în decembrie 1940 devenise evident că „Balcanii erau acum regiunea cheie” și că aprovizionarea cu petrol era punctul slab al Germaniei, punct care trebuia lovit.

Eșecul planurilor de sabotare a producției și a prelucrării petrolului în România, în lunile precedente, a orientat SOE spre crearea unei opoziții coerente pentru acțiuni antigermene în centrul căreia se situa Iuliu Maniu (nume de cod Tom¹⁹⁵) și PNT, sprijiniți financiar de SOE¹⁹⁶. Potrivit celor recent scrise de Maurice Pearton, SOE pune la cale, în decembrie 1940, crearea unei organizații pro-aliate care cuprindea „resturi ale partidului lui Maniu, Frontul Plugarilor, disidenți ai Gărzii de Fier, grupuri universitare opuse Gărzii de Fier și alte «elemente favorabile», care trebuia să ducă la o „răscoală majoră” pe care SOE intenționa să o declanșeze în martie 1941 și care ar fi avut, ca sarcină, să împiedice transportul petrolului spre Reich și să distrugă posibilitățile armatei germane de a se deplasa spre sud. Planurile de sabotare a câmpurilor petrolifere urmau a fi abandonate deoarece RAF declarase că nu dispune de mijloace pentru un raid de bombardare destinat să acopere acțiunile de sabotaj¹⁹⁷. Inserând aici afirmațiile cercetătorului britanic mai sus amintit, care nu indică însă nici o sursă, păstrăm posibilitatea unor comentarii cu un alt prilej.

¹⁹⁴ Vezi D. Stafford, *op. cit.*, doc. 2, p. 224.

¹⁹⁵ *SOE Operations in the Balkans. A Guide to the Records in the Public Record Office*, Kew, Richmond, 1998, p. 28.

¹⁹⁶ HIA, fond citat, documentul citat din 28 martie 1941.

¹⁹⁷ Maurice Pearton, *British Intelligence in Romania 1938 – 1941 în Romania & British Historians on the Contemporary History of Romania* (edited by George Cipăianu & Virgiliu Țărău), Cluj-Napoca University Press, 2000, p. 202 – 203.

Trebuie precizat că acțiunea pentru sabotarea aprovizionării cu petrol românesc a Germaniei urma să se desfășoare pe mai multe direcții, inclusiv în afara României, și, în primul rând, prin interzicerea transportului pe Dunăre. Blocarea Cazanelor constituia, în acest sens, principalul obiectiv. Dar, nu singurul. Astfel, membrii SOE și alți agenți britanici din București, Belgrad și Orșova au urmărit ca, prin mituirea piloților de navigație de la Porțile de Fier cu salarii pe 2 ani și jumătate în avans și 45 lire sterline plătite lunar pe toată durata războiului, să-i determine să-și abandoneze posturile și să se mute, împreună cu familiile lor, în alte localități¹⁹⁸.

În contextul evenimentelor care modificau rapid situația din Balcani, în decembrie 1940 W. Churchill declara lui H. Dalton că această zonă era „testul pentru SOE”¹⁹⁹.

Informațiile acumulate la Londra, în primele zile ale anului 1941, l-au determinat pe ministrul britanic de Externe, A. Eden, să-i comunice lui W. Churchill, la 6 ianuarie, că Germania urgencează pregătirile sale în Balcani, având ca obiectiv final Grecia²⁰⁰. Ca urmare, la 8 ianuarie 1941, Special Operations Executive a transmis un memorandum privind „Împiedicarea aprovizionării germane cu petrol”²⁰¹ (în care expunea măsurile prealabile necesare, variantele posibile și consecințele probabile ale acțiunii destinată să lovească în economia de război și capacitatea de luptă ale Germaniei).

SOE solicita, prin memorandumul amintit, în primul rând din partea FO ridicarea tuturor restricțiilor diplomatice în legătură cu planurile sale, sprijin din partea misiunilor diplomatice, facilități de pașaport (inclusiv pașapoarte britanice și documente de călătorie) pentru cetățenii altor state angrenate în acțiunea SOE. Erau solicitate, apoi, facilități diverse pentru deplasare rapidă (inclusiv, probabil, un avion aflat permanent la dispoziție); era invocată necesitatea unor sume foarte mari de bani; provocarea în consecință a aplicării planurilor a unei posibile și premature rupere

¹⁹⁸ *SOE Operations in the Balkans*, p. 18.

¹⁹⁹ D. Stafford, *op. cit.*, p. 52.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 51.

²⁰¹ *Ibidem*, doc. 3, p. 225 - 233.

a relațiilor diplomatice, în special în cazul României; implicații ale „importanței acordată acum la Londra de a se face orice efort, fără întârziere și depășind toate considerațiile, pentru a lovi în aprovizionarea germană cu petrol din România.”²⁰²

În memorandum erau apoi analizate „posibilele linii de atac”, anume: a) atacul asupra petrolului la surse; b) atacul asupra căilor ferate; c) atac asupra transportului fluvial și se ajungea la concluzia că planurile A, B și C, care prevedeau atacurile aeriene asupra câmpurilor petrolifere și a rafinăriilor, asupra trenurilor în mișcare și a altor obiective de cale ferată, precum și asupra porturilor nu intrau în atribuțiile SOE.

Planul D prevedea că declanșarea unei revolte interne în România — ce ar fi produs prin sabotaj, daune câmpurilor petrolifere, rafinăriilor, fabricilor, căilor permanente de comunicații, materialului rulant și o prăbușire a serviciilor — „este afacerea noastră” și SOE considera că existau șanse de a realiza o astfel de revoltă, ca și în cazul distrugerii podului peste Ialomița, dintre Ploiești și București.²⁰³

Planul E — blocarea Dunării la Cazane și poate la Porțile de Fier — era, de asemenea, „afacerea” SOE. Detaliile fuseseră pregătite de SO 2, dar acelea pentru Cazane se aflau „în mâinile Marelui Stat Major Iugoslav, care în mod clar nu va acționa înainte de o invazie germană a Iugoslaviei”. Era sarcina SOE, preciza memorandumul, de a completa definitiv pregătirile și prin mari și judicioase cheltuieli, să asigure realizarea planului la momentul dorit, indiferent de dorința guvernului iugoslav.²⁰⁴

În sfârșit, planul F prevedea atacuri contra tancurilor petroliere care transportau petrol rusesc pe Marea Neagră și asupra facilităților portuare de la Varna și Constanța.

În concluzie, SOE anunța că era pregătită, dacă se ordona, să facă tot ce poate pentru realizarea planurilor D, E și F, dar considera că planul D, dacă reușea nu ar fi produs mari daune în aprovizionarea cu petrol a Germaniei, având în vedere că revolta

²⁰² D. Stafford, *op. cit.*, doc. 3, p. 225 - 233.

²⁰³ *Ibidem*, p. 229

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 230.

din România va fi foarte repede înăbușită de trupele germane, iar planul F nu ar fi avut efecte prea mari. În schimb, planul E, care, din păcate, era și cel mai dificil de executat, era singurul care, dacă reușea, putea provoca o reală lovitură Germaniei. SOE recomanda ca să nu se economisească nici un efort pentru realizarea acestei variante, mai ales că pregătirile în acest sens riscau mult mai puțin să antreneze o rupere a relațiilor diplomatice, așa cum era posibil în cazul planului D.²⁰⁵

La memorandum au fost anexate detalii ale planurilor D, E și F. Deși, întregul memorandum ar trebui să fie publicat în românește, ne limităm aici să prezentăm în continuare textul privind planul D:

I. Revoltă în România

A. Avem de pe acum pregătite unele proiecte în acest scop, deși planurile noastre până în prezent au urmărit provocarea de tulburări serioase în România numai în cazul unei ocupații militare germane mai ample. Noi avem, totuși, legăturile noastre cu diverse organizații din România, ca *Partidul Țărănesc, comuniștii și unele secțiuni ale Gărzii de Fier (subl. ns. - I. C.)*, care pot fi folosite pentru a provoca o revoltă cât mai repede posibil.

B. Am cere, în acest scop, fonduri foarte importante, care nu pot fi estimate mai îndeaproape.

C. Am cere, de asemenea, dreptul de a solicita, din când în când, pe ministrul Majestății Sale (*șeful Misiunii diplomatice britanice la București - n.n., I. C.*) pentru acțiuni corespunzătoare, care să se integreze planurilor noastre.

D. Ar trebui să fim în măsură să oferim documente de călătorie de naționalitate britanică etc. conducătorilor diverselor grupări, care ne vor ajuta, precum și unora dintre sprijinatorii lor.

E. Ar fi, desigur, de dorit a provoca întreruperea traficului pe calea ferată (*a livrărilor de petrol - n.n., I. C.*) în timp ce Dunărea este înghețată, astfel încât să întrerupem virtual livrările de petrol către Germania și către Balcani. Revolta generală pe care o intenționăm necesită pregătire amplă și ne

²⁰⁵ D. Stafford, *op. cit.*, doc. 3, p. 230.

îndoim că ar fi posibil să-i fixăm începutul, în cel mai bun caz, mai devreme de două luni.

F. Este greu de evaluat în termeni cantitativi efectul probabil al revoltei propuse, dar ea ar trebui să împiedice, cel puțin, orice creștere a cantității (de petrol – n.n., I.C.) pe calea ferată”²⁰⁶.

Comitetul de Apărare al guvernului britanic a aprobat, la 13 ianuarie 1941, măsurile propuse de SOE pentru aprovizionarea Germaniei cu petrol românesc cu toate cele trei planuri (D, E și F)²⁰⁷. În aceste împrejurări, s-a decis trimiterea lui George Taylor în Balcani care a ajuns, potrivit lui David Stafford, la Atena, la 29 ianuarie 1941²⁰⁸, iar potrivit lui Hugh Dalton – care scria la scurt timp după evenimente – la Istanbul, la 20 februarie, de unde s-a deplasat apoi la Sofia, Belgrad, Atena și, din nou, la Belgrad²⁰⁹.

Rebeliunea legionară, pe care SOE a sperat și a încercat să o exploateze a fost înăbușită rapid de Antonescu, iar planurile de sabotaj ale SOE, care erau legate de PNT și Iuliu Maniu, nu au condus la nimic din cauză că aviația britanică “nu a putut asigura acoperirea aeriană și Maniu a refuzat să acționeze fără aceasta”²¹⁰. H. Dalton este însă mai rezervat și, subliniind dificultățile de comunicație, preciza că au existat rapoarte privind tulburări în România și a trimis pe cineva “să încerce să afle ce s-a întâmplat”²¹¹.

H. Dalton era evident însă câștigat de planul privind blocarea Cazanelor – apreciind că reușita acestuia putea să conducă la diminuarea aprovizionării cu petrol a Germaniei cu aproximativ 2 milioane de tone de petrol.

²⁰⁶ D. Stafford, *op. cit.*, doc. 3, p. 230 - 231.

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 51.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 52.

²⁰⁹ HIA, fond, Great Britain. Special Operations Executive, dos. 1, doc. cit.

²¹⁰ D. Stafford, *op. cit.*, p. 53.

²¹¹ H. Dalton scria în încheierea mesajului său către W. Churchill, din 28 martie 1941: „As soon as I heard the news of the coup d'état I sent yet another telegram to TAYLOR. Nothing, I can assure you, that it humanly possible to do in order to achive, our end will be left undone. Still, the coup d'état was a succes and we must pray that the final stroke will also be successful” (HIA, fond cit., dos. cit.).

Un plan alternativ la cel privind blocarea Dunării era gata pentru executare la 26 martie 1941, după cum transmisese Marele Stat Major Iugoslav lui G. Taylor. A doua zi după lovitura de stat din Iugoslavia, H. Dalton își exprima speranța că lovitura de stat din Iugoslavia a fost un succes și că planul blocării Dunării va fi, de asemenea, un succes.

Evoluția evenimentelor nu a permis însă SOE să realizeze nici unul din cele trei planuri concepute în ianuarie 1941.

ORGANIZAREA APĂRĂRII ANTIAERIENE A ZONEI STRATEGICE A VĂII PRAHOVEI

Comandor (r.) prof.univ.dr. **JIPA ROTARU**
Universitatea "Ovidiu" Constanța

În urmă cu 60 de ani, la 1 august 1943, a fost efectuat primul raid aerian american de proporții asupra României. Zona aleasă de către aliați pentru efectuarea celei mai ample acțiuni de bombardament de până atunci a constituit-o Valea Prahovei - centru vital de aprovizionare cu carburanți a mașinii de război germane în cel de-al doilea război mondial.

Atacul executat de Flota 9 Aeriană Americană pregătit cu multă minuțiozitate a provocat mari pierderi și avarii importante întreprinderilor petrolifere, nu a avut însă rezultatul scontat de comandamentul american. Majoritatea analiștilor americani au fost nevoiți să recunoască că pe ansamblu, acest atac a reprezentat pentru aliați un „succes parțial și costisitor”, pierderile aviației americane deasupra Ploieștilor și Văii Prahovei fiind de 7%, pe când maximum de pierderi în atacurile ce au urmat asupra Germaniei au fost de numai 3,1/2%.²¹²

Documentele studiate din arhivele noastre militare vin să întărească convingerea că acest insucces, de fapt, al aviației americane la 1 august 1943 s-a datorat, pe de o parte, importanței pe care comandamentele româno-germane au acordat-o apărării acestei deosebit de importante zone strategice, iar pe de altă parte „pregătirii instrucțiunii și disciplinei sub foc cu totul excepționale a ofițerilor și tunarilor români”.²¹³

²¹² Raport asupra activității Misiunii Aeriene Americane de cercetări tehnice, în Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major (în continuare se va cita prin sigla Arhiva M.Ap.N., M.St.M.), fond S.M.A., dosar nr.1854, f.485.

²¹³ Idem, f.489.

Într-adevăr, în cursul lunilor iunie și iulie 1943, comandamentul german, de acord cu Marele Stat Major român, puse în aplicare importante măsuri pentru a întări și perfecționa apărarea antiaeriană a regiunii petrolifere. Plănuite încă de la începutul anului 1943, când speranța acaparării petrolului sovietic din Caucaz de către trupele hitleriste devenise foarte șubredă, acest măsuri au fost amânate până către mijlocul verii, când cursul nefavorabil al bătăliei Kurskului, pierderea Siciliei și căderea lui Mussolini au readus în prim plan importanța petrolului românesc pentru continuarea războiului de către Germania.

Întărirea apărării antiaeriene a zonei petrolifere a rezultat din înfăptuirea unui complex de măsuri destinate să întărească comandamentul și să completeze dispozitivul artileriei antiaeriene, aviației de vânătoare și sistemului de pândă și alarmă.

În această perioadă, comandamentul german a izbutit să-și înfăptuiască unul din vechile și presantele sale deziderate; preluarea comenzii operative a întregului sistem de apărare antiaeriană a zonei petrolifere. Începând de la 1 iunie 1943, această comandă a fost încredințată Diviziei 5 artilerie antiaeriană germane²¹⁴ în fruntea căreia se afla generalul Kuderna.

O săptămână mai târziu, comandantul aeronauticii germane din România - generalul Gerstenberg a făcut cunoscut statului major al aerului român că pentru întărirea apărării antiaeriene a zonei petrolifere au fost aduse în România încă 4 baterii tunuri de 105 mm; 8 baterii tunuri de 88 mm; 2 baterii tunuri automate de 37 mm și 6 baterii tunuri ușoare de 20 mm. Totodată, centrul sensibil Ploiești a mai fost înzestrat cu 6 aparate centrale „Würzburg”, de reperaj electromagnetic, ridicând astfel la 15 numărul celor existente în această zonă.²¹⁵

Paralel, a fost întărită și aviația de vânătoare germană din sistemul de apărare a zonei petrolifere prin dislocarea, pe aerodromul Mizil, a Grupului 4 vânătoare german.

În fine, a mai fost introdusă în dispozitiv o secție din Bateria 286 română de pândă radio care s-a instalat în vestul Olteniei în

²¹⁴ Arhiva M.Ap.N. - M.St.M., dosar nr.194/2 livret mai-iunie.

²¹⁵ Arhiva M.Ap.N. - M.St.M., dosar nr.194/2 livret mai-iunie 1945, f.6-17.

zona Vânjul Mare – Băilești – Bistrețul, în vederea completării rețelei de pândă și alarmă impusă de obligația cooperării cu Sistemul de pândă german din sud-estul Europei. În același scop a fost pregătită încă o baterie de pândă radio (282) destinată litoralului maritim, Deltei și Dunării de Jos.

În ceea ce privește aviația de vânătoare, este de remarcat că forțele destinate zonei petrolifere erau insuficiente, mai ales dacă se ia în considerare că din cele 108 aparate existente la escadrile, numai 57 erau disponibile pentru luptă, iar dintre acestea, numai aproximativ 50% erau înarmate cu tunuri de bord. În aceste condiții era foarte greu să se realizeze cantitatea necesară înfrângerii avioanelor adverse ajunse în spațiu aerian al zonei petrolifere și totodată o rezervă corespunzătoare.

Experiența de până atunci arătase că pentru lupta împotriva aviației de bombardament, armamentul cel mai potrivit era tunul și nu mitraliera de bord. Avantajul avionului cu tun constă în faptul că dacă se ochea corect, doborârea era sigură de la primul atac, pe când avioanele cu mitralieră trebuiau, de obicei, să atace de mai multe ori același obiectiv pentru a obține rezultatul dorit.

În fine, mai trebuie menționate măsurile luate de comandamentul apărării antiaeriene a zonei petrolifere pentru a organiza cooperarea între aviația de vânătoare și unitățile de artilerie antiaeriană. Dispozițiunile date în acest scop prevedeau că aviația de vânătoare putea ataca avioanele inamice chiar în zonele de eficacitate ale artileriei antiaeriene, dar numai la peste 2000 m înălțime. În acest caz, artileria antiaeriană trebuia să tragă numai pe avion văzut, evitând zonele în care aveau loc lupte antiaeriene. Sub 2000 m, aviația de vânătoare proprie trebuia să aștepte bombardierele inamice în afara zonei de eficacitate a artileriei, neavând dreptul să intre în această zonă sub acest plafon.

Astfel realizat, sistemul de apărare antiaeriană a zonei petrolifere urma să fie acționat pe baza informațiilor date de serviciul de pândă și alarmă. Acest serviciu era construit dintr-un cordon exterior de posturi de pândă instalate pe aliniamentul general: litoralul maritim – Munții Balcani și dotat cu aparate de detecție germane de tipul Freya sau Würzburg, foarte bune pentru

descoperirea formațiilor ce zburau de la mare înălțime, dar ineficace față de acelea care veneau sub 1000 m.

Un al doilea cordon, amplasat pe Dunăre (între Cernavodă-Turnu-Severin, pe Olt, de la Corabia la Brașov, în continuare aliniamentul Adjud-Galați era dotat cu aparate de radio-transmisie, având posibilitatea să emită mesaje care, spre deosebire de cele telefonice, puteau fi recepționate simultan de toți cei interesați.

În interiorul acestor cordoane se aflau posturile de pândă teritorială a căror dispunere și densitate era condiționată de capacitatea și calitățile rețelelor telefonice județene.

În ansamblu, acest sistem satisfacea în bună măsură nevoile de alarmare pentru populația civilă și pentru artileria antiaeriană. El nu satisfacea însă pe acelea ale aviației de vânătoare, deoarece posturile de pândă nu puteau furniza, în timp util și în măsură suficientă, informațiile de care comandamentul aviației de vânătoare avea nevoie pentru a putea să trimită la obiectiv și să conducă formațiile, mai ales în acțiunile pe timp de noapte. De aceea, în afara rețelei arătată mai sus, aviația de vânătoare mai dispunea în patrulele Buzău-Târgoviște-Alexandria-Călărași, de un sistem de posturi de detecție, cu ajutorul cărora era acționată și condusă aviația de vânătoare de noapte. Acest sistem putea fi folosit și ziua, dar, după cum am mai arătat, nu și împotriva formațiilor care zburau sub 1000 m.

În plus, preocupările comandamentelor de apărare antiaeriană din zona petroliferă nu s-au rezumat numai la întărirea și perfecționarea sistemului de apărare. O mare atenție a fost acordată instrucției și antrenamentului personalului artilerist și zburător care, pe lângă o intensă activitate de pregătire desfășurată zilnic în zona amplasamentelor sau pe aerodromuri, era trimis, periodic, la centrele de specializate de tragere și bombardament.

Operația strategică de apărare a zonei Ploiești și Valea Prahovei, 1 august 1943

Primele forțe cu care apărarea trebuia să întâmpine avioanele americane erau escadrile de vânătoare. Din cauza bruiajelor ca și a zborului la mică înălțime pe care bombardierele americane l-au

adoptat după trecerea Dunării, posturile de pândă și detecție ale apărării nu au mai putut stabili și comunica celor interesați înălțimea reală de zbor a avioanelor. Formațiile de vânătoare române și germane au fost trimise către sectoarele lor de luptă cu 35' înainte de sosirea bombardierelor deasupra obiectivelor dar, la altitudinea dată de buletinele primite în momentul trecerii Dunării.

Escadrila 45 vânătoare a urcat la 5000 m, în sectorul Bilciurești-Conțești-Butimanul. Escadrila 53 vânătoare la aceeași înălțime în sectorul 10 km nord Ploiești, Grupul 6 vânătoare cu cele 2 escadrile ale sale la 1500 în sectorul Crivina-Periș, iar Escadrila 51 vânătoare de noapte destinată sectorului Bolintinul din Deal, s-a angajat în lupte deasupra Ploieștilor. Cam în același mod au fost dirijate și escadrilele germane.

Abia după ce au început să cadă primele bombe asupra zonei petrolifere, comandantul aviației de vânătoare a putut să se lămurească asupra altitudinii de la care se producea atacul și să-și cheme escadrilele la obiective. Una după alta, ele s-au angajat în grele lupte aeriene, remarcându-se rapiditatea cu care personalul lor s-a acomodat noii situații ivite de-a acționa la înălțimi așa de joase.

În total au fost atacate între 60-70 avioane de bombardament. Vânătoarea română care dispunea de 5 escadrile cu 31 avioane disponibile, a executat 54 ieșiri și a obținut 5 victorii. Vânătoarea germană, cu același număr de escadrile a avut 26 avioane disponibile, a executat 69 ieșiri avion și a obținut 7 victorii.

Experiența acestor lupte a arătat piloților că oricum ar fi atacate – din față ori din spate – bombardierele „Liberator” erau foarte vulnerabile în zona rezervoarelor de benzină plasate în aripi și mai ales la îmbinarea acestora cu fuselajul. Pentru lovirea rezervoarelor și pentru acțiunea vânătoarei în general s-a dovedit, după cum s-a mai spus deja, că armamentul cel mai potrivit era tunul de bord. Diferența rezultatelor obținute de aviatorii români și cei germani s-a datorat, între altele, tocmai faptului că spre deosebire de majoritatea aparatelor românești dotate cu mitraliere, cele germane dispuneau numai de tunuri.

La orele 13,15' Regimentul 180 artilerie antiaeriană germană care conducea acțiunea întregii artilerii antiaeriene a centrului

sensibil, a ordonat „atenție mărită” la baterii. Între orele 13,21' și 13,50' au fost alarmate bateriile și populația orașului și s-au ridicat baloanele. Cu puțin înainte de orele 14,00 deasupra obiectivelor a apărut primul val din grupa de bombardiere care venea de la sud, atacând cu bombe și mitraliere de la înălțimi foarte joase.

Deși apropierea bombardierelor fusese semnalată cu 2 ore înainte de Sofia, totuși, până în momentul apariției lor nu s-a știut că acestea vor ataca atât de jos. Apărătorii nu s-au dovedit însă surprinși în măsura scontată de atacatori. Personalul, care la început avusese unele ezitări și-a revenit repede, mai ales după primele victorii obținute.

Rezultatele cele mai importante au fost obținute de bateriile ușoare care au putut acționa aproape instantaneu și dispuneau de un material relativ ușor de mână. Focul apropiat al acestor baterii înzestrate cu vizor și telemetru, a constituit principalul procedeu de tragere în această situație excepțională, folosindu-se masiv și cu rezultate excelente împotriva avioanelor ce zburau între 150 și 20 m înălțime. Pe drept cuvânt se poate spune că acțiunea lor a constituit baza apărării zonei petrolifere la 1 august 1943.

Deși materialul greu nu era destinat să acționeze la plafon jos, totuși bateriile grele au răspuns și acestei situații în condiții de eficacitate apreciabilă. Împotriva avioanelor (puține) care au zburat la altitudini mai mari (mai sus de 150 m) ele au folosit procedeu electric cu aparatul central. Sub această altitudine, procedeu nu mai era aplicabil, deoarece înclinarea minimă care putea fi obținută de aparatele centrale aflate atunci în dotare era de +20°. Aparatele nu se puteau înclina sub acest unghi.

Acțiunea artileriei antiaeriene române și germane a durat de la orele 13,50' la orele 14,45, când ultimele bombardiere americane au părăsit zona obiectivelor dirijându-se spre Balta Potelu unde aveau punctul de regrupare.

În sistemul defensiv al centrului sensibil Ploiești, se afla și Batalionul 5 aerostație.

În momentul când s-a dat alarma, cerul era noros deasupra orașului. Comandantul batalionului a ordonat companiilor să înalțe baloanele la 2000 m pentru a atinge baza stratului de nori unde cu

greu puteau fi descoperite. Ascensiunea a fost executată la orele 13,45 cu 41 baloane din totalul de 58 câte existau atunci, restul fiind inutilizabile din cauza lipsei de hidrogen.

Deși puține, față de suprafața pe care trebuiau să o protejeze, ele au adus totuși o contribuție importantă la stânjenirea atacului, provocând prăbușirea a 4 bombardiere care s-au lovit de cablurile de susținere și ținând sub amenințarea aceluiași pericol întreaga formație.

Punerea în funcție a aparatelor a fost ordonată la orele 12,55 cu aproape o oră înainte de începerea acțiunii. Declanșarea nu s-a produs decât la ora 13,40, deci după aproape 50 de minute din cauză că subunitățile erau în curs de a-și modifica dispozitivul, aparatele fiind demontate. Din cele 1000 de aparate de care dispuneau companiile, au putut fi puse în funcție numai 270. Numărul mic al acestora și condițiile atmosferice nefavorabile – umiditate 40% viteza vântului între 3-17 m pe secundă – au făcut ca suprafața centrului sensibil să nu poată fi acoperită integral în timp util, iar contribuția acestor mijloace la apărarea zonei petrolifere să fie neglijabilă la această dată.²¹⁶

Concluzii

Atacul executat de aviația americană, la 1 august 1943, asupra zonei petrolifere din România a durat aproape o oră. În acest timp, avioanele au aruncat asupra obiectivelor primite 516 bombe explozive de 250-500 kg și 4160 bombe incendiare.²¹⁷

Pierderile suferite de populația civilă s-au ridicat la 100 morți și aproape 240 de răniți.

Pagubele provocate instalațiilor industriale au fost importante. Au avut de suferit în special rezervoarele și instalațiile care nu dispuneau de ziduri de protecție și care au rămas expuse nu numai loviturilor în plin, ci și suflului exploziilor, schijelor și căldurii transmise de la incendiile din apropiere.

²¹⁶ Ample detalii în Arhiva M.Ap.N. – M.St.M., dosar F.N. pe anul 1943-1945, inventariat sub nr.C.S.106/13.03.1971, pg.170, f.8-14.

²¹⁷ Idem, f.8.

S-au pierdut în total 50.000 tone de petrol brut, cantitate relativ mică față de numărul bombardierelor și al bombelor aruncate.

Au fost distruse în întregime Fabrica de parafină „Steaua Română” și Fabrica de uleiuri pentru automobile și pentru motoare Diesel – ambele din Câmpina –, precum și rafinăria Creditul Minier de la Brazi. Avarii parțiale au suferit rafinăriile Columbia, Vega și altele din Ploiești.

Ca urmare a atacului, capacitatea de distilare a rafinăriilor a fost redusă cu 40%, iar capacitatea lor de cracare cu 45%. Au fost provocate stricăciuni de mai mică importanță parcului de vagoane și locomotive, traseelor și unor stații de cale ferată, precum și a cartierelor de locuințe din zona obiectivelor principale.²¹⁸

Asupra bombardierelor americane, artileria antiaeriană a consumat în cele 55 de minute de acțiune, 3550 lovituri de 88 mm și 56.300 lovituri de tun automat de 20 mm.

Barajele realizate de apărarea antiaeriană a zonei petrolifere au avut o mare eficiență. După acest bombardament, pe teritoriul României au fost găsite resturile a 36 de avioane americane. Din acestea, 12 fuseseră doborâte de aviația de vânătoare, 4 se loviseră de cablurile de susținere ale baloanelor, restul de 20 au fost lovite și doborâte de artileria antiaeriană. Adăugând și aparatele atinse în luptă și căzute sau aterizate forțat în Bulgaria sau în Turcia, comandamentul german a ajuns la concluzia că totalul avioanelor pierdute de adversar în această împrejurare se apropie de 50 de aparate.

Efectivul echipajelor căzute în România a fost, de asemenea, ridicat, totalizând 350 de piloți și navigatori, din care 112 morți, 110 prizonieri – valizi și răniți și 128 dispăruți (mulți dintre ei carbonizați odată cu aparatele căzute).

Aflând proporția mare a pierderilor, prizonierii americani au declarat că oricare ar fi fost ele, rezultatele obținute le compensau. Spunând acestea, ei erau convinși că toate obiectivele fixate fuseseră lovite, toate rafinăriile distruse, că avariile erau ireparabile

²¹⁸ Idem, f.2.

și că în consecință acest raid contribuise substanțial la scurtarea războiului.

Într-adevăr, pagubele provocate zonei petrolifere erau mari dar, raportate la procesul de producție propriu-zis ele nu reprezentau decât 40% din capacitatea de distilare. Scăpase neatinsă rafinăria Astra Română din Ploiești care singură dădea 60% din producția de benzină octanică. Întrucât la data bombardării se folosea numai 50% din capacitatea de distilare a rafinăriilor, mai rămânea încă o rezervă de siguranță de 50% nefolosită.

Apărarea, la rândul ei, a avut de suferit importante pierderi de personal și tehnică militară.

În luptele aeriene au fost doborâte 16 avioane de vânătoare (4 românești), din care au putut fi recuperate ulterior 11 aparate.

Au fost scoase din funcțiune 3 tunuri de 88 mm și au fost incendiate 5 baloane. Nouă baloane scăpate prin ruperea cablului au fost recuperate ulterior.

În ceea ce privește personalul, pierderile s-au ridicat la 122 de ostași, din care 22 morți și 100 răniți.²¹⁹

Bombardamentul aerian executat de aviația americană la 1 august 1943 a constituit primul atac de mare anvergură care a pus la încercare întregul complex de apărare al zonei petrolifere din România.

Deși comandamentul aerian american a realizat pentru aceasta o masă apreciabilă de bombardiere cu o mare putere ofensivă, el a obținut un *succes parțial și costisitor*. Principala explicație constă în faptul că acest comandament și-a subapreciat adversarul, a organizat atacul pe baza unor informații parțiale și incomplete asupra dispozitivului și forței apărării. Din această cauză, formațiile sale de bombardament au fost surprinse și stânjenite de densitatea barajelor la joasă înălțime, ca și de promptitudinea cu care au fost dezlănțuite.

Succesul parțial și costisitor obținut de americani în atacul de la 1 august 1943 a avut mai multe urmări. O consecință importantă arezultat, desigur, din analiza post-misiune: atât

²¹⁹ Idem, f.4.

raidurile, cât și atacurile aeriene din primăvara anului următor au fost executate de la altitudini variind între 4 000-7 000m, cu importante măsuri de perturbare a radiolocatoarelor și cu o puternică protecție a formațiilor de vânătoare.